

2025

Türkiye Yaratıcı Kültür Endüstrileri Envanteri

katkılarıyla

TÜRKİYE KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ İŞLETMELER,
SERBEST MESLEK MENSUPLARI VE YÖNETİCİLER VAKFI

Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye Yaratıcı Kültür Endüstrilerinin Mevcut Durumu ve Potansiyeli

2015-2024 Arası Dönem

TOSYÖV
Mart 2026 Ankara

Proje Koordinatörü:

Elif UFLUOĞLU

TOSYÖV / Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli
İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve
Yöneticiler Vakfı Başkanı

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteği ile
hazırlanan bu projenin içeriği hiçbir surette
Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görüşlerini
yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek
sorumluluk (destek alan) TOSYÖV / Türkiye
Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest
Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı'na
aittir.

ÖNSÖZ

Günümüzde Yaratıcı Kültür Endüstrileri (YKE), sadece sanatsal bir üretim alanı olmanın ötesine geçerek; yenilikçiliği tetikleyen, dijital dönüşüme öncülük eden ve ekonomik büyümeyi hızlandıran stratejik bir ekosistem halini almıştır. Yapısı gereği sürekli kendini yenileyen bu sektörler, “beşeri sermaye” olarak tanımlanan yetenek, bilgi ve yaratıcılık faktörüne her zamankinden daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Küresel ölçekte yaşanan teknolojik dönüşümler ve sosyo-ekonomik değişimler, kültür endüstrilerimizin rekabet gücünün korunması adına veriye dayalı stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Sadece üretim yapmak değil; markalaşma, dijitalleşme ve küresel değer zincirlerine entegrasyon konularında girişimcilik kapasitesinin artırılması hayati önem taşımaktadır. Bu bağlamda, YKE alanında faaliyet gösteren işletmelerin iller bazında mekansal dağılımının incelenmesi, bölgesel uzmanlaşma alanlarının (kümelenme) tespit edilmesi ve sektörün karşılaştığı risk ve fırsatların analizi, geleceğe yönelik yol haritalarının belirlenmesi açısından kritik bir adımdır.

Bu durumu ulusal kalkınmanın temel taşlarından biri olarak gören T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü, yaratıcı ekonominin potansiyelini en üst düzeye çıkarmak amacıyla kapsamlı bir vizyon ortaya koymuştur. Bu vizyon doğrultusunda, TOSYÖV (Türkiye Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı) iş birliğiyle “Türkiye Kültür Endüstrilerinin Potansiyelinin Artırılması” projesi kapsamında;

- YKE güncel envanterinin çıkartılarak mekansal veritabanının oluşturulması,
- İller bazında sektörel uzmanlaşma düzeylerinin (Yerelleşme Katsayısı) analiz edilerek, hangi ilin hangi yaratıcı alanda (tasarım, yazılım, yayıncılık, sinema vb.) potansiyel taşıdığının belirlenmesi,
- Pandemi ve doğal afetler gibi krizlerin YKE üzerindeki etkilerinin analiz edilmesi,
- YKE’nde faaliyet gösteren girişimci ve işletmelerin dijitalleşme, ticarileşme ve finansal erişim konularında desteklenmesine yönelik stratejik önerilerin geliştirilmesi,
- Sektör paydaşları için bir başvuru kaynağı niteliği taşıyan, bölgesel fırsat ve tehditleri içeren kapsamlı bir analiz raporunun literatüre kazandırılması

hedeflenmiştir. Proje kapsamında oluşturulan bu rapor, Türkiye’nin YKE’nin mevcut durumunu veri odaklı bir yaklaşımla ortaya koymakta olup; politika yapıcılar, araştırmacılar, girişimciler ve sektör temsilcileri için yol gösterici bir referans kaynağı olması amacıyla hazırlanmıştır.

Saygılarımla,

Elif UFLUĞLU
TOSYÖV Başkanı

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	3
İÇİNDEKİLER.....	5
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	7
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TANIMLAR	11
1.2. Yaratıcılık Nedir?	11
1.2. Yaratıcı Kültür Endüstrileri	12
1.3. Yaratıcı Kültür Endüstrisi Faaliyet Konuları	13
2. YARATICI KÜLTÜR ENDÜSTRİSİNE GENEL BAKIŞ	16
2.1. Dünyadaki Durum.....	16
2.2. Önceki Rapor Önerilerinin Gerçekleşme Durumu.....	18
3. VERİ KAYNAKLARI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ.....	22
4. TEMEL SONUÇLAR	24
4.1. İşyeri Sayısı.....	24
4.2. Çalışan Sayısı.....	24
4.3. Aylık Ortalama Ücret	25
4.4. Ciro Büyüklüğü.....	25
4.5. Genel Değerlendirme	26
5. TÜRKİYE ORANLARI	27
5.1. YKE İşyeri Sayısının Türkiye Geneline Oranı.....	27
5.2. YKE Çalışan Sayısının Türkiye Geneline Oranı.....	28
5.3. YKE Cirosunun Türkiye Geneline Oranı.....	29
5.4. YKE Aylık Ücretlerin Türkiye Geneline Oranı	30
5.5. Türkiye Oranlarının Genel Yorumu	31
6. YILLARA GÖRE DEĞİŞİMLER.....	33
6.1. İşyeri Sayısındaki Değişimler.....	33
6.2. Çalışan Sayısındaki Değişimler.....	34
6.3. Ciro Miktarındaki Değişimler	35
6.4. Ortalama Aylık Ücretlerdeki Değişimler	36
6.5. Yıllık Değişimlerin Genel Değerlendirmesi	37
7. ORANSAL DEĞİŞİMLER.....	39
7.1. İşyeri Başına Çalışan Sayısı.....	39

7.2. İşyeri Başına Ciro	40
7.3. Çalışan Başına Ciro.....	41
7.4. Genel Değerlendirme	42
8. İL BAZINDA GENEL DEĞERLENDİRMELER	43
8.1 İl Bazında İşyeri Sayılarındaki Değişimler	43
8.2 İl Bazında Çalışan Sayılarındaki Değişimler.....	47
8.3 İl Bazında Ortalama Aylık Ücretler.....	51
9. FAALİYET GRUPLARI BAZINDA DEĞERLENDİRMELER	57
9.1. İşyeri Sayısı.....	57
9.2. Çalışan Sayısı.....	59
9.3. Ortalama Aylık Ücretler	61
10. FAALİYET GRUBU BAZINDA YOĞUNLAŞMALAR	64
10.1. İllerde Yoğunlaşan Faaliyet Grupları	64
10.2. Kaybolan Faaliyet Grubu Yoğunlaşmaları	81
11. NACE BAZLI YOĞUNLAŞMALAR	89
11.1. Nace Faaliyetlerinin İllerdeki Yoğunlaşmaları.....	89
11.2. İllerdeki Nace Faaliyetlerinin Yoğunlaşmaları.....	95
12. SONUÇ ve ÖNERİLER	107
EKLER	110
EK-1: İl Bazında İşyeri Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı.....	110
EK-2: İl Bazında Çalışan Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı.....	112
EK-3: İl Bazında Ortalama Aylık Ücretlerin Yıllara Göre Dağılımı.....	114
EK-4: 2015-2024 Arasında Nace Faaliyetlerinin Yıllara Göre Yoğunlaşma Gösterdiği İller	116
KAYNAKÇA.....	124

YÖNETİCİ ÖZETİ

2015-2024 dönemini kapsayan bu rapor, Türkiye’de Yaratıcı Kültür Endüstrilerinin (YKE) geleneksel bir kültür alanı olmaktan çıkıp, dijitalleşme ve küreselleşme ekseninde yüksek katma değerli stratejik bir ekonomik güce dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Buna bağlı olarak YKE, Türkiye ekonomik büyümesinin üzerinde bir performans sergileyerek nitelikli istihdam ve ihracat kapasitesi açısından kritik bir noktaya gelmiştir. Böylece Türkiye 2030’a kadar yaratıcı ekonomide sadece bölgesel bir merkez değil, içerik, teknoloji ve tasarım üreten küresel bir üretici ülke konumuna gelebilecektir. Bu amaca ulaşmak için YKE’ni dijitalleşme, beşeri sermaye, finansal derinleşme ve mekansal uzmanlaşma üzerinden büyüyen, ihracat odaklı ve sosyal olarak kapsayıcı bir kalkınma eksenini konumlandırmak gerekmektedir. Böylece yüksek ücret ve istihdam kapasitesiyle öne çıkan yaratıcı alanlar; kobiler ve geleneksel sektörlerle entegre edilerek hem gelir düzeyini hem de bölgesel refahı arttıracak itici güç olacaktır.

Rapor Kapsamı

Yaratıcılık tanımı ile yaratıcı kültür endüstrilerini oluşturan faaliyetler tanıtıldıktan sonra, dünyadaki durumu hakkında veriye dayalı bilgiler verilmiştir. 2021 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının desteği ile TOSYÖV tarafından yapılan “TürkiyeYaratıcı Kültür Endüstrileri Envanteri” çalışması sonucunda yapılan önerilerin gerçekleştirme durumu incelenmiştir. YKE’nin Türkiye’deki 2015-2024 yılları arasındaki gelişimini işyeri sayısı, çalışan sayısı, aylık brüt ücretler ve ciro büyüklüğü değişkenleri aracılığı ile inceledikten sonra YKE’nin Türkiye ekonomisi içindeki oransal ağırlığı hesaplanmıştır. Daha sonra YKE’nin Türkiye genelinde yıllara göre gelişimi ve oransal değişimlerde detaylı biçimde yorumlanmıştır. Rapor kapsamında YKE’ni oluşturan ana faaliyet grupları altında yer alan ve Tablo 1.1’de verilen Nace faaliyet kodları kullanılarak il bazlı LQ yoğunlaşma katsayıları hesaplanmıştır. Bu sayede ilk defa bu çalışmada YKE’nin alt faaliyetleri düzeyinde potansiyelinin ortaya çıkarılması ve 10 yıllık dönemdeki gelişimlerinin incelenmesi mümkün olmuştur.

Son yıllarda yapılan mekansal araştırmalarda veri kaynakları tarafından Nace düzeyinde veri paylaşımı konusunda sıkıntılar yaşanmasına karşın SGK’dan yasal süreçler sonucunda veriler temin edilmiştir. Böylece faaliyet grupları ile Nace düzeyinde il bazında yoğunlaşma katsayıları hesaplanmıştır. Yapılan hesaplamalar sonucunda 2015-2024 yılları için her yıl ayrı olmak üzere Nace faaliyetlerinin yoğunlaştığı iller belirlenmiş ve hem Nace hemde il düzeyinde detaylı biçimde incelenmiştir. Çalışma kapsamında bütünlüğü bozmamak adına bazı tablolar ekte verilmiştir. Aşağıda rapor kapsamında yapılan analizler sonucunda tespit edilen önemli bazı noktalar özetlenmiştir.

Mevcut durum ve yapısal dönüşüm

YKE işyeri sayısı 2015–2024 arasında %50 artarak 35.174’ten 52.755’e, istihdam ise %51,2 artışla 273.638’den 413.634 kişiye yükselmiştir. Böylece YKE, Türkiye ortalamasının üzerinde bir büyüme performansı yakalamıştır. Buna karşın, 2023’te yaklaşık 903,6 milyar TL’ye ulaşan cironun, Türkiye toplam cirosu içindeki payı istihdam ve işyeri payının gerisinde kalmıştır.

Türkiye’deki YKE, mekansal olarak İstanbul ve Ankara’da yoğunlaşan, ancak Kahramanmaraş, Konya, Kütahya gibi illerde zanaat ve kültürel miras odaklı özgün potansiyeller barındıran, dijital ve geleneksel faaliyetlerin birlikte seyrettiği karma bir ekosistem görünümü sergilemektedir.

Ekonomik performans ve ücret dinamikleri

YKE’de ücretler, 2015’te Türkiye ortalamasının 1,31 katı iken 2024’te 1,54 katına yükselmesi bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetlerinde ortalama aylık ücretin 76.987 TL seviyesine çıkması, yüksek nitelikli işgücü talebini ve yetenek açığını açıkça göstermiştir. Tasarım ve moda tasarım ile müzik, gösteri ve görsel sanatlar alanlarında da ücretler asgari ücretin oldukça üzerinde seyretmiş; bu durum, yaratıcı alanların genç nüfus için cazip ama erişimi zorlaşan kariyer alanları haline geldiğini ortaya koymuştur. Buna karşılık yayıncılık ve bazı geleneksel alanlarda maliyet baskıları ve dijitalleşme nedeniyle istihdam ve ücret artışı sınırlı kalmış; bu da YKE’lerin içindeki kırılganlığı artıran bir unsur olarak öne çıkmıştır.

Dijitalleşme ve yaratıcı teknoloji eksen

Bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyet grubu, işyeri sayısında %170, istihdamda ise yaklaşık %168 oranında artışla, ekosistemin stratejik itici gücü haline gelmiştir. Oyun sektörü ve dijital içerik üretimi hem ihracat performansı hem de risk sermayesi çekme kapasitesiyle, Türkiye’yi küresel ölçekte görünür bir aktör yapmış; E-Turquality ve bilişim ihracatı programları bu dönüşümü kurumsal düzeyde desteklemiştir. Pandemi ve sonrasındaki uzaktan çalışma dalgası, dijital tabanlı yaratıcı üretimi mekan bağımsız, krizlere dayanıklı ve bölgelere yayılabilir bir kalkınma aracı haline getirmiştir.

Geleneksel alanlar ve kültürel miras

El sanatları, zanaat ve tasarım tabanlı üretim, e-ticaret platformlarının ve mikro girişimciliğin etkisiyle istikrarlı biçimde büyümüş, ancak çoğunlukla küçük ölçekli ve kırılgan yapılara dayalı kalmıştır. UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı’na Bursa, Şanlıurfa gibi kentlerin katılması ve coğrafi işaretli ürünlerin markalaşma süreçleri, yerel kültürel değerlerin küresel pazara açılmasında önemli ama henüz sınırlı adımlar olarak değerlendirilmiştir. Yine de dizi ve film ihracatı ile Türk dizilerinin 150’den fazla ülkede yayına girmesi, kültürel içerik üretiminin Türkiye imajını dönüştüren ve turizm dahil pek çok alana yayılan çarpan etkisine sahip olduğunu göstermektedir.

Bölgesel yoğunlaşma ve mekansal dengesizlikler

Yoğunlaşma/uzmanlaşma katsayısı analizleri, yaratıcı faaliyetlerin İstanbul ve Ankara’da teknoloji, medya ve tasarım ekseninde; Anadolu şehirlerinde ise daha çok zanaat, el sanatları ve kültürel miras odaklı olarak yoğunlaştığını ortaya koymuştur. Deprem bölgesinde, özellikle müze–galeri–kütüphane gibi fiziksel mekana bağımlı faaliyet gruplarında geçici gerilemeler yaşanırken, afet sonrası yeniden yapılanma süreçleri; planlama, tasarım ve iletişim faaliyetleri

için yeni talep kanalları açarak yaratıcı işgücü talebini artırmıştır. Bu durum, YKE'nin hem kırılğan hem de yeniden inşa süreçlerinde kritik rol oynayan bir “afet sonrası kalkınma aktörü” olarak görülmesini gerektirmektedir.

Kurumsal çerçeve ve önceki önerilerin seyri

Rapor, 2021 tarihli önceki çalışmadaki önerilerin önemli bir kısmının, ajans modeli yerine mevcut bakanlıklar ve kalkınma ajansları üzerinden fonksiyonel uzmanlaşma ile kısmen hayata geçirildiğini göstermektedir. Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulan Kültürel ve Yaratıcı Endüstriler Dairesi ve hizmet ihracatı destekleri, sektörü bir “döviz kazandırıcı hizmet” olarak konumlandırarak önceki raporda vurgulanan strateji boşluğunu önemli ölçüde gidermiştir. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın 2024–2028 Stratejik Planı'nda “ileri teknoloji ve yaratıcı sektörler” başlığı altında YKE'ye yer verilmesi, kalkınma ajanslarının da yaratıcı endüstriler, Ar-Ge ve girişimcilik ekseninde konumlanmasını sağlamıştır.

Politika eksenleri ve stratejik öncelikler

Türkiye'nin sahip olduğu YKE potansiyelini kullanması ve mevcut başarılarının devam etmesi amacıyla aşağıdaki öneriler yapılmıştır. Öneriler belirlenirken YKE'nin 2015-2024 yılları arasındaki Türkiye geneli gelişimi ve iller bazında ki yoğunlaşmaları detaylı biçimde incelenmiştir.

1. Dijital Yaratıcılık Ekosisteminin Ölçeklendirilmesi ve Finansal Derinleşme

Yaratıcı teknoloji alanında büyümeyi hızlandırmak için, oyun, VR/AR ve dijital sanat girişimlerine yönelik risk sermayesi ve özel sermaye yatırımları vergi teşvikleriyle desteklenmeli; kamu destekli fonların fonu mekanizmalarıyla özel yatırımlar güçlendirilmelidir. Bazı üniversite ve teknoparklarda yer alan fikri mülkiyet destek ofislerinin yaygınlaştırılması ile yaratıcı ürünlerin patent, marka ve telif süreçleri etkin biçimde yönetilmelidir. Ayrıca, nitelikli yabancı uzmanların istihdamını kolaylaştıracak “Yaratıcı Teknoloji Vizesi” uygulamasıyla küresel yeteneklerin Türkiye'ye gelip çarpan etkisi yaratması sağlanmalıdır. Yapay zeka tabanlı yaratıcı üretim yapan girişimler, stüdyolar ve bağımsız üreticiler için teknik altyapı, veri erişimi ve yetkinlik geliştirme destekleri sağlanmalı bu amaçla “Yaratıcı Teknoloji Laboratuvarları” kurulmalıdır.

2. Geleneksel Sektörlerde Dijital Entegrasyon ve Katma Değerli Markalaşma

Yaratıcı KOBİ'lerin rekabet gücünü artırmak amacıyla, dijital dönüşüm süreçlerini destekleyen hibe ve mentorluk programları yaygınlaştırılarak e-ticaret ve dijital pazarlama kapasitesi güçlendirilmelidir. Coğrafi işaretli ve kültürel değeri yüksek yerel ürünlerin uluslararası pazarlarda konumlandırılması için modern tasarım odaklı “Anadolu Tasarım Markaları” programı hayata geçirilmelidir. Ayrıca, imalat sanayindeki KOBİ'lerin reklam, yazılım ve tasarım gibi yaratıcı hizmet alımlarını teşvik eden yaratıcı girdi destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.

3. Akıllı Uzmanlaşma Esaslı Bölgesel Kalkınma Modeli

Bölgesel YKE potansiyelinin etkin kullanılabilmesi için, kalkınma ajansları koordinasyonunda yaratıcı odak alanları belirlenmeli ve teşvikler bu uzmanlaşmalara göre düzenlenmelidir. Bu odakları desteklemek üzere, yerel yönetimlerle iş birliği içinde tematik kuluçka merkezleri, ortak üretim atölyeleri ve sanatçı köylerine yönelik altyapı yatırımları yapılmalıdır. Yerel kültürel değerler, uluslararası festival ve etkinlik stratejileri ile görünür kılinarak yeni uzmanlaşma alanları oluşturulmalı; ayrıca zanaat temelli deneyim odaklı yaratıcı turizm rotaları geliştirilmelidir.

4. Beşeri Sermayenin Güçlendirilmesi ve Yeni Nesil Yetkinlik Gelişimi

Yaratıcı endüstrilerde nitelikli insan kaynağını artırmak için, tematik meslek liselerinin yaygınlaştırılması ve müfredatın sektörle birlikte hazırlanması gerekmektedir. YÖK koordinasyonunda, güzel sanatlar, mühendislik ve işletme disiplinlerini birleştiren hibrit lisans ve lisansüstü programlar yaygınlaştırılmalı; geleneksel bilgi ile modern tasarımı buluşturan usta-çırak temelli mentorluk ve ortak üretim ağları kurulmalıdır. Ayrıca, serbest çalışanların korunmasını amaçlayan esnek ve sektöre özgü sosyal güvenlik düzenlemeleri ile yaratıcı emek piyasasının sürdürülebilirliği sağlanmalıdır.

Sonuç olarak, Yaratıcı Kültür Endüstrileri Türkiye açısından bakıldığında sadece kültürel bir zenginlik alanı değil; dijitalleşme, nitelikli istihdam ve ihracat kapasitesi üzerinden yüksek katma değer üreten stratejik bir kaldıraç haline gelmiştir. 2015–2024 döneminde elde edilen kazanımlar doğru politika bileşenleriyle desteklendiğinde YKE'nin ölçeklenebilir, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir büyüme sürecine girebileceğini göstermektedir. Finansal derinleşme, akıllı uzmanlaşma ve beşeri sermaye yatırımlarının eşgüdüm içinde hayata geçirilmesi; Türkiye'nin yaratıcı ekonomide bölgesel bir merkez olmasının ötesine geçerek, küresel ölçekte rekabet eden bir üretici ülke konumuna yükselmesini sağlayacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE TANIMLAR

1.2. Yaratıcılık Nedir?

Yaratıcılık, tek ve kesin bir tanımdan ziyade, farklı disiplinlerin katkısıyla şekillenen çok boyutlu bir kavramdır. de Bono (1996), yaratıcılığı var olan değerlerden katma değer elde etmenin en etkili yolu olarak tanımlarken, Barker (2002) bunu “yeni fikirler yaratma yeteneği” olarak ele alır. Duran ve Saraçoğlu (2009), yaratıcılığı mevcut fikirlerin bir araya getirilmesi, değiştirilmesi ve sentezlenmesi sonucunda yeni fikirlerin ortaya çıkarılmasını sağlayan bir düşünme becerisi olarak açıklamaktadır. Samen (2008) ise yaratıcılığın özelliklerini daha önce olmayan bir şeyi ortaya koyma, yeni ürün veya hizmet üretme, sezgi ve hayal gücüne dayanma, ekonomik ve toplumsal anlamda katma değer yaratma, merak ve sorgulamadan beslenme ve özgür düşünce ortamlarına ihtiyaç duyma şeklinde sıralamaktadır. Bu bakış açısına göre yaratıcı süreç; ihtiyacın belirlenmesi, bilginin sindirilmesi, çözümün sezilmesi ve değerlendirilmesi aşamalarından oluşan dinamik bir problem çözme döngüsüdür. Görüldüğü gibi yaratıcılık, bireylerin düşünceleri ile ortaya çıkan, zamanla kazanılan, yetenek ve alışkanlıklar bütünü olarak değerlendirilebilir (Yardımcı, 2016).

Yaratıcılığın öznesi konumundaki bireyler ve meslek grupları literatürde geniş yer tutmaktadır. Özen (2014); bilim insanları, mühendisler, sanatçılar, yazarlar ve tasarımcıların yanı sıra analistlerin ve fikir üreten profesyonellerin yaratıcı çekirdeği oluşturduğunu vurgular. Levickaite (2011) ise bilim, tasarım ve teknoloji alanlarında çalışanların, yeni fikirleri ekonomik faaliyetlere dönüştürme kapasitesine dikkat çekmektedir. Bu çerçevede yaratıcılık, hem bilişsel hem duyuşsal bileşenler içeren, geliştirilebilir bir yetenek olarak değerlendirilebilir. Yaratıcı bireylerin etkinlikleri, günümüzde “yaratıcı sektörlerin” temel üretim gücünü oluşturmaktadır.

Örgütsel bağlamda yürütülen çalışmalarda yaratıcılık; bilişsel yetenekler, içsel motivasyon ve sosyal çevrenin etkileşimiyle ortaya çıkan bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Amabile ve Pratt, 2016). Bazı çalışmalar, yaratıcılığı sadece bireysel zihinsel bir işlem değil, aynı zamanda sosyo-kültürel bağlamla şekillenen, kolektif ve eyleme dayalı bir olgu olarak tanımlamaktadır (Glăveanu, 2020). Eğitim alanındaki güncel yaklaşımlar ise yaratıcılığı; öğrencilerin özgün fikirler üretme ve bunları eleştirel biçimde değerlendirme kapasitesi olarak görmekte, bu becerinin 21. yüzyıl yetkinliklerinin temel bir bileşeni olduğunu öne sürmektedir (OECD, 2022).

Bazı araştırmacılarda yaratıcılık, “yaratıcı öz-yeterlik” ve “yaratıcı zihniyet” perspektifiyle, bireyin kendi yaratıcı potansiyeline olan inancı ve çevresel koşulların uyumuyla ortaya çıkan dinamik bir yapı olarak da ele alınmaktadır (Karwowski ve Beghetto, 2019). Bu yaklaşım, yaratıcı potansiyelin destekleyici ekosistemler içinde; psikolojik güvenliğin ve hata toleransının yüksek olduğu ortamlarda geliştiğini göstermektedir (Edmondson, 2018). Psikoloji alanındaki çalışmalar da yaratıcı eylemlerin, bireylerin öznel iyi oluşu, yaşam doyumu ve anlam arayışı ile

pozitif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Conner vd., 2018). Bu bulgular, yaratıcılığın hem bireysel refah hem de toplumsal yenilik kapasitesi açısından merkezi bir rol oynadığını göstermektedir.

Yaratıcılığın ekonomik etkisi, uluslararası raporlarda somut verilerle desteklenmektedir. OECD ülkelerinde kültürel ve yaratıcı sektörler, katma değer ve istihdam açısından, özellikle genç nüfusun istihdamında önemli bir paya sahiptir (OECD, 2022). UNCTAD'ın “Yaratıcı Ekonomi Görünümü” raporları, yaratıcı ekonominin gelişmekte olan ülkelerde ihracat ve GSYİH içinde anlamlı oranlara ulaştığını, fikri mülkiyet ve dijital içerik üzerinden ekonomik büyümeye katkı sunduğunu belgelemektedir (UNCTAD, 2022). Dolayısıyla, bireylerin yaratıcı yönlerini destekleyen, disiplinler arası iş birliklerini teşvik eden kurumsal ve bölgesel altyapıların oluşturulması, çağdaş ekonomi politikalarının temel gereklilikleri arasında yer almaktadır.

1.2. Yaratıcı Kültür Endüstrileri

Yaratıcı kültür endüstrileri (YKE), özünde bireysel yaratıcılık, yetenek ve kültürel birikime dayanan; fikri mülkiyetle korunan ürün ve hizmetler aracılığıyla hem kültürel/entelektüel zenginlik hem de ekonomik değer yaratan sektörler bütünü olarak tanımlanabilir. Bu endüstriler, sanat, tasarım, medya, dijital içerik ve benzeri alanlarda yeni fikir, ifade biçimi ve içerik üreterek hem toplumsal kimliğin ve kültürel çeşitliliğin güçlenmesine hem de istihdam ve katma değer artışına katkı sağlar. Bu yönüyle YKE, bilginin ve yaratıcılığın temel üretim faktörü olduğu “yaratıcı ekonomi”nin çekirdeğini oluşturmaktadır. Aşağıda bazı kurumlar tarafından yapılan YKE tanımlamaları özetlenmiştir.

Birleşik Krallık Dijital, Kültür, Medya ve Spor Bakanlığı (DCMS) yaratıcı endüstrileri “kökeni bireysel yaratıcılık, beceri ve yeteneğe dayanan ve fikri mülkiyetin üretimi ve kullanımı yoluyla zenginlik ve istihdam yaratma potansiyeli taşıyan endüstriler” olarak tanımlamaktadır (DCMS, 2001). Bu tanım reklamcılık, mimarlık, tasarım, film, müzik, yayıncılık ve yazılım gibi 13 alt sektörü temel alır ve yaratıcı endüstrileri, yaratıcı yoğunluğu yüksek belirli ekonomik faaliyet kümeleri olarak ifade edilmiştir.

Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) ise YKE'ni “telif hakkına dayalı endüstriler” perspektifinden tanımlamaktadır. WIPO, bu endüstrileri; telif hakkı ile korunan eserlerin yaratılması, üretimi, performansı, yayınlanması, dağıtımı ve satışına yönelik tüm faaliyetleri içeren bir değer zinciri olarak tanımlamaktadır (WIPO, 2003). Bu yaklaşım, YKE'nin ayırt edici özelliği olarak fikri mülkiyet haklarını ve telif temelli ekonomik katkıyı öne çıkarmaktadır.

YKE'nin kültürel boyutunu vurgulayan UNESCO ise yaratıcı endüstrileri, kültürel ifadelerin yaratılması, üretilmesi ve dağıtılması süreçlerini içeren kültürel, sanatsal veya miras odaklı olan endüstriler olarak tanımlar (UNESCO, 2005). UNESCO'nun bu yaklaşımı, YKE'nde üretilen ürünlerin yalnızca ticari değer taşımadığını, aynı zamanda kültürel ve sembolik bir değer yayma işlevi gördüğünü belirtmektedir.

Kalkınma odaklı bir perspektif sunan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) ise yaratıcı endüstrileri; yaratıcılık ve entelektüel sermayeyi kullanan, kültür ve miras eksenli bilgi temelli faaliyetlerin, yaratıcı ürün ve hizmetlerin üretimi ve dağıtımını etrafında örgütlenen ekonomik alanlar olarak tanımlamaktadır. UNCTAD’a göre YKE, büyüme ve kalkınmayı tetikleyen, istihdam yaratan, kültürel çeşitliliği ve sosyal kapsayıcılığı destekleyen dinamik bir kavramdır (UNCTAD, 2024).

Sonuç olarak, yaratıcı kültür endüstrileri;

- Temel üretim faktörü olarak bireysel ve kolektif yaratıcılığı, sanatsal ve kültürel ifade biçimlerini kullanan,
- Ortaya çıkardığı ürün ve hizmetleri büyük ölçüde telif hakkı, marka ve tasarım gibi fikri mülkiyet araçlarıyla koruyan,
- Kültürel/entelektüel sermayeyi ekonomik değere dönüştürerek inovasyon ve girişimcilik imkanları yaratan,
- Kültürel mirasın korunmasına ve toplumsal refahın artmasına katkıda bulunan,

sektör ve faaliyetler bütünüdür. Bu nedenle YKE, hem kültür politikalarının hem de yaratıcı ekonomi odaklı kalkınma stratejilerinin merkezinde yer alan, yüksek katma değerli ve bilgi yoğun bir endüstri alanı olarak değerlendirilebilir (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2019).

1.3. Yaratıcı Kültür Endüstrisi Faaliyet Konuları

YKE’nin hangi faaliyetleri kapsadığının açık biçimde tanımlanması, hem bu sektörün ekonomik büyüklüğünü ölçmek hem de geliştirilmesine yönelik politika ve stratejiler tasarlamak açısından kritik öneme sahiptir. Bu çerçevede, temel olarak “yaratıcılık gerektiren faaliyetlerin” YKE’yi oluşturduğu kabul edilmektedir (Lazzeretti vd., 2014). YKE kapsamında hangi faaliyetlerin yer aldığına ilişkin farklı ülke ve kuruluşlar tarafından çeşitli sınıflandırmalar geliştirilmiştir. Bu sınıflandırmalar; kullanılan veri kaynakları, ölçüm amaçları, kurumların ilgi alanları ve dönemin koşullarına bağlı olarak birbirinden kısmen ayrılmaktadır. Literatürde özellikle Avrupa Komisyonu, UNESCO, DCMS, WIPO ve UNCTAD tarafından yapılan sınıflandırmalar en sık atıf verilenler arasında yer almaktadır.

YKE için yapılan bu sınıflamalar dikkate alındığında; DCMS, yaratıcı meslek ve sektör yoğunluğunu esas alan, pratik ve politika odaklı bir “sektör listesi” sunarken, UNESCO tarafından yapılan sınıflamada, kültür alanları ve kültürel üretim döngüsü üzerinden daha ziyade, kültür-merkezli bir çerçeve kurmakta, WIPO ise fikri mülkiyet hakları ve telif temelli değer zinciri üzerinden ekonomik katkıyı hesaplayan bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu üç yaklaşım birlikte ele alındığında, YKE’nin hem kültürel politika hem yaratıcı sektörler ve istihdam ile telif temelli ekonomik değer boyutlarının bütüncül biçimde analiz edilmesine imkan vermektedir. Yapılan sınıflandırmalarda, YKE’yi oluşturan faaliyetler genellikle benzer özellikler gösteren alt gruplar halinde toplanmakta ve istatistiksel analizler için daha anlaşılır

bir yapı elde edilmektedir. Bu çalışmada, uluslararası literatürde yaygın olarak kullanılan ve resmi istatistiklerle ilişkilendirilmesi görece kolay olan DCMS sınıflandırması esas alınmıştır. Böylece hem diğer ülkelerdeki çalışmalarla karşılaştırma yapılması, hem de çalışmada kullanılacak veri setlerinin tutarlı ve doğru biçimde derlenmesi amaçlanmıştır.

DCMS, YKE'ni sınıflandırırken iki aşamalı bir yöntem kullanmaktadır. İlk aşamada “yaratıcı meslekler” tanımlanmakta; tasarımcı, mimar, sanatçı, oyun geliştirici, yapımcı gibi doğrudan yaratıcı üretimle ilişkili meslekler belirlenmektedir. İkinci aşamada ise, her bir sektördeki yaratıcı istihdam oranı hesaplanmakta; başka bir ifadeyle, ilgili sektörde çalışanların yüzde kaçının yaratıcı mesleklerde istihdam edildiği tespit edilmektedir. Yaratıcı yoğunluk olarak adlandırılan bu oran, %30 eşik değerini aştığında söz konusu faaliyet/sektör “yaratıcı faaliyet” olarak kabul edilmekte ve sınıflandırmaya dahil edilmektedir. Böylece, yaratıcı faaliyetlerin yoğunlaştığı endüstriler sistematik olarak belirlenmekte ve YKE kapsamına alınmaktadır. DCMS, bu yaklaşım doğrultusunda YKE aşağıda verilen dokuz ana faaliyet grubunda toplamaktadır:

- Reklamcılık ve pazarlama
- Mimarlık
- El sanatları
- Tasarım ve moda tasarımı
- Film, TV, video, radyo ve fotoğraf
- Bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri
- Yayıncılık
- Müze, galeri ve kütüphaneler
- Müzik, gösteri ve görsel sanatlar

Bu gruplar, Nace Rev.2 iktisadi faaliyet kodlaması kullanılarak daha ayrıntılı alt faaliyetlere ayrılmakta ve her bir grubun hangi faaliyetleri kapsadığı (ve kapsamadığı) netleştirilmektedir. Araştırma kapsamında kullanılan verilerin temin edildiği kurumlarda Nace Rev.2.1 sürümüne göre faaliyet kodlaması yapıldığından Tablo 1.1’de verilen YKE faaliyet grubuna ait alt sektörler buna göre düzenlenmiştir.

Tablo 1. 1 DCMS'ye Göre Yaratıcı Kültür Endüstrisi Sınıflandırması

		Faaliyet Açıklaması
Reklamcılık ve pazarlama	73.30	Halkla İlişkiler ve İletişim Faaliyetleri
	73.11	Reklam ajanslarının faaliyetleri
	73.12	Çeşitli medya reklamları için alan ve zamanın bir ücret veya sözleşmeye dayalı olarak satışı
Mimarlık	71.11	Mimarlık faaliyetleri
El sanatları	32.12	Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı
Tasarım ve moda tasarımı	74.14	Uzmanlaşmış tasarım faaliyetleri
Film, TV, video, radyo ve fotoğraf	59.11	Sinema filmi, video ve televizyon programları yapım faaliyetleri
	59.12	Sinema filmi, video ve televizyon programları çekim sonrası faaliyetleri
	59.13	Sinema filmi, video ve televizyon programları dağıtım faaliyetleri
	59.14	Sinema filmi gösterim faaliyetleri
	60.10	Radyo yayıncılığı
	60.20	Televizyon programcılığı ve yayıncılığı faaliyetleri
	74.20	Fotoğrafçılık faaliyetleri
Bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri	62.10	Bilgisayar programlama faaliyetleri
	62.20	Bilgisayar danışmanlık faaliyetleri
	58.21	Video oyunlarının yayımlanması
	58.29	Diğer yazılım programlarının yayımlanması
Yayımcılık	58.11	Kitapların yayımı
	58.12	Gazetelerin yayımlanması
	58.13	Dergi ve süreli yayınların yayımlanması
	58.19	Diğer yayımcılık faaliyetleri
	74.30	Tercüme ve sözlü tercüme faaliyetleri
Müze, galeri ve kütüphaneler	91.11	Kütüphane ve arşivlerin faaliyetler
	91.21	Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi
Müzik, gösteri ve görsel sanatlar	59.20	Ses kaydı ve müzik yayıncılığı faaliyetleri
	85.52	Kültürel eğitim
	90.20	Gösteri sanatları faaliyetleri
	90.39	Sanat ve gösteri sanatlarına yönelik diğer destek faaliyetleri
	90.12	Sanatsal yaratıcılık faaliyetleri
	90.31	Sanat tesislerinin işletilmesi

2. YARATICI KÜLTÜR ENDÜSTRİSİNE GENEL BAKIŞ

Yaratıcı kültürel endüstriler, son on yılda küresel ekonomide giderek artan bir ağırlık kazanarak hem ekonomik büyüme hem de istihdam açısından stratejik bir konuma gelmiştir. UNCTAD ve UNESCO verileri, bu endüstrilerin yalnızca ekonomik bir faaliyet alanı değil, aynı zamanda ülke ekonomilerinin yenilik kapasitesini, kültürel çeşitliliğini ve rekabet gücünü şekillendiren bir ekosistem olduğunu göstermektedir. YKE'leri, kültür, sanat, tasarım, medya, dijital içerik üretimi, mimarlık, yazılım ve benzeri fikri sermaye odaklı faaliyetleri kapsayan geniş bir ekonomik alan olarak küresel ölçekte hızla önem kazanmaktadır. Bu sektörler yenilikçilik kapasitesi, yüksek katma değer üretimi ve istihdam yaratma potansiyeli nedeniyle dijital ekonominin ve bilgi temelli büyüme modellerinin merkezinde yer almaktadır.

2.1. Dünyadaki Durum

UNESCO ve UNCTAD verileri, 2019 yılında YKE'nin yaklaşık 2,3 trilyon ABD doları büyüklüğe ulaştığını ve küresel GSYİH'nın yaklaşık %3,1'ini oluşturduğunu göstermektedir. Aynı dönemde YKE'de yaklaşık 30 milyon kişi istihdam edilmekte olup küresel istihdamın %6,2'sine karşılık gelmektedir. Bu göstergeler, yaratıcı ekonominin hem ekonomik hem de sosyal açıdan önemini göstermektedir. PwC'nin küresel eğlence ve medya endüstrisine ilişkin gelir verileri de benzer biçimde YKE'nin güçlü bir performans gösterdiğini ortaya koymaktadır. Sektör gelirleri 2018'de 1,94 trilyon ABD doları iken, 2019 yılında 2,03 trilyon ABD dolarına yükselmiştir. Bu artış, yaratıcı ekonominin pandemi öncesinde istikrarlı bir büyüme trendi içerisinde olduğunu göstermektedir.

Pandemi Etkileri

Pandemi, yaratıcı endüstrilerde küresel ölçekte ciddi bir kırılmaya neden olmuştur. UNESCO'nun değerlendirmelerine göre 2020 yılında YKE'lerde yaklaşık 10 milyon kişilik istihdam kaybı meydana gelmiştir. Özellikle sahne sanatları, kültürel etkinlikler, turizmle ilişkili kültürel faaliyetler ve küçük ölçekli yaratıcı girişimler pandemiden en olumsuz etkilenen gruplar arasında yer almıştır. UNCTAD verilerine göre yaratıcı mallar ihracatı 2019'a kıyasla 2020 yılında %12,5 oranında azalarak 524 milyar ABD dolarına gerilemiştir. Benzer şekilde, yaratıcı hizmet ihracatı da pandemiden etkilenmekle birlikte görece olarak artarak 2020 yılında yaklaşık 1,1 trilyon ABD dolarına ulaşmıştır. Bu durum, YKE'nin yapısal olarak hizmet ağırlıklı bir modele doğru evrildiğinin göstergesidir. Pandemi sonrasında yaratıcı ekonomi güçlü bir toparlanma sergilemiştir. UNCTAD (2024), 2022 yılında yaratıcı mallar ihracatının 713 milyar ABD dolarına, yaratıcı hizmet ihracatının ise 1,4 trilyon ABD dolarına yükseldiğini belirtmektedir.

Girişimcilik

YKE'nin en karakteristik özelliklerinden biri girişimcilik yoğunluğunun yüksek olmasıdır. EIF (2023) verileri, YKE işletmelerinin büyük ölçüde mikro ve küçük ölçekli firmalardan oluştuğunu, aynı zamanda firma hayatta kalma oranlarının yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Pandemi sonrası dönemde hızla büyüyen yaratıcı ekonomi, bireysel yaratıcıların kendi markalarını oluşturarak çoklu gelir modelleri (abonelik, sponsorluk, dijital ürünler, çevrim içi eğitim vb.) geliştirdiği yeni bir ekonomik alan yaratmıştır. Son araştırmalar, 2024 yılında yaratıcı ekonomiye hizmet eden platformlara yönelik girişimlerin toplamda 900 milyon ABD dolarını aşan risk sermayesi yatırımı çektiğini göstermektedir (Ortiz-Ospino et al., 2025).

YKE'nin teknolojiyle kesişiminde yer alan pazarlar da hızla büyümektedir. Örneğin, yapay zekanın yaratıcı endüstrilerde kullanımına ilişkin küresel pazar büyüklüğünün 2024 yılında 3,08 milyar ABD dolarından 2025'te 4,06 milyar ABD dolarına çıkması ve yıllık %31,9 büyüme göstermesi beklenmektedir (The Business Research Company, 2024).

Gelecek Öngöröleri

Mevcut veriler ve küresel eğilimler dikkate alındığında YKE'nin, Dünya'da 2030 yılına kadar hem ekonomik büyüklük hem de stratejik önem açısından daha da güçleneceği söylenebilir. Bu doğrultuda:

- Pazar Büyüklüğü
 - PwC'nin öngörülerine göre küresel eğlence ve medya gelirleri 2029 yılında 3,5 trilyon ABD dolarına ulaşacağı tahmin edilmektedir.
 - Yaratıcı hizmetlerin özellikle dijital içerik, oyun, yazılım ve tasarım alanlarında yıllık %5–7 aralığında büyüme göstermesi beklenmektedir.
- İstihdam ve Firma Yapısı
 - Küresel istihdam içindeki payın yaklaşık %6–7 aralığında kalacağı öngörülmektedir.
 - Mikro ve küçük ölçekli yaratıcı işletmelerin ağırlığı devam edecek; buna karşın yeni iş modelleri, bireysel yaratıcıların mikro girişimcilere dönüşmesini hızlandıracaktır.
- Teknoloji ve Yapay Zeka Etkisi
 - Yaratıcı yapay zeka, içerik üretimini otomatikleştirirken, yaratıcının değeri daha çok içerik geliştirme, stratejik tasarım ve iyileştirme süreçlerinde yoğunlaşacaktır (Doğan, 2025).
 - Dijital platform ekonomisi, abonelik ve topluluk tabanlı yeni gelir modellerini güçlendirecektir.

- Politika ve Düzenlemeler
 - Telif hakları, dijital veri yönetimi ve yapay zeka kullanımı konusundaki yeni düzenlemeler hem yaratıcı üretimin niteliğini hem de gelir paylaşım mekanizmalarını şekillendirecektir.
 - Ülkeler, yaratıcı ekonomiyi sürdürülebilir kalkınmanın bir unsuru olarak destekleyen politikaları geliştirecektir.

UNCTAD (2024), yaratıcı mal ve hizmet ticaretinin orta vadede güçlü bir ivme ile artmaya devam edeceğini, özellikle Asya'nın yaratıcı mal ihracatında, Avrupa'nın ise yaratıcı hizmet ihracatında liderliğini sürdüreceğini belirtmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde yaratıcı endüstriler, 2019 sonrası dönemde pandemi kaynaklı geçici bir şok yaşamış olsa da 2021 itibarıyla hızla toparlanan, dijitalleşme ile dönüşen ve küresel ekonomideki payını koruyan bir yapı sergilemektedir. Gelir büyüklüğü, istihdam katkısı, ihracat hacmi ve girişimcilik dinamikleri dikkate alındığında yaratıcı ekonomi, özellikle 2025–2030 döneminde ekonomik çeşitlenme, yenilikçilik ve sürdürülebilir kalkınma açısından stratejik bir alan olmaya devam edecektir. YKE'nin 2025–2030 döneminde yıllık %3–7 aralığında reel büyüme göstermesi; yaratıcı hizmetlerin, dijital platformların ve teknoloji tabanlı alt alanların sektörel büyümenin temel belirleyicisi olması beklenmektedir.

2.2. Önceki Rapor Önerilerinin Gerçekleşme Durumu

2021 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığının desteği ile TOSYÖV tarafından yapılan “TürkiyeYaratıcı Kültür Endüstrileri Envanteri” çalışması, 2015–2019 döneminde yaratıcı YKE'nin Türkiye ekonomisi içindeki yerini girişim, istihdam, ciro ve çalışan aylık ücretleri üzerinden ayrıntılı biçimde incelemiştir. Raporda YKE gelişimine yönelik yapılan öneriler ve gerçekleşme durumları aşağıda verilmiştir.

Öneri 1: Yaratıcı Kültür Endüstrisi Konusunda Stratejiler Hazırlanmalıdır

Raporda, iller arasında YKE göstergelerinin yıllar içinde dalgalanmalar göstermesinin temel nedenlerinden birinin paydaşlar arasında koordinasyon eksikliği ve merkezi düzeyde faaliyet grubu bazlı hedeflerin tanımlanmamış olması olduğunu vurgulanarak, ulusal düzeyde “Türkiye Yaratıcı Kültür Endüstrileri (Ajansı) Koordinasyon Kurulu”nun yapılandırılması önerilmektedir.

Gelişme

Bu öneriye ilişkin olarak, 11. Kalkınma Planı'nda kültür endüstrileri, yaratıcı ekonomi ve kültür odaklı kalkınma açık biçimde yer almakta; kuluçka merkezleri, yaratıcı girişimcilik ve katma değeri yüksek yaratıcı üretim konularının da planın ilgili bölümlerinde yer aldığı görülmektedir. Benzer biçimde 12. Kalkınma Planı da kültürel alanda veri ve istatistik altyapısının güçlendirilmesini, kültür ekonomisine ilişkin verilerin çeşitlendirilmesini ve kültür endüstrilerine yönelik desteklerin daha etkili, kapsayıcı ve erişilebilir hale getirilmesini

öngörerek, koordinasyon ve hedefleme eksikliğine dolaylı biçimde yanıt veren bir çerçeve sunmaktadır. Ayrıca 2021-2025 dönemi incelendiğinde, Türkiye'nin YKE yönetiminde "Ajans" önerisini tercih etmediği, bunun yerine mevcut bakanlıkların yetki alanlarını genişleterek fonksiyonel uzmanlaşma ve koordinasyon modeline geçtiği görülmektedir. 2021 önerisindeki "merkezi düzeyde hedeflerin tanımlanmamış olması" eleştirisi, Ticaret Bakanlığı'nın Uluslararası Hizmet Ticareti Genel Müdürlüğü bünyesinde "Kültürel ve Yaratıcı Endüstriler Dairesini" kurmasıyla büyük ölçüde giderilmiştir. Bu yapılanma, yaratıcı endüstrileri salt bir kültür meselesi olmaktan çıkarıp, bir ticaret ve döviz kazandırıcı hizmet statüsüne yükseltmiştir. Ayrıca resmi gazetenin 20.04.2022 tarih ve 31815 sayılı nüshasında yayınlanan "Hizmet İhracatının Tanımlanması, Sınıflandırılması Ve Desteklenmesi Hakkındaki Cumhurbaşkanlığı Kararı" ile döviz kazandırıcı hizmet ve faaliyetler ile hizmet ihracatının tanımını; hizmet ihracatının sınıflandırmasını ve yöntemlerini; eğitim, fuarcılık, gayrimenkul, kültürel ve yaratıcı endüstriler, lojistik ve taşımacılık, sağlık turizmi, spor turizmi, yönetim danışmanlığı sektörleri ve yeşil hizmetler ile diğer hizmet sektörlerine sağlanan destekler düzenlenmiştir.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, 2024-2028 Stratejik Planı'nda "İleri Teknolojili ve Yaratıcı Sektörler" başlığı altında YKE hakkında stratejiler belirlemiştir. Bakanlık, merkezi bir kurul kurmak yerine, yerel düzeydeki koordinasyonu Kalkınma Ajansları üzerinden yürütmektedir. Böylece Kalkınma Ajanslarının faaliyetleri de yaratıcı endüstriler, Ar-Ge ve yenilik altyapısının güçlendirilmesi, girişimcilik ve ihracat potansiyelinin geliştirilmesi alanlarında yoğunlaşmıştır. Örneğin İstanbul Kalkınma Ajansı (İSTKA) "Yaratıcı Endüstriler Mali Destek Programları" ile İstanbul'daki üniversite, STK ve özel sektör paydaşlarını bir araya getiren bir platform işlevi görmektedir. Düzenlenen "Yaratıcı Endüstriler Destekleri Toplantıları", farklı bakanlık yetkililerini aynı masada toplayarak, önerilen eşgüdüm mekanizmasını proje bazlı olarak hayata geçirmektedir.

Öneri 2: Yaratıcı Kültür Endüstrisi (Kuluçka) Merkezleri Kurulmalıdır

2021 raporunda, Ankara ve İstanbul'un potansiyeli ile İzmir'in yükselişine dikkat çekilmiş; bu potansiyelin sinerjiye dönüşmesi için mekansal ve kurumsal destek mekanizmalarının (kuluçka ve hızlandırıcılar) kurulması önerilmiştir.

Gelişme

Buna bağlı olarak Ankara, 2021 sonrası dönemde, önerilen kuluçka merkezi modelini dikey uzmanlaşma stratejisiyle en başarılı uygulayan il olmuştur. Savunma sanayiinden gelen güçlü yazılım ve simülasyon altyapısı, yaratıcı endüstrilere (özellikle oyun sektörüne) başarılı bir şekilde kanallize edilmiştir. ODTÜ Teknokent bünyesindeki ATOM (Animasyon Teknolojileri ve Oyun Geliştirme Merkezi), Bilkent Cyberpark, oyun ve yaratıcı teknoloji girişimlerine yönelik hızlandırma programlarıyla Ankara'daki ekosistemi çeşitlendirmiştir. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve İstanbul Gedik Üniversitesi gibi kurumlar, "Dijital Oyun

Tasarımı” bölümleriyle entegre kuluçka yapıları kurmuştur. Ayrıca İSTKA destekli “İstanbul Yaratıcı Endüstriler Merkezi” gibi projeler, tasarım odaklı girişimlere alan açmıştır. İzQ Girişimcilik ve İnovasyon Merkezi şehrin dağınık yaratıcı potansiyelini tek bir çatı altında toplamayı amaçlamıştır.

Öneri 3: Bölge ve Ürün Bazlı Markaların Oluşması Sağlanmalıdır

Rapor, YKE’de verimlilik sorunları bulunduğunu ve bunun aşılabilmesi için yerel niteliklerin markaya dönüştürülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu kapsamda bölgelerin karakterini yansıtan ürün ve hizmetlerin markalaştırılması ile katma değer oluşturacak biçimde farklılaştırılması önerilmiştir.

Gelişme

Türkiye, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı’na katılımı stratejik bir politika haline getirerek bu öneriyi kısmen karşılamıştır. 2021 öncesinde listede yer alan Gaziantep, Hatay (Gastronomi), İstanbul (Tasarım), Kütahya (Zanaat) gibi şehirlere; 2021 yılında Bursa (Zanaat ve Halk Sanatları) ve 2023 yılında Şanlıurfa (Müzik) eklenmiştir. Bu genişleme, markalaşmanın sadece büyük şehirlere özgü olmadığını, Anadolu’nun kültürel derinliğinin (Bursa ipeği, Şanlıurfa müziği) sistematik bir şekilde uluslararası şehir markasına dönüşmeye başladığını göstermektedir. Bu şehirler, yerel kalkınma ajanslarının da desteğiyle, yaratıcı turizm destinasyonları olarak konumlanmaktadır. Bunun yanında “yerel niteliklerin markaya dönüştürülmesi” önerisinde, Coğrafi İşaretli (Cİ) ürünlerin sadece koruma altına alınması değil, ticarileştirilmesi yönünde evrilmiştir. Buna karşın markalaşma önerisinin en radikal ve etkili uygulaması, geleneksel “Türk Malı” algısının “Türk İçeriği”ne dönüştürülmesidir. Ticaret Bakanlığı, Turquality programını revize ederek dizi, film, animasyon ve dijital oyun sektörlerini kapsama almıştır. 2022 yılında yapılan mevzuat değişiklikleri ile bu sektörlerin yurt dışı tanıtım, reklam, pazarlama ve dublaj giderleri %50-60 oranlarında desteklenmeye başlanmıştır. Bu destek, Türk dizilerinin Latin Amerika ve İspanya gibi zorlu pazarlarda “Lovemark (sevilen marka)” haline gelmesini hızlandırmış; Türk oyun şirketlerinin ise global uygulama mağazalarında (App Store, Google Play) üst sıralarda yer alarak marka bilinirliği oluşturmalarını sağlamıştır.

Öneri 4: Dijital Yaratıcı Kültür Ürünlerinin Üretimi Desteklenmelidir

Teknoloji tabanlı yaratıcı üretimin yerel fiziksel kaynaklara bağımlı olmaması, bu alanı bölgesel kalkınma için stratejik bir fırsat haline getirmektedir. Buna bağlı olarak 2021 yılı raporunda eğitim, beceri gelişimi ve teknoloji ekosistemlerini güçlendirecek politikalarla dijital üretimin teşvik edilmesi, dijital oyun, yazılım, animasyon, yeni medya gibi alanların bölgesel kalkınmanın itici gücü olarak konumlandırılması önerilmiştir.

Gelişme

Türk oyun sektörü, öneride belirtilen “bölgesel kalkınmanın itici gücü” olma hedefini fazlasıyla aşarak ulusal ekonominin stratejik bir kalemi haline gelmiştir. 2024 yılı verilerine göre Türk oyun sektörü, bir önceki yıla göre %20’nin üzerinde büyüyerek 695 milyon dolar (bazı kaynaklarda 750 milyon dolar) ihracat hacmine ulaşmıştır. Türkiye, özellikle mobil oyun alanında dünyanın en önemli üretim merkezlerinden biri konumuna gelmiştir. Peak Games ve Dream Games ile başlayan Unicorn (Turcorn) dalgası, yüzlerce yeni stüdyonun kurulmasıyla tabana yayılmıştır.

Dizi ve film sektörü, 2024 yılında 602 milyon dolarlık ihracat gerçekleştirmiştir. Türk yapımları 150’den fazla ülkede yayınlanmakta olup, ABD’den sonra dünyanın en büyük ikinci dizi ihracatçısı konumu korunmaktadır. Ticaret Bakanlığı’nın hizmet ihracatı kapsamında sağladığı fuar katılımı ve pazarlama destekleri, sektörün küresel pazarlardaki görünürlüğünü artırmıştır.

Dijital üretimin desteklenmesi önerisinin kurumsal karşılığı, 2022 yılında yürürlüğe giren “Türkiye Bilişim Sektörünün Uluslararasılaşması ve E-Turquality Programı”dır (Karar Sayısı: 5447). Bu program yazılım, dijital oyun, e-spor, yapay zeka, akıllı şehirler ve veri merkezi hizmetlerini kapsamaktadır. Program, şirketlerin sadece pazarlama değil, kurumsal altyapı oluşturma, yazılımcı istihdamı, test merkezi kurulumu, pazara giriş belgeleri ve komisyon giderleri gibi operasyonel maliyetlerini de karşılamaktadır. Bu, önerideki “teknoloji ekosistemlerini güçlendirecek politikalar” maddesinin en somut ve kapsamlı uygulamasıdır.

Öneri 5: Yaratıcı Toplum İnşası İçin Eğitim Programları Tasarlanmalıdır

Raporda YKE yalnızca üretim boyutuyla değil, tüketim tarafıyla da gelişmesi gerektiği belirtilmektedir. Yaratıcı ürün ve hizmetlerin üretimini artırmanın yanı sıra, bunları tüketen bir toplumun oluşması için eğitim ve farkındalık programlarının geliştirilmesi önerimiştir.

Gelişme

Kültür ve Turizm Bakanlığı ve meslek birlikleri, “Ben gerçeğini alıyorum” gibi kampanyalarla fikri mülkiyet bilincini artırmaya çalışmaktadır. Ancak korsan yayıncılıkla mücadele, özellikle dijital platformlarda hala zorlu bir alan olarak kalmaktadır. TÜİK 2024 verilerine göre, hanehalkı kültür harcamaları bir önceki yıla göre %91,5 artarak 203 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Harcamaların %25’inin bilgi işlem ekipmanlarına, %24,3’ünün ise kültürel hizmetlere (sinema, tiyatro, dijital abonelikler) yapılması, toplumun dijital yaratıcı içerikleri tüketme eğiliminin güçlendiğini göstermektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın “Gelecek Gençlerin Kültür Endüstrileri Destek Programı”, gençlerin yaratıcı projelerini (film, tasarım, dijital sanat) 50.000 TL ile 750.000 TL arasında değişen hibelerle desteklemiştir. Bu program, gençleri sadece tüketici değil, “girişimci üretici” olmaya teşvik eden mekanizma olmuştur.

3. VERİ KAYNAKLARI VE ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

Bu çalışmada, YKE'nin 2015-2024 yılları arasında Türkiye ve iller bazında genel ekonomi içindeki yeri incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca YKE'nin iller bazında kümelenme potansiyeli de araştırılmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan veriler Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'den derlenmiştir. SGK'dan, Nace Rev. 2.1 düzeyinde iller bazında işyeri sayısı, çalışan sayısı, çalışan ücretleri değişkenlerine ait bilgiler elde edilmiştir. TÜİK'den Nace Rev. 2.1 düzeyinde YKE'ne ait ciro bilgileri, il detayında açıklanmadığından Türkiye geneli için derlenmiştir. Derlenen tüm veriler 2015-2024 yılları için ayrı ayrı incelenmiş yıllar arasındaki değişimleri de gösterilmiştir. Çalışma kapsamında kullanılan değişkenler ve kaynakları ile içerikleri Tablo 3.1'de açıklanmıştır

Tablo 3.1. Çalışma Kapsamında Kullanılan Değişkenler

Değişken Adı	Tanımı/İçeriği	Kaynağı
İşyeri Sayısı	SGK işyeri Numarası alanların sayısı.	SGK
Çalışan Sayısı	Yılın son ayında adlarına bildirimde bulunan sigortalı çalışanların sayısıdır.	
Ücretler	Çalışan için yılın son ayındaki prime esas aylık kazanç	
Ciro	Net satış tutarı	TÜİK

Elde edilen verilerden yararlanılarak öncelikle Türkiye, daha sonrasında Tablo 1.1'de gösterilen faaliyet grupları bazında değerlendirmeler yapılmıştır. İl düzeyinde YKE'nin payı, yapısı ve yıllar içindeki değişiminin ortaya çıkarılması için bazı hesaplamalarda yapılmıştır. Bunun yanında kümelenme eğilimlerinin ortaya konması amacıyla yoğunlaşma katsayısı her il için faaliyet grubu Nace Rev.2.1 düzeyinde hesaplanmıştır.

Böylece bu araştırmada Nace düzeyinde yoğunlaşma katsayıları hesaplanarak illerde öne çıkan faaliyetler en detaylı biçimde incelenmiştir.

Yoğunlaşma Katsayısı

Bölge ekonomilerinin, sektörel düzeydeki durumunu açıklamak amacıyla farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bununla beraber kullanılan bu yöntemler arasında kesin bir tercih yapmak mümkün değildir. Derlenen verilerin türüne ve miktarına bağlı olarak kullanılan yöntemlerde farklı olmaktadır. Bunun yanında kümelenme oluşması için yapılması gereken bazı saha çalışmaları da bulunmaktadır. Bu çalışmaların öncelikle hangi illerde yapılması gerektiği ve hızlı geri dönüşlerin alınabilmesi için yoğunlaşma katsayısı yol gösterici olmaktadır. Ayrıca yoğunlaşma katsayısının yıllar içindeki değişimleri illerdeki YKE oluşumları hakkında da bilgi vermektedir.

Endüstrilerin ve barındırdığı alt sektörlerin bölgesel düzeyde nasıl dağıldığının ve bunların ülke geneline göre ne ölçüde yoğunlaştığının belirlenmesi için en sık kullanılan yöntemlerden biri

yoğunlaşma katsayısıdır. Yoğunlaşma katsayısı (Location Quotients -LQ) herhangi bir sektörün, bölge içindeki oranının ülkedeki oranı ile karşılaştırılması için tercih edilmektedir. İlgilenilen sektörün hem bölge hem de ülke içindeki ağırlığının dikkate alındığı yoğunlaşma katsayısı aracılığı ile sektörün yerleşme derecesi belirlenebilir (Eser ve Köse, 2005). Yoğunlaşma katsayısı genel olarak,

$$LQ_i = \frac{b_i/t_i}{B/T}$$

eşitliği ile hesaplanmaktadır (Miller 1991). Burada i ; ilgilenilen sektörü, b_i : hesaplama yapılan bölgede i sektöründe çalışan sayısını, t_i : ülke genelinde i sektöründe çalışan sayısını, B : ildeki toplam çalışan sayısını, T : ülkede toplam çalışan sayısını göstermektedir. Bazı çalışmalarda işyeri sayısı üzerinden benzer hesaplamalar yapılmakla birlikte tek başına yanıltıcı olacağı düşünüldüğü bu raporda tercih edilmemiştir. Hesaplanan LQ'nun 1'den büyük olması ilgilenilen sektörün bölgede yoğunlaşmaya veya uzmanlaşmaya başladığının göstergesi olarak kabul edilmektedir.

4. TEMEL SONUÇLAR

2015-2024 yılları arasında Türkiye’de YKE’nin işletme sayısı, çalışan sayıları ile ciro, aylık ücretler değişkenlerine göre genel görünümü Tablo 4.1’de yıllar itibari verilmiştir. Tabloda yer alan değerlerin yorumları aşağıda çeşitli başlıklar halinde verilmiştir

Tablo 4.1 Yaratıcı Kültür Endüstrisinin Türkiye Genel Görünümü (2015-2026)

Yıllar	İşyeri Sayısı		Çalışan Sayısı		Ciro (milyon TL)*		Çalışan Başına Aylık Ortalama Ücret (TL)	
	Türkiye	YKE	Türkiye	YKE	Türkiye	YKE	Türkiye	YKE
2015	1.740.187	35.174	14.802.222	273.638	4.553.370,39	61.394,51	1.907,43	2.499,41
2016	1.749.240	35.587	15.355.158	270.401	4.993.452,94	81.464,57	2.356,32	3.023,55
2017	1.874.682	38.071	16.369.073	288.414	6.298.907,06	87.322,85	2.607,88	3.410,54
2018	1.879.771	39.160	16.054.759	288.758	7.824.109,45	89.394,34	3.027,60	3.953,99
2019	1.891.512	39.944	16.010.002	301.832	8.940.593,56	124.545,07	3.725,11	4.902,68
2020	1.960.911	41.861	17.358.140	310.319	10.576.319,40	154.789,68	4.375,34	5.222,68
2021	2.087.692	45.435	18.399.864	352.912	16.677.420,63	240.294,07	5.453,08	7.699,00
2022	2.189.841	50.210	19.814.531	403.598	36.903.164,31	474.780,21	10.001,85	14.459,18
2023	2.179.123	50.850	18.613.745	405.323	59.372.558,91	903.551,96	21.273,86	31.346,40
2024	2.241.896	52.755	18.899.291	413.634	-	-	34.030,32	52.343,66

* 2024 yılı verileri yayınlanmamıştır.

4.1. İşyeri Sayısı

2015-2024 dönemi incelendiğinde, Türkiye genelinde toplam işyeri sayısının 1,74 milyondan 2,24 milyona yükseldiği, yani %28,8’lik bir artış yaşandığı görülmektedir. Aynı dönemde YKE sektöründeki işyeri sayısı 35.174’ten 52.755’e çıkarak yaklaşık %50 oranında büyümüştür. Bu veriler, YKE sektörünün Türkiye ekonomisinde genel ortalamayı neredeyse iki kat aşan bir hızla büyüdüğünü göstermektedir.

YKE sektörünün Türkiye toplam işyeri sayısı içindeki payı 2015’te %2,02 iken, bu oran 2024’te %2,35’e yükselmiştir. Her ne kadar mutlak oran düşük görünse de artış trendi sektörün ekonomik yapı içinde giderek daha fazla yer edindiğini göstermektedir. Özellikle 2021-2022 yılları arası dönem dikkat çekicidir; bu iki yıllık süreçte YKE işyeri sayısı 45.435’ten 50.210’a çıkmış, yani 4.775 yeni işyeri açılmıştır. Bu hızlı büyümenin, pandemi sonrası dönemde dijitalleşme, içerik üretimi ve yaratıcı hizmetlere olan talebin artmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir. 2023 yılında Türkiye genelinde toplam işyeri sayısında hafif bir düşüş yaşanırken, YKE sektörü büyümeye devam etmiş ve 50.850 işyerine ulaşmıştır. Bu durum, sektörün ekonomik dalgalanmalara karşı görece direncini ve yapısal büyüme potansiyelini işaret etmektedir.

4.2. Çalışan Sayısı

Türkiye genelinde toplam istihdam 2015’te 14,8 milyondan 2023’te 18,6 milyona yükselmiş, ardından 2024’te 18,9 milyona çıkmıştır. YKE sektöründe ise çalışan sayısı 2015’te 273.638

kişi iken, 2023'te 405.323 kişiye ulaşmış ve 2024'te 413.634 kişi olarak gerçekleşmiştir. Bu, dokuz yıllık dönemde yüzde 51,2'lik bir istihdam artışı anlamına gelmektedir. Bununla birlikte 2018-2019 döneminde YKE istihdamının 288.758'den 301.832'ye yükseldiğini, 2022'de ise 403.598'e sıçrama görülmektedir. 2022 yılı, sektörde tek yıllık en büyük istihdam artışının yaşandığı dönemdir; bir önceki yıla göre 50.686 kişilik ek istihdam yaratılmıştır. Bu sıçrama, dijital içerik platformlarının yükselişi, oyun sektörünün büyümesi, tasarım ve reklam hizmetlerine olan talebin artması gibi faktörlere bağlı olabilir.

4.3. Aylık Ortalama Ücret

YKE sektöründe aylık ücretlerin gelişimi, sektörün nitelikli işgücüne verdiği değeri ve piyasa dinamiklerini yansıtan en önemli göstergelerden biridir. 2015 yılında Türkiye genelinde ortalama aylık ücret 1.907 TL iken, YKE sektöründe bu rakam 2.499 TL'dir. Bu, yaklaşık %31'lik fazla ücrete karşılık gelmektedir. 2024 yılında ise Türkiye geneli ortalama ücret 34.030 TL'ye, YKE sektöründe ise 52.344 TL'ye yükselmiştir. Buna bağlı olarak YKE'de %53,8 daha fazla ücret ödendiği görülmektedir. Bu ücret farkı, YKE sektörünün yüksek nitelikli, yaratıcı ve uzmanlık gerektiren işgücü profiline sahip olmasının doğal bir sonucudur. Sektörde çalışanların önemli bir kısmı tasarımcı, yazılımcı, içerik üreticisi, sanatçı, müzisyen, yönetmen, oyuncu gibi uzmanlık ve deneyim gerektiren mesleklere sahiptir. Ayrıca sektörün İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde yoğunlaşması, ücretlerin yüksek seyretmesinde etkili olmaktadır.

Yıllara göre ücret artışları incelendiğinde, enflasyonist dönemlerde artışların daha yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin 2021-2022 arasında YKE sektöründe ortalama ücret 7.699 TL'den 14.459 TL'ye, yani %87,8 oranında artmıştır. 2022-2023 döneminde ise bu rakam 31.346 TL'ye çıkmış, %116,8 gibi yüksek bir artış gerçekleşmiştir. Bu artışlar, yüksek enflasyon ortamında sektörün nitelikli işgücünü elde tutabilmek için ücretleri yukarı çekmek zorunda kaldığını göstermektedir.

4.4. Ciro Büyüklüğü

Ciro verileri, sektörün ekonomik hacmini ve büyüme dinamiklerini anlamak için kritik önem taşımaktadır. 2015 yılında Türkiye toplam cirosu 4,55 trilyon TL iken, YKE sektörünün cirosu 61,4 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Bu, toplam ciro içinde yüzde 1,35'lik bir pay anlamına gelmektedir. 2023'e gelindiğinde Türkiye toplam cirosu 59,37 trilyon TL'ye, YKE cirosu ise 903,6 milyar TL'ye yükselmiştir. Sektörün toplam ciro içindeki payı yüzde 1,52'ye çıkmış olup, bu artış istikrarlı bir büyüme trendini yansıtmaktadır. En yüksek ciro artışı 2021-2022 döneminde yaşanmıştır. YKE sektörü cirosu bir yılda 240,3 milyar TL'den 474,8 milyar TL'ye, yani %97,6 oranında artmıştır. 2022-2023 döneminde ise ciro 903,6 milyar TL'ye ulaşmış, %90,3'lük bir büyüme gerçekleşmiştir. Bu hızlı büyüme hem nominal fiyat artışlarının hem de reel talep genişlemesinin ortak etkisiyle açıklanabilir. Pandemi sonrası dönemde dijital platformlara, içerik üretimine, oyun sektörüne ve yaratıcı hizmetlere olan talebin artması, bu büyümenin temel nedenlerinden biri olabilir.

4.5. Genel Değerlendirme

YKE, geleneksel imalat veya hizmet sektörlerinden farklı dinamiklere sahiptir. Sektörün en belirgin özelliği, yüksek nitelikli, yaratıcı ve uzmanlık gerektiren işgücüne olan bağımlılığıdır. Bu durum, çalışan ücretlerinin yüksek olmasına neden olmaktadır. YKE’nde küçük ölçekli, esnek ve proje bazlı çalışma modeli hakimdir. İşyeri başına düşen ortalama çalışan sayısının düşük seyretmesi, sektörün büyük kurumsal yapılardan ziyade butik ajanslar, bağımsız stüdyolar ve serbest çalışma modeliyle ilerlediğini göstermektedir. Bu yapı, sektöre esneklik ve yenilikçilik kazandırırken, aynı zamanda ölçek ekonomilerinden yararlanmayı sınırlamaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye’de YKE sektörü 2015-2024 dönemi boyunca istikrarlı ve güçlü bir büyüme performansı sergilemiştir. İşyeri sayısı, istihdam ve ciro göstergelerinde genel ekonominin üzerinde artışlar kaydeden sektör, yüksek ücretler ile nitelikli işgücünü çekmeye devam etmektedir. YKE’nin emek-yoğun yapısı, düşük çalışan başına ciro seviyesine yol açsa da, yaratıcılık ve inovasyon odaklı değer üretimi stratejik önemini artırmaktadır. Gelecekte dijital dönüşümün derinleşmesi, ihracat potansiyelinin artırılması ve nitelikli işgücü arzının güçlendirilmesiyle, YKE sektörünün Türkiye ekonomisinde daha da önemli bir konuma geleceği söylenebilir.

5. TÜRKİYE ORANLARI

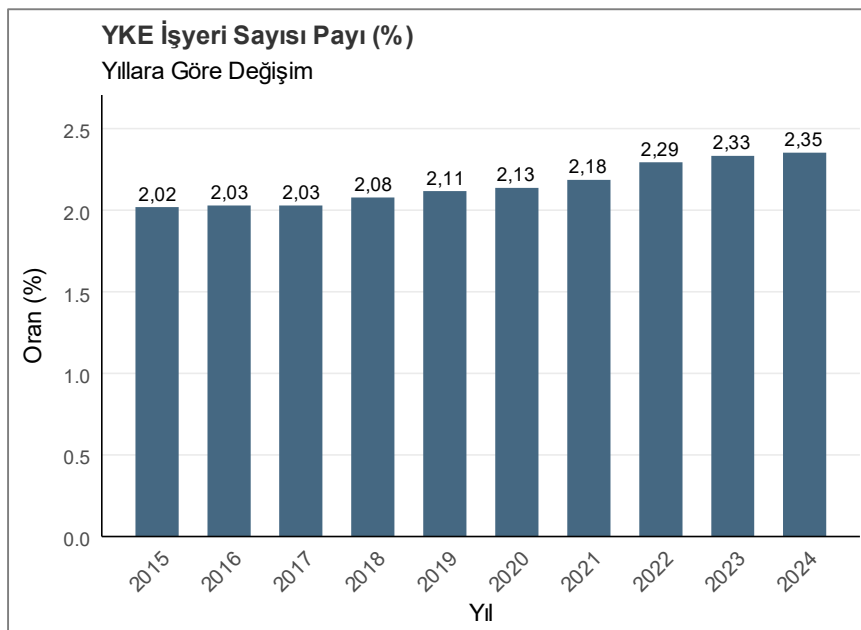
Tablo 5.1’de yıllar itibari ile YKE işyeri sayısı, çalışan sayısı, ciro ve aylık ücretlerin Türkiye değerlerine göre oranları verilmiştir. Tabloda işyeri, çalışan ve ciro sütunları YKE’nin Türkiye toplamı içindeki yüzde payını, Aylık Ücret sütunu YKE çalışan ücretlerinin Türkiye ortalamasına oranını (kat) göstermektedir. 2024 yılı ciro verisi TÜİK tarafından henüz açıklanmadığından karşılaştırmada kullanılmamıştır.

Tablo 5.1 YKE’nin Türkiye genelindeki payı (2015-2024)

Yıl	İşyeri Sayısı (%)	Çalışan Sayısı (%)	Ciro (%)	Aylık Ücret (Kat)
2015	2,02	1,85	1,35	1,31
2016	2,03	1,76	1,63	1,28
2017	2,03	1,76	1,39	1,31
2018	2,08	1,80	1,14	1,31
2019	2,11	1,89	1,39	1,32
2020	2,13	1,79	1,46	1,19
2021	2,18	1,92	1,44	1,41
2022	2,29	2,04	1,29	1,45
2023	2,33	2,18	1,52	1,47
2024	2,35	2,19	-	1,54

5.1. YKE İşyeri Sayısının Türkiye Geneline Oranı

YKE’nin Türkiye toplam işyeri sayısı içindeki payının dokuz yıllık seyri, sektörün yapısal büyümesini ve ekonomi içindeki konumunun güçlenmesini net bir şekilde ortaya koymaktadır. 2015 yılında %2,02 olan bu oran sürekli artarak, 2024’te %2,35’e ulaşmıştır. Bu %0,33 puanlık artış, düşük gibi görünse de, dokuz yıllık dönemde sektörün nispi ağırlığının %16,3 oranında büyüdüğü anlamına gelmektedir.

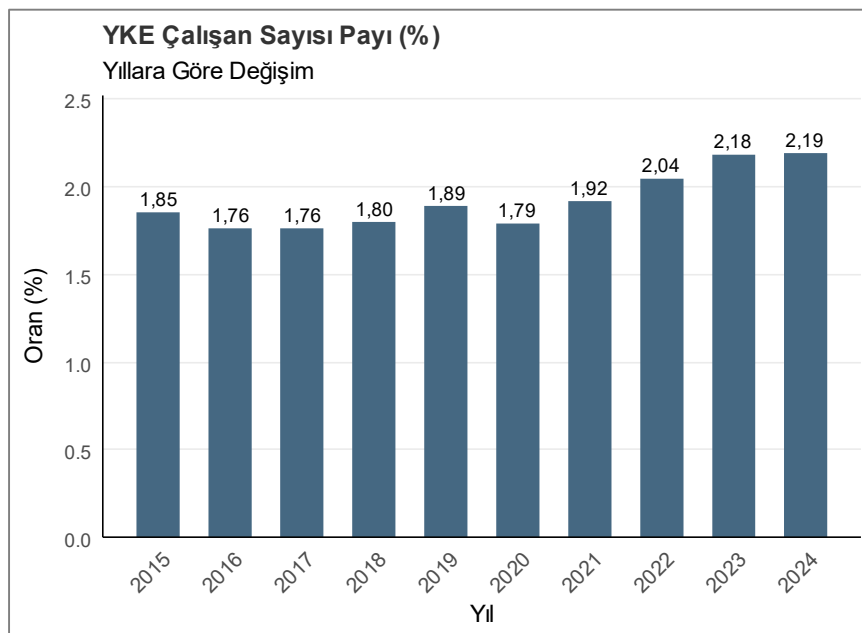

Bu artışın en önemli özelliği, hiçbir yılda gerileme yaşanmamış olmasıdır. Her yıl istikrarlı bir büyüme kaydedilmiş, özellikle 2017-2018 geçişinde %2,03'ten %2,08'e, 2021-2022 geçişinde ise %2,18'den %2,29'a çıkan sıçramalar dikkat çekmektedir. 2021-2022 dönemi, tek yıllık en büyük artışın yaşandığı dönemdir ve 0,11 puanlık bu sıçrama, pandemi sonrası normalleşme sürecinde dijital dönüşümün hızlanması, içerik üretimi talebinin artması ve yaratıcı girişimciliğin desteklenmesiyle açıklanabilir. 2022-2024 arası dönemde artış hızı yavaşlamış, ancak büyüme trendi devam etmiştir. 2022'de %2,29 olan oran, 2023'te %2,33'e, 2024'te ise %2,35'e yükselmiştir. Bu yavaşlama, sektörün olgunlaşma sürecine girdiğini ve doygunluk noktasına yaklaştığını gösterebileceği gibi, makroekonomik belirsizliklerin yeni işyeri açılışlarını frenlemesinin bir yansıması da olabilir.

Sektörün %2,35'lik payı, ilk bakışta küçük görünse de, bu oranın anlamı göz ardı edilmemelidir. Türkiye'de her 100 işyerinden yaklaşık 2,4'ü YKE alanında faaliyet göstermektedir. Bu, sektörün niş bir alan olduğunu, ekonomik çeşitlilik ve değer zinciri açısından stratejik önem taşıdığını göstermektedir. Gelişmiş ekonomilerde bu oranın daha yüksek olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'de sektörün hala büyüme potansiyeline sahip olduğu değerlendirilebilir.

5.2. YKE Çalışan Sayısının Türkiye Geneline Oranı

Çalışan sayısı payının gelişimi, işyeri sayısı payına göre çok daha dalgalı bir seyir izlemiştir. 2015 yılında %1,85 olan istihdam payı, 2016'da %1,76'ya gerileyerek dokuz yıllık dönemin en düşük seviyesine inmiştir. Bu gerileme, 2016 yılının Türkiye ekonomisi için zor geçen bir yıl olmasıyla ve özellikle güvenlik sorunlarının turizm ve kültür sektörlerini olumsuz etkilemesiyle açıklanabilir. YKE sektörünün önemli bir kısmını oluşturan etkinlik, gösteri, turizm bağlantılı yaratıcı hizmetler bu dönemde daralma yaşamıştır.

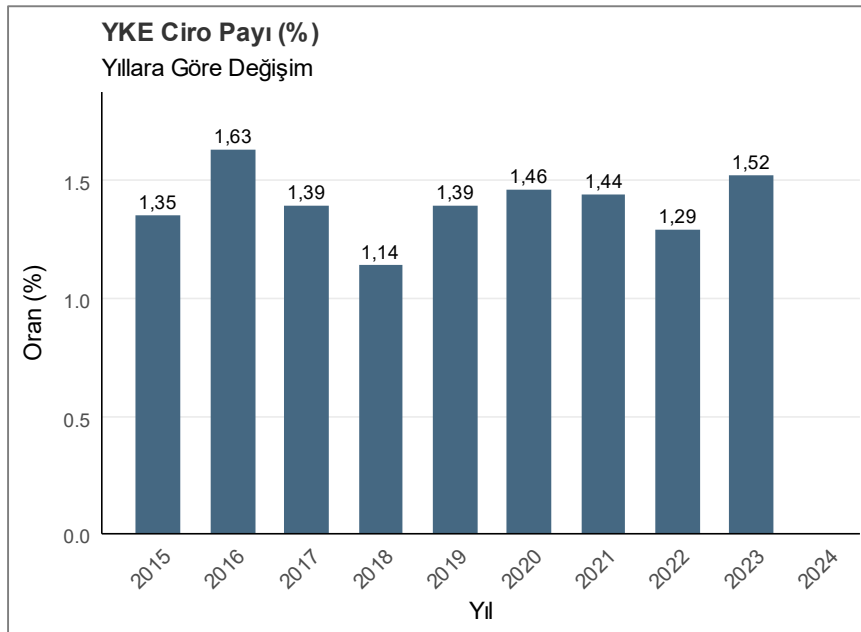

2017’de istihdam payı %1,76’da sabit kalırken, 2018’de %1,80’e, 2019’da ise yüzde 1,89’a yükselmiştir. 2019 yılı, sektörün toparlanma sürecinde önemli bir dönüm noktasıdır. Ancak 2020’de pandemi etkisiyle istihdam payı yeniden yüzde 1,79’a gerilemiştir. Bu gerileme aynı dönemde YKE işyeri sayısı payının artmaya devam etmesi nedeniyle dikkat çekmektedir. Bu durum, sektörde küçülmelere, yarı zamanlı çalışmaya geçişlere ve işten çıkarmalara neden olduğunu, ancak yeni işyerlerinin açılmaya devam ettiğini göstermektedir. 2021 sonrası dönem, istihdam payının hızlı toparlanma sürecine girdiği dönemi temsil etmektedir. 2021’de %1,92’ye çıkan oran, 2022’de %2,04’e, 2023’te %2,18’e ve 2024’te %2,19’a yükselmiştir. 2021-2023 arası üç yıllık dönemde istihdam payı 0,27 puan artmış, bu da sektörün istihdam yaratma kapasitesinin güçlü bir şekilde genişlediğini göstermektedir.

İstihdam payının işyeri sayısı payından sistematik olarak düşük seyretmesi önemli bir yapısal özelliktir. 2015’te işyeri payı %2,02 iken istihdam payı %1,85, 2024’te işyeri payı %2,35 iken istihdam payı %2,19’dur. Bu fark, YKE sektörü işyerlerinin Türkiye ortalamasına göre daha az çalışan istihdam ettiğini, yani daha küçük ölçekli olduğunu göstermektedir. Sektörün proje bazlı çalışma modeli, serbest işgücü kullanımı ve butik yapılar bu durumun temel nedenlerinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

5.3. YKE Cirounun Türkiye Geneline Oranı

Ciro payının gelişimi, üç gösterge içinde en istikrarsız olanıdır. 2015’te %1,35 olan ciro payı, 2016’da %1,63’e sıçrayarak dokuz yıllık dönemin en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

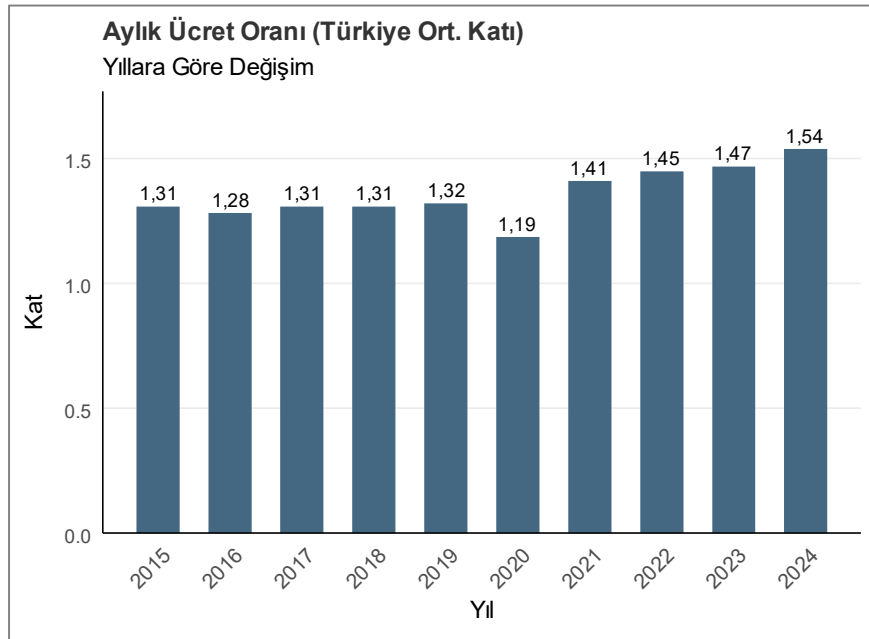
Ancak 2017’de ciro payı %1,39’a, 2018’de ise %1,14’e kadar gerilemiştir. 2018 yılı, sektörün ciro payı açısından en düşük performans gösterdiği yıldır. Bu dönemde Türkiye ekonomisinin genel olarak daralma yaşaması, döviz kurlarındaki oynaklık ve tüketici güveninin zayıflaması, isteğe bağlı harcama kategorisinde olan yaratıcı kültürel hizmetlere olan talebi olumsuz etkilemiştir. 2019-2021 arası dönemde ciro payı %1,39-1,46 bandında dalgalı bir seyir izlemiş,

2022’de %1,29’a gerileyerek tekrar düşük seviyelere inmiştir. 2022 yılında hem YKE hem de Türkiye genelinde ciroda çok büyük artışlar yaşanmış, ancak YKE’nin görelî payı azalmıştır. Bu durum, yüksek enflasyon ortamında genel tüketim malları ve hizmetlerin fiyatlarının YKE hizmetlerinden daha hızlı arttığını göstermektedir. 2023 yılında ciro payı %1,52’ye yükselerek toparlanma sinyali vermiştir. Bu artış, sektörün fiyatlama gücünü yeniden kazandığını ve talep tarafında iyileşme yaşandığını göstermektedir. Ancak genel olarak bakıldığında, ciro payının %1,14-1,63 gibi bir aralıkta dalgalanması, sektörün ekonomik dalgalanmalara karşı hassasiyetini ortaya koymaktadır.

Ciro payının, istihdam ve işyeri paylarından sistematik olarak düşük seyretmesi dikkat çekicidir. 2024’te işyeri payı %2,35, istihdam payı % 2,19 iken, 2023’te ciro payı %1,52’dir. Bu durum, YKE sektöründe çalışan başına ve işyeri başına düşen cironun Türkiye ortalamasının altında kaldığını göstermektedir. Sektörün emek-yoğun, düşük sermaye gerekliliği olan yapısı ve otomasyon olanaklarının sınırlı olması bu durumun temel açıklayıcılarıdır.

5.4. YKE Aylık Ücretlerin Türkiye Geneline Oranı

Aylık ücret oranının gelişimi, YKE’nin en pozitif ve istikrarlı göstergesidir. 2015 yılında YKE sektörü çalışanları Türkiye ortalamasının 1,31 katı ücret alırken, bu oran 2024’te 1,54 kata yükselmiştir.

Dokuz yıllık dönemde ücretler incelendiğinde, 2015-2019 arası dönemde oranın 1,28-1,32 arasında oldukça dar bir aralıkta dalgalandığı görülmektedir. Bu dönemde sektör, Türkiye ortalamasının yaklaşık %30 üzerinde ücret ödemiştir. 2020 yılında ücretler 1,19 kata gerileyerek dokuz yıllık dönemin en düşük seviyesine inmiştir. Pandemi yılında, yaşanan belirsizlik ve daralmalar nedeniyle ücret artışlarının sınırlı kaldığı, hatta bazı işletmelerin ücret kısıtlamalarına gittiği değerlendirilebilir. 2021 sonrası dönem, ücretlerin hızla toparlandığı dönemi temsil etmektedir. 2021’de oran 1,41’e, 2022’de 1,45’e, 2023’te 1,47’ye ve 2024’te

1,54'e kata yükselmiştir. Özellikle 2024 yılındaki 1,54 seviyesi, sektörde çalışanların Türkiye ortalamasına göre yüzde 54 daha fazla ücret aldığı anlamına gelmektedir. Bu, YKE'nin Türkiye'deki yüksek ücretli sektörlerden biri olduğunu göstermektedir.

Ücretlerin sürekli artış trendi, birkaç temel faktörle açıklanabilir. Birincisi, sektörde dijitalleşme ve teknoloji entegrasyonunun hızlanmasıyla birlikte yazılım geliştirme, oyun tasarımı, dijital içerik üretimi gibi yüksek katma değerli alanlara olan talep artmıştır. Bu alanlarda çalışan uzmanlar, piyasada kıt bulunmakta ve yüksek ücretlerle transfer edilmektedir. İkincisi, küresel yaratıcı ekonominin genişlemesi, Türkiye'deki nitelikli yaratıcı profesyonellerin uluslararası alanlarda çalışma fırsatlarını artırmış, bu da yerel ücretlerin yukarı çekilmesine neden olmuştur. Üçüncüsü, enflasyonist ortamda YKE'nin nitelikli işgücünü elde tutabilmek için agresif ücret politikaları uyguladığı söylenebilir.

5.5. Türkiye Oranlarının Genel Yorumu

Üç temel göstergenin (işyeri, istihdam, ciro) paylarının birbirinden farklı seviyelerde seyretmesi, sektörün yapısal özelliklerini anlamak açısından kritik önem taşımaktadır. 2024 itibarıyla işyeri payı %2,35, istihdam payı %2,19 ve 2023 ciro payı %1,52'dir. Bu durum, belirli yapısal gerçekleri ortaya koymaktadır. İşyeri payının yüksek, ciro payının düşük olması, YKE sektöründe işyeri başına düşen ortalama cironun Türkiye ortalamasının altında kaldığını göstermektedir. Bu durum, sektörde küçük ölçekli, düşük cirolu ancak çok sayıda işletmenin faaliyet gösterdiği anlamına gelmektedir. Butik tasarım ajansları, bağımsız içerik üreticileri, küçük oyun stüdyoları, serbest çalışan sanatçılar bu yapının temel bileşenleridir. İstihdam payının işyeri payından düşük olması, işyeri başına düşen ortalama çalışan sayısının Türkiye ortalamasının altında kaldığını göstermektedir. YKE sektöründe küçük ekiplerle, esnek çalışma modeliyle ve proje bazlı organizasyonlarla çalışma yaygındır. Bu yapı, sektöre esneklik kazandırırken, ölçek ekonomilerinden yararlanmayı sınırlamaktadır.

Ciro payının hem işyeri hem de istihdam payından düşük olması, çalışan başına düşen cironun (verimlilik göstergesi) sektörde Türkiye ortalamasının altında seyrettiğini göstermektedir. Bu durum, YKE sektörünün emek-yoğun, düşük otomasyon seviyeli, yaratıcı insan emeğine dayalı yapısının doğal bir sonucudur. Sektörde bir tasarımcının, bir müzisyenin, bir yazarın üretkenliği makine veya teknoloji ile sınırlı ölçüde artırılabilir. Bu nedenle, verimlilik geleneksel anlamda düşük kalsa da yaratılan katma değer niteliksel önemi yüksektir.

Dokuz yıllık dönem boyunca üç temel göstergenin paylarının birbirine yakınsama eğilimi dikkat çekmektedir. 2015'te işyeri payı %2,02, istihdam payı %1,85 ve ciro payı %1,35 iken, 2023-2024'e gelindiğinde işyeri payı %2,35, istihdam payı %2,19'a yükselmiş, ciro payı ise %1,52'ye çıkmış, aralarındaki fark daralsa da hala belirgin bir hiyerarşi devam etmektedir. İstihdam payının son yıllarda işyeri payına yaklaşması, sektörde işyeri başına düşen ortalama çalışan sayısının hafif artış gösterdiğini, yani işletmelerin ortalama olarak büyüdüğünü göstermektedir. Bu, sektörün olgunlaşma sürecinin bir göstergesidir. Başlangıçta çok sayıda tek

kişilik veya çok küçük işletme şeklinde başlayan girişimler, zamanla büyüyerek daha fazla çalışan istihdam eden yapılara dönüşmektedir. Ancak ciro payının hala belirgin şekilde düşük seyretmesi, sektörün ekonomik ölçek ve verimlilik açısından hala gelişme aşamasında olduğunu göstermektedir. Sektörün daha fazla büyüebilmesi, ihracat kapasitesini artırması, teknoloji entegrasyonunu derinleştirilmesi ve küresel değer zincirlerine daha fazla entegre olmasıyla, ciro payının diğer göstergelere yaklaşması veya hatta bunları geçmesi mümkün olabilir.

Göstergelerin yıllara göre değişiminde belirli makroekonomik olayların etkisi net bir şekilde görülmektedir. 2016 yılında istihdam payının gerilediği (%1,76), ancak ciro payının yükseldiği (%1,63) görülmektedir. Bu uyumsuzluk, sektörde istihdamın daraldığı ancak fiyatların arttığı, dolayısıyla cironun yükseldiği bir dönemi yansıtmaktadır. 2018 yılında ciro payının %1,14'e düşmesi, o yılki ekonomik daralma ve döviz krizi döneminin sektör üzerindeki olumsuz etkisini göstermektedir. YKE, isteğe bağlı harcama kategorisinde olduğu için, ekonomik daralma dönemlerinde ilk etkilenen sektörlerden biridir. Firmalar ve tüketiciler, zorlu dönemlerde reklam, etkinlik, sanat ve eğlence gibi harcamalarını kısma eğilimindedir. 2020 pandemisinin etkisiyle istihdam payının %1,79'a gerilemesi, ciro payının ise %1,46'ya yükselmesi dikkat çekicidir. Bu durum, pandemisinin sektörde farklılaşmış etkilere yol açtığını göstermektedir. Etkinlik, canlı performans, turizm bağlantılı yaratıcı hizmetler sert darbe alırken, dijital içerik, oyun, online eğlence gibi alanlar büyümüştür. İstihdamda daralma yaşanırken, dijital alanların büyümesi sayesinde toplam ciro göreceli olarak daha iyi performans göstermiştir. 2021-2023 dönemi ise toparlanma ve hızlı büyüme sürecini yansıtmaktadır. Her üç göstergede de paylar sürekli artmış, özellikle istihdam payı %1,79'dan %2,18'e çıkarak güçlü bir toparlanma sergilemiştir. Bu dönem, pandemi sonrası normalleşme, dijitalleşmenin yaygınlaşması ve yaratıcı ekonomiye olan ilginin artmasıyla karakterize olmaktadır.

Göstergelerin dokuz yıllık seyri, YKE'nin Türkiye ekonomisi içinde istikrarlı bir büyüme trendi yakaladığını göstermektedir. İşyeri ve istihdam paylarının sürekli artışı, sektörün yapısal olarak güçlendiğini ortaya koymaktadır. Ücretlerin yükselmesi, sektörün nitelikli işgücü için giderek daha çekici hale geldiğini göstermektedir. Ancak ciro payının dalgalı seyri ve göreceli olarak düşük kalması, Türkiye'de yaratıcı ekonomilerinin ekonomik ölçek ve uluslararası rekabet gücü açısından hala gelişim aşamasında olduğunu göstermektedir. YKE'nin potansiyelini tam olarak gerçekleştirebilmesi için, ihracat kapasitesinin artırılması, teknoloji ve inovasyon yatırımlarının güçlendirilmesi, nitelikli işgücü arzının artırılması ve finansman olanaklarının iyileştirilmesi gerekmektedir.

Gelecek yıllarda, yapay zeka, sanal gerçeklik, artırılmış gerçeklik gibi yeni teknolojilerin yaratıcı süreçlere entegrasyonunun hızlanması beklenmektedir. Bu teknolojiler, sektörde verimlilik artışları sağlayabilir ve çalışan başına ciroyu yükseltebilir.

6. YILLARA GÖRE DEĞİŞİMLER

İşyeri ve çalışan sayısı ile ortalama aylık ücretlerin bir önceki yıla göre değişimi Tablo 6.1’de verilmiştir. Tablonun en altında ilgili değerlerin 2024 yılında 2015 yılına göre ne ölçüde değiştiği verilmiştir.

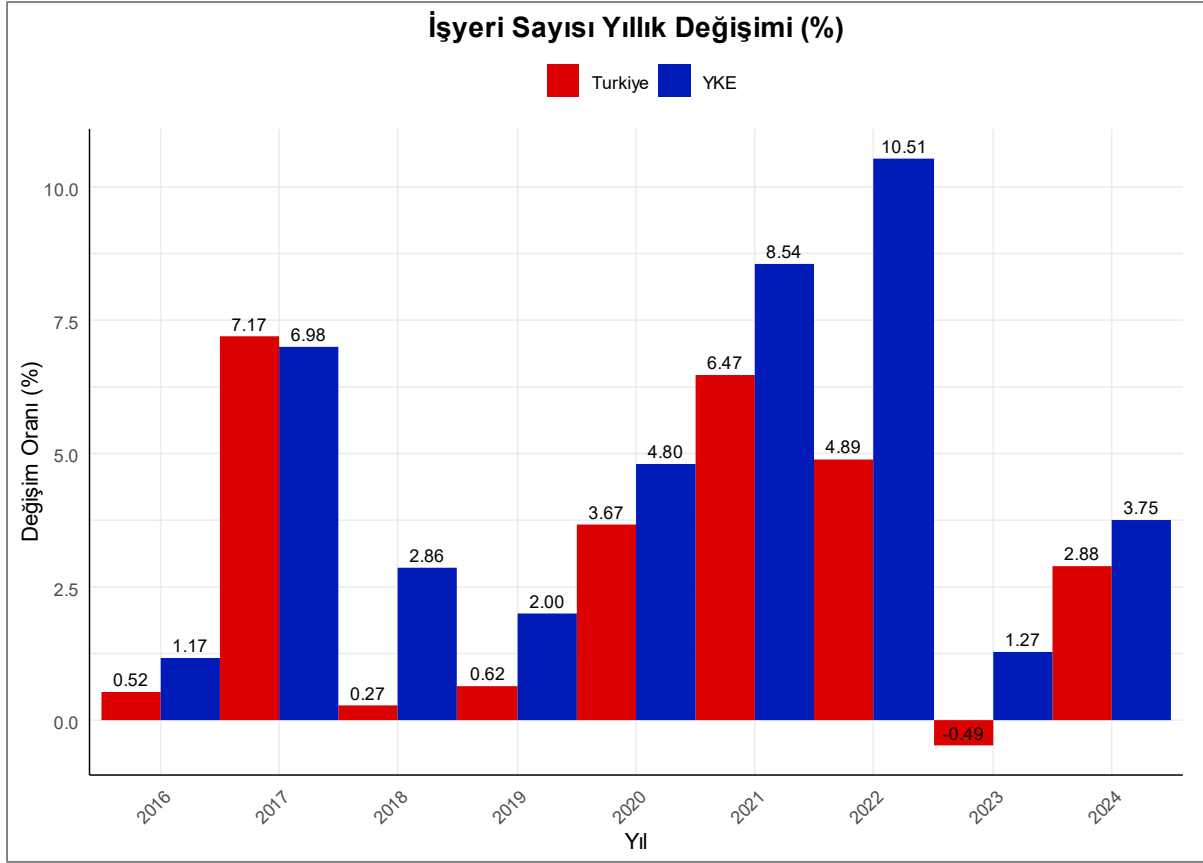
Tablo 6.1 Yıllar arasındaki değişimler (2016-2024)

Yıllar	İşyeri Sayısı		Çalışan Sayısı		Ciro		Ortalama Aylık Ücret (TL)	
	Türkiye	YKE	Türkiye	YKE	Türkiye	YKE	Türkiye	YKE
2016	0,52	1,17	3,74	-1,18	9,66	32,69	23,53	20,97
2017	7,17	6,98	6,60	6,66	26,14	7,19	10,67	12,80
2018	0,27	2,86	-1,92	0,12	24,22	2,37	16,09	15,93
2019	0,62	2,00	-0,28	4,53	14,27	39,32	23,03	23,98
2020	3,67	4,80	8,42	2,81	18,30	24,28	17,46	6,53
2021	6,47	8,54	6,00	13,73	57,69	55,26	24,63	47,40
2022	4,89	10,51	7,69	14,36	121,27	97,57	83,40	87,82
2023	-0,49	1,27	-6,06	0,43	60,90	90,31	112,70	116,81
2024	2,88	3,75	1,53	2,05	9,66	32,69	60,01	66,97
2015-2024	28,83	49,99	3,74	-1,18	-	-	1.684,25	2.094,14

6.1. İşyeri Sayısındaki Değişimler

YKE, 2015-2024 döneminde toplam %49,99 büyüme ile Türkiye genelindeki %28,83’lük artışın neredeyse iki katı performans sergilemiştir. Bu büyüme, sektörün ekonomik yapı içinde giderek daha fazla yer edindiğini ve girişimcilik açısından cazip bir alan haline geldiğini göstermektedir.

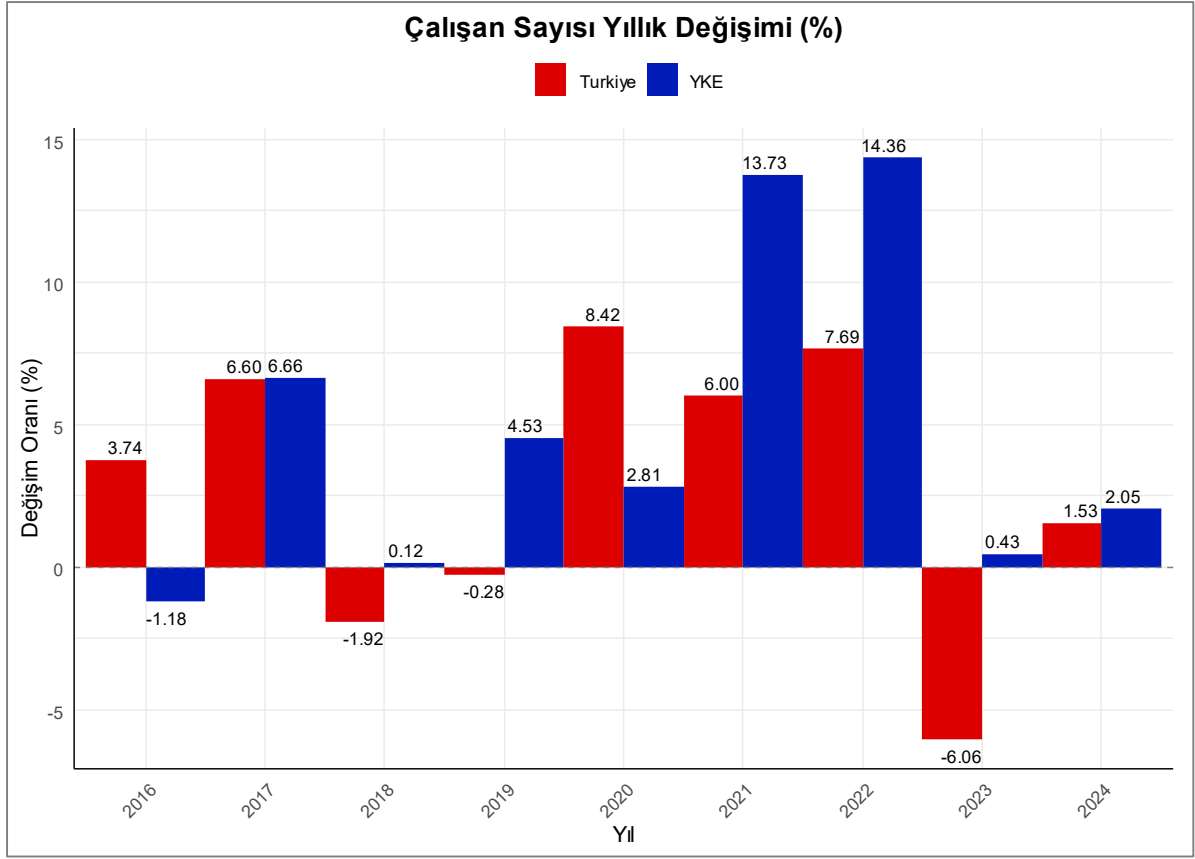
Yıllık bazda incelendiğinde, sektörün en dikkat çekici performansı 2021-2022 döneminde gerçekleşmiştir. 2021 yılında YKE işyeri sayısı %8,54 artarken, Türkiye geneli %6,47 büyümüştür. 2022’de ise bu fark daha da açılmış, YKE %10,51 ile çift haneli büyüme kaydederken Türkiye geneli %4,89’da kalmıştır. Pandemi sonrası dijital dönüşümün hızlanması, içerik üretim platformlarının çeşitlenmesi ve uzaktan çalışma modellerinin yaygınlaşması bu dönemde YKE’nin hızlı genişlemesini tetikleyen temel dinamikler olarak öne çıkmaktadır. 2023 yılı Türkiye ekonomisi için zorlu bir dönem olmuş ve genel işyeri sayısında %0,49 oranında düşüş görülmüştür. Ancak YKE bu olumsuz durumda bile %1,27 büyüme göstererek yapısal direncini ortaya koymuştur. 2024’te ise toparlanma eğilimi her iki alanda da gözlenmiş, YKE %3,75, Türkiye geneli ise %2,88 artış kaydetmiştir.

6.2. Çalışan Sayısındaki Değişimler

İstihdam verileri, YKE'nin en çelişkili ve dikkat çekici özelliklerini ortaya koymaktadır. 2015-2024 dönemi toplamında Türkiye genelinde istihdam sadece %3,74 artarken, YKE'de %1,18 oranında düşüş görülmüştür. 2016 yılında YKE %1,18 istihdam kaybı yaşarken, Türkiye geneli %3,74 büyümüştür. 2017 yılında ise dengeli bir büyüme görülmüş, Türkiye %6,60, YKE ise %6,66 ile neredeyse aynı oranda istihdam artışı kaydetmiştir.

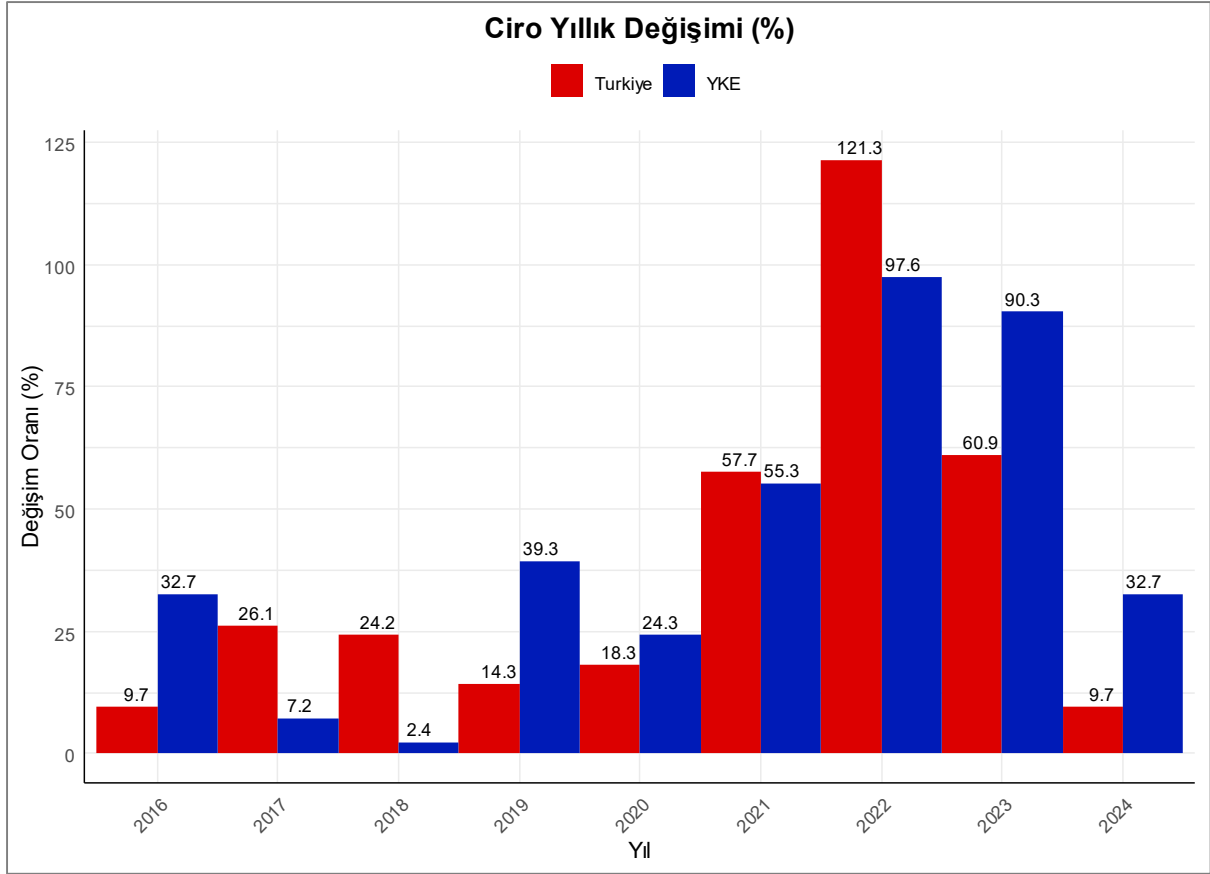
2018 ve 2019 yılları, Türkiye ekonomisinin zorlandığı bir dönem olarak dikkat çekmektedir. 2018'de Türkiye genelinde istihdam %1,92 azalmış, YKE ise sadece %0,12 ile çok düşük bir büyüme göstermiştir. 2019'da ise Türkiye genelindeki %0,28'lik düşüşün aksine YKE %4,53 ile güçlü artış göstermiştir. 2020 pandemi yılında Türkiye genelinde %8,42 gibi ciddi bir istihdam artışı görülürken, YKE %2,81 ile daha düşük kalmıştır. Bu durum, pandemi döneminde bazı geleneksel sektörlerde istihdamın artmasına rağmen YKE daha temkinli bir yaklaşım benimsediğini göstermektedir. 2021'de YKE istihdamı %13,73 artarken Türkiye geneli %6,00'da kalmıştır. 2022'de ise YKE %14,36 büyüme kaydetmiş, Türkiye genelindeki %7,69'luk artışın neredeyse iki katı performans göstermiştir. 2023 yılı istihdam açısından kriz yılı olarak öne çıkmaktadır. Türkiye genelinde %6,06 gibi büyük bir istihdam kaybı yaşanırken, YKE sadece %0,43 büyüme gerçekleştirmiştir. 2024'te ise normalleşme eğilimi başlamış, YKE %2,05, Türkiye geneli %1,53 artış göstermiştir.

6.3. Ciro Miktarındaki Değişimler

Ciro verileri, YKE ‘nin etkileyici performans gösterdiği alandır. 2016 yılında sektör %32,69 gibi yüksek bir büyüme kaydetmiş, bu oran Türkiye genelindeki %9,66’nın üç katından fazladır. Bu dönem, dijital platformların Türkiye pazarına girişinin hızlandığı, yerli içerik üretiminin desteklendiği bir dönemdir.

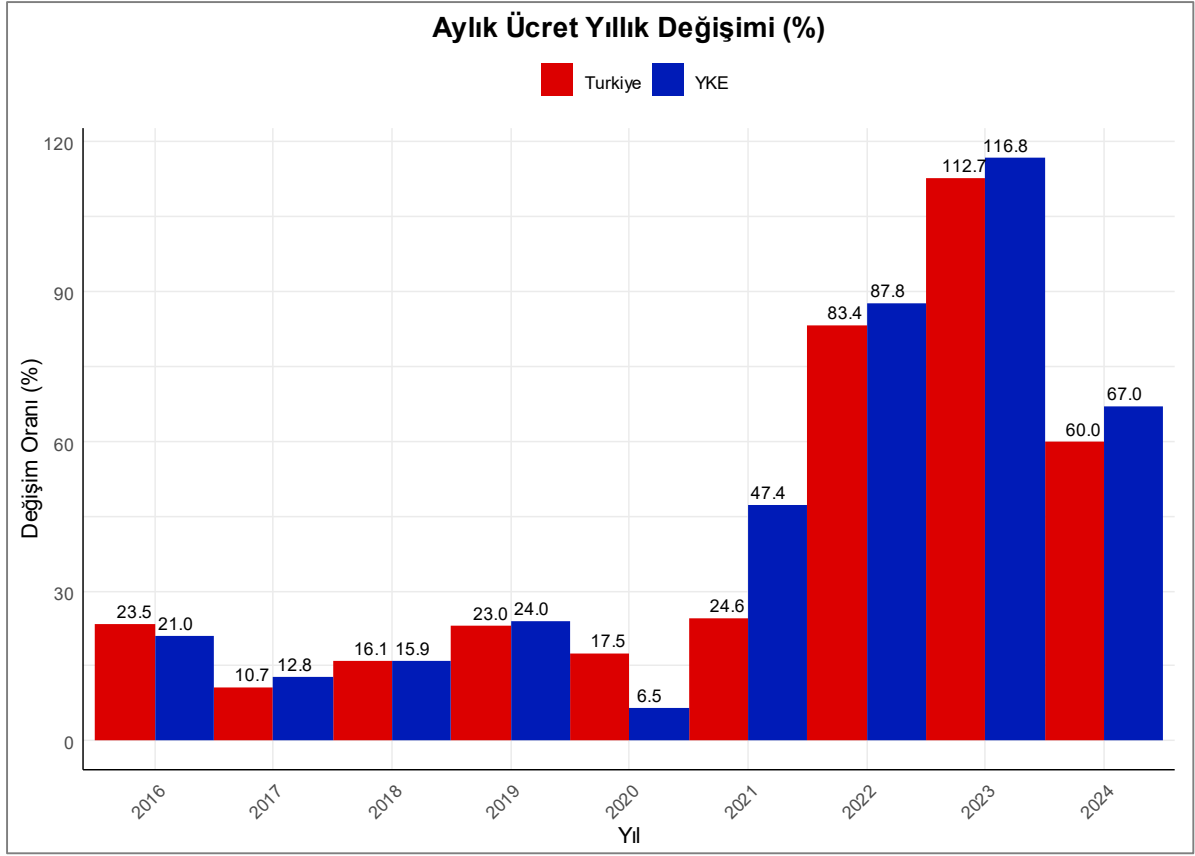
2017’de ise tersine bir hareket görülmüş, Türkiye geneli %26,14 büyürken YKE sadece %7,19 ile sınırlı kalmıştır. Bu yavaşlama, önceki yılın olağanüstü büyümesinin yarattığı yüksek bazın etkisinin yansıması olduğu söylenebilir. 2018 yılında Türkiye geneli %24,22 büyüme gösterirken, YKE %2,37’de kalmıştır. Ancak 2019’da YKE %39,32 artış oranı ile Türkiye %14,27’nin neredeyse yine üç katı büyüme kaydetmiştir. 2020 pandemi yılında sektör %24,28 büyüme gerçekleştirmiştir. Birçok sektörün daraldığı bir dönemde YKE, dijital içerik tüketiminin artması sayesinde büyümeye devam etmiştir. Türkiye geneli ise %18,30 ile görece daha düşük kalmıştır. 2021 yılında Türkiye geneli %57,69, YKE ise %55,26 gibi büyük artışlar kaydetmiştir. 2022’de Türkiye geneli ciro %121,27 artarken YKE %97,57 ile yine güçlü performans sergilemiştir. 2023’te Türkiye geneli %60,90, YKE ise %90,31 büyüme kaydetmiştir.

6.4. Ortalama Aylık Ücretlerdeki Değişimler

YKE'nin belki de en önemli ayırt edici özelliği, Türkiye ortalamasının sürekli olarak üzerinde ücret ödemesidir. 2016 yılında Türkiye genelinde ücretler %23,53 artarken YKE %20,97 ile biraz daha düşük kalmış, ancak bu dönemde mutlak ücret seviyesi yine de Türkiye ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

2017'de YKE %12,80 artış ile Türkiye genelindeki %10,67'yi geçmiştir. 2018'de ise her iki alan neredeyse aynı performans sergilemiş, Türkiye %16,09, YKE %15,93 artmıştır. 2019 yılında ücretler yükselmeye devam etmiş, Türkiye geneli %23,03, YKE ise %23,98 büyümüştür. 2020 yılında Türkiye genelinde ücretler %17,46 artarken YKE sadece %6,53 ile sınırlı kalmıştır. Bu durum, pandemi döneminde sektörde yaşanan belirsizlik ve temkinli ücret politikalarının bir yansıması olabilir. 2021 yılı ücretler %47,40 oranında artmış, bu Türkiye genelindeki %24,63'ün neredeyse iki katına karşılık gelmektedir. 2022 ve 2023 yılları enflasyon yüksekliğinin ücretlere yansıdığı yıllar olmuştur. 2022'de Türkiye geneli %83,40, YKE ise %87,82 artmıştır. 2023'te Türkiye geneli %112,70, YKE %116,81 artış kaydetmiştir. 2024 yılında enflasyonun yavaşlamasıyla birlikte ücret artışları da normalleşmeye başlamıştır. Türkiye geneli %60,01, YKE ise %66,97 artmıştır. 2015-2024 dönemi toplamında Türkiye genelinde ücretler %1.684,25 artarken, YKE'nde %2.094,14 gibi daha yüksek bir artış gerçekleşmiştir. Bu fark, sektörün nitelikli işgücüne verdiği değeri göstermektedir.

6.5. Yıllık Değişimlerin Genel Değerlendirmesi

YKE'nin 2015-2024 dönemini kapsayan işyeri sayısı, çalışan sayısı ve ciro yıllık değişimlerini Türkiye geneli ile karşılaştırması sonucunda dikkat çeken noktalar aşağıdaki özetlenmiştir.

- İşyeri sayısında Türkiye ortalamasının iki katı büyüme, sektörün girişimcilik ekosistemi açısından cazibesini göstermektedir. Düşük sermaye gereksinimleri, dijital platformların sağladığı pazara erişim kolaylığı ve yaratıcı içeriğe olan sürekli talep, YKE'ni yeni girişler için çekici kılmaktadır.
- YKE'nin istihdam yapısı hem büyüme hem de daralma dönemlerinde yüksek değişkenlik sergilemektedir. Bu durum, sipariş bazlı çalışma modellerinin yaygınlığı, serbest çalışan oranının yüksekliği ve esnek çalışma düzenlemelerinin bir yansıması olduğu söylenebilir. 2024 yılında 2015 yılına göre istihdam kaybı olmasına rağmen, 2021-2022 gibi dönemlerde çift haneli büyüme gösterebilmesi, sektörün oluşan fırsatları değerlendirdiği biçiminde yorumlanabilir.
- Ciro büyümesindeki değişkenlik, sektörün dış etkilere duyarlılığını göstermektedir. Ancak pandemi gibi kriz dönemlerinde bile büyüme gösterebilmesi, dijital dönüşümün sektöre sağladığı yapısal avantajı ortaya koymaktadır.

- Sektörün en güçlü yönü, Türkiye ortalamasının sürekli olarak üzerinde ücret ödeyebilme kapasitesidir. Bu durum, yaratıcı mesleklerin gerektirdiği özel yetenekler, eğitim düzeyi ve uzmanlık bilgisinin bir karşılığıdır. Tasarımcı, yazılımcı, içerik yaratıcısı, müzisyen, editör gibi pozisyonların küresel pazarda da değer görmesi, beyin göçü riski taşısa da sektörün ihracat potansiyelini artırmaktadır.

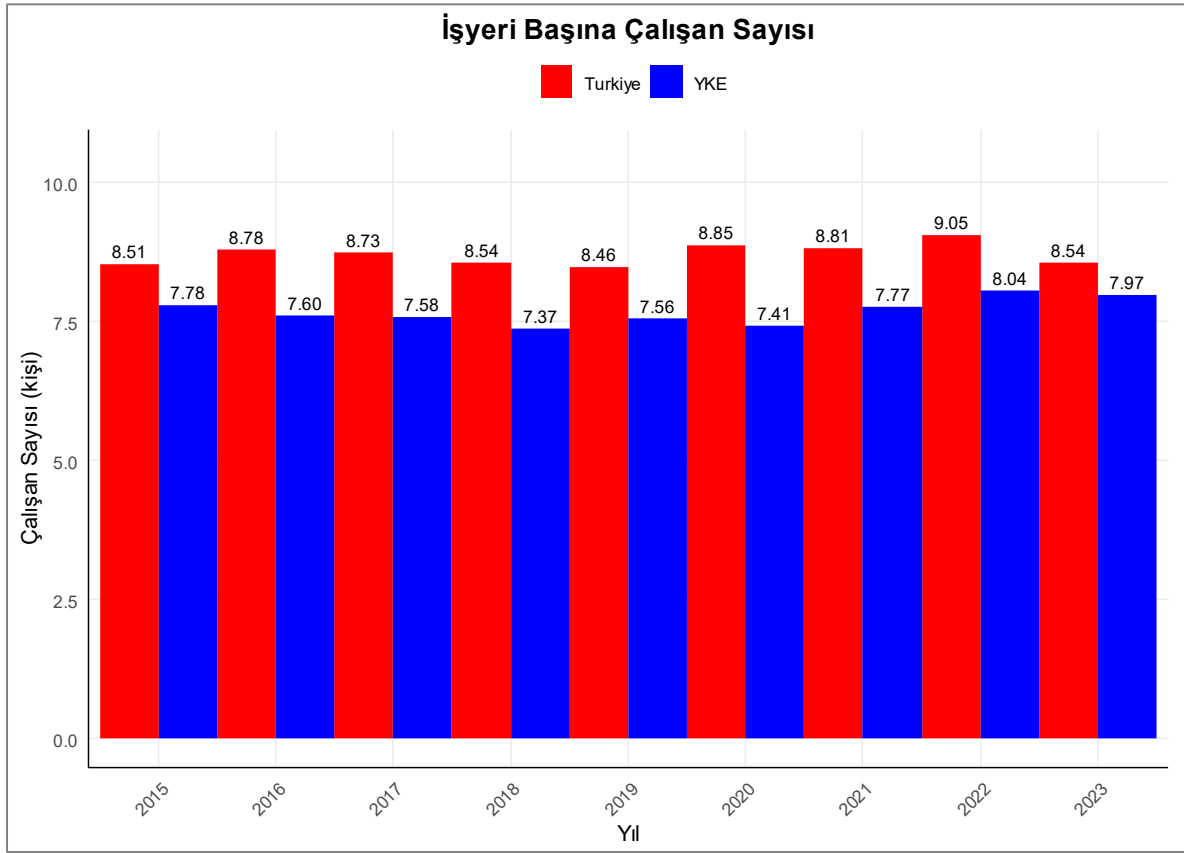
Sonuç olarak, YKE Türkiye ekonomisinin bilgi ve inovasyon tabanlı dönüşümünde lokomotif rol oynamaktadır. Sektörün yapısal avantajlarının korunması ve geliştirilmesi, Türkiye'nin küresel yaratıcı ekonomi içindeki konumunu da güçlendirecektir.

7. ORANSAL DEĞİŞİMLER

Bu bölümde işyeri ve çalışan başına bazı oransal değerlerin yıllar içindeki değişimleri üzerinde durulacaktır. Böylece YKE'nin verimlilik ve etkinlik konusundaki yapısı incelenecektir.

7.1. İşyeri Başına Çalışan Sayısı

Türkiye genelinde işyeri başına düşen ortalama çalışan sayısı 2015-2023 döneminde 8,51'den 8,54'e hafif bir yükselme göstermiştir. Bu durum, Türkiye ekonomisinde küçük ve mikro ölçekli işletmelerin ağırlığının korunduğunu ve yeni açılan işyerlerinin genel olarak 8-9 kişilik istihdam kapasiteli olduğunu göstermektedir.

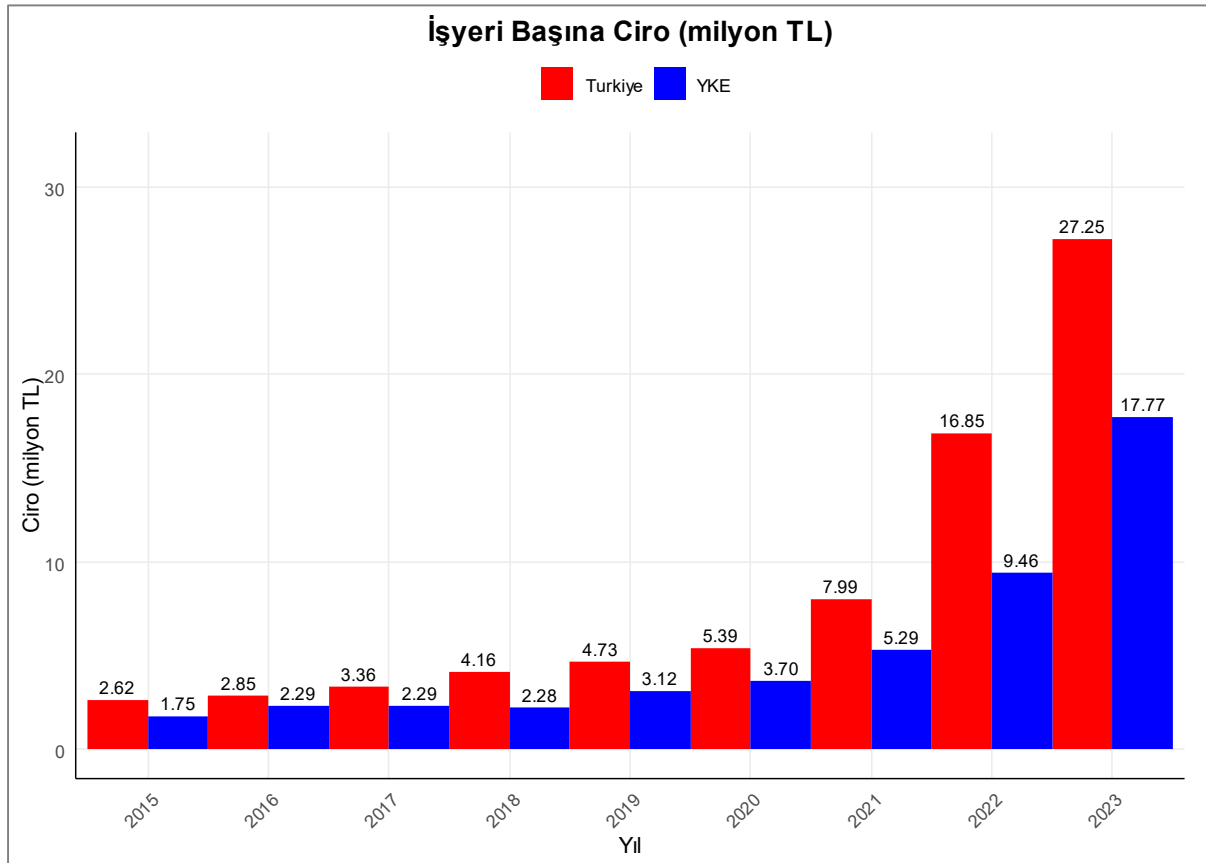

YKE'nde ise işyeri başına çalışan sayısı 2015'te 7,78 iken 2023'te 7,97'ye düşük oranda artmıştır. YKE'nde işyerleri, Türkiye ortalamasından sürekli olarak daha küçük ölçeklidir. 2015 yılında bu fark yaklaşık 0,73 kişi iken, dönem boyunca YKE Türkiye ortalamasının yaklaşık %91-93'ü civarında istihdam yoğunluğu ile faaliyet göstermiştir. Bu yapısal farklılık YKE'lerde serbest çalışma modellerinin yaygınlığı, küçük ölçekli stüdyoların ve atölyelerin çokluğu, sipariş/proje bazlı faaliyetler ve esnek çalışma düzenlemelerinin yaygınlığı, sektörün daha düşük ortalama işyeri büyüklüğüne sahip olmasını açıklamaktadır. Yıllık bazda incelendiğinde, 2016-2018 arası Türkiye genelinde 2015'te 8,51 olan rakam 2018'de 8,54'e çıkarken, YKE'de 7,78'den 7,37'ye düşmüştür. Bu dönem, verimlilik artışı ve otomasyon yatırımlarının bir yansıması olabileceği gibi, ekonomik belirsizlikler nedeniyle işletmelerin istihdam konusunda temkinli davrandığı bir dönem olarak da değerlendirilebilir. 2019-2021

döneminde YKE işyeri başına çalışan sayısı tekrar yükselmeye başlamış, 2021’de 7,77’ye ulaşmıştır. 2022’de ise 8,04’e çıkarak dönemin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bu artış, pandemi sonrası toparlanma döneminde YKE’nin istihdam yaratma kapasitesinin güçlendiğini göstermektedir. 2023 yılında ise hem YKE hemde Türkiye genelinde gerileme görülmüş, Türkiye geneli 8,54’e, YKE ise 7,97’ye düşmüştür. Bu durum, 2023’ün ekonomik zorluklarla geçen bir yıl olması ve istihdam düzenlemesine gidilmesi ile açıklanabilir.

7.2. İşyeri Başına Ciro

İşyeri başına düşen ortalama ciro, sektörel verimlilik ve işletme ölçeğinin en önemli göstergelerinden biridir. Türkiye genelinde işyeri başına ciro 2015’te 2,62 milyon TL iken 2023’te 27,25 milyon TL’ye yükselmiştir. Bu 10,4 katlık bir artış anlamına gelmektedir. YKE ise aynı dönemde 1,75 milyon TL’den 17,77 milyon TL’ye ulaşmış, yani 10,2 katlık bir büyüme kaydedilmiştir.

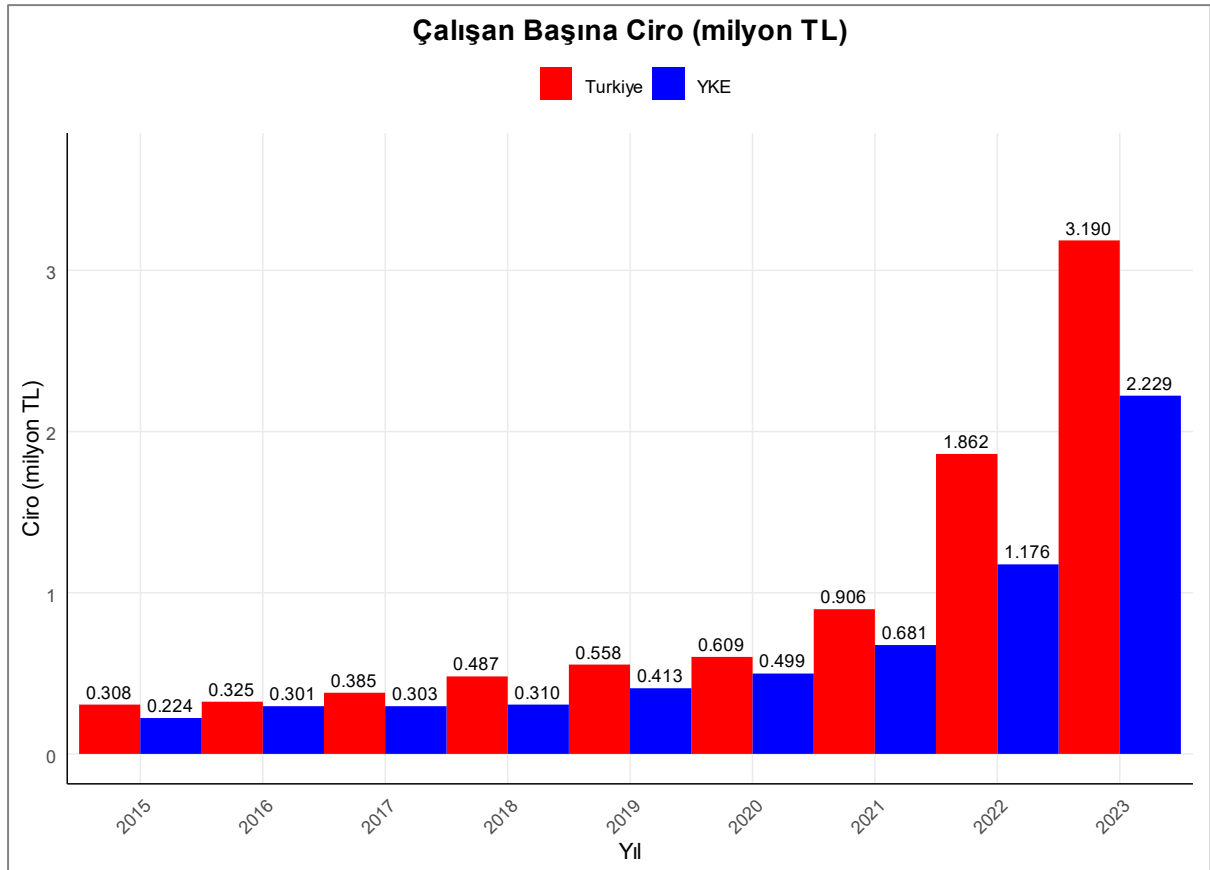

Hem Türkiye hemde YKE’nde de benzer oranlarda büyüme görülmesi, enflasyonist ortamın tüm ekonomiye yansıdığını göstermektedir. Ancak burada kritik olan nokta, YKE işyeri başına cirosunun Türkiye ortalamasının sürekli olarak altında seyretmesidir. 2015 yılında YKE işyeri başına cirosu Türkiye ortalamasının %66,7’si kadardır. 2016’da bu oran %80,2’ye yükselmiş, YKE önemli bir yakınsama kaydetmiştir. Ancak 2017’de tekrar %68,3’e gerilemiş ve bu yapısal fark uzun süre korunmuştur. 2018-2020 arası dönemde YKE’nin Türkiye ortalamasına oranı %54,8-68,6 bandında dalgalanmıştır. Bu düşük oran, YKE işletmelerin genel olarak daha küçük

ölçekli ve daha düşük cirolu olduğunu göstermektedir. Ancak 2021 yılında önemli bir kırılma yaşanmış ve oran %66,2'ye yükselmiştir. 2022 ve 2023 yıllarında ise YKE güçlü bir performans sergilemiş, işyeri başına ciro Türkiye ortalamasına olan farkı kapatmıştır. 2022'de oran %56,1, 2023'te ise %65,2 olmuştur. 2023'teki 17,77 milyon TL'lik ortalama ciro, sektörün büyüme kaydettiğini göstermektedir. Bu yapısal fark, YKE emek yoğun karakteri ve küçük ölçekli işletme yapısı ile açıklanabilir. Yaratıcı endüstrilerde büyük yatırım gerektirmeyen, beşeri sermayeye dayalı iş modelleri yaygındır. Bir grafik tasarım stüdyosu, küçük bir prodüksiyon şirketi veya içerik üretim ajansı, imalat sanayi veya ticaret sektörlerindeki işletmelere göre çok daha düşük cirolu çalışabilmektedir.

7.3. Çalışan Başına Ciro

Çalışan başına ciro, emek verimliliğinin ve katma değer yaratma kapasitesinin en önemli göstergesidir. Türkiye genelinde çalışan başına ciro 2015'te 307 bin TL iken 2023'te 3,19 milyon TL'ye ulaşmıştır. Bu, nominal olarak 10,4 katlık bir artıştır. YKE ise 2015'te 224 bin TL olan rakam 2023'te 2,23 milyon TL'ye yükselmiş, 9,9 katlık bir büyüme gerçekleşmiştir.

Burada dikkat çeken en önemli nokta, YKE çalışan başına cironun Türkiye ortalamasının sürekli olarak altında seyretmesidir. 2015 yılında YKE çalışan başına 224 bin TL ciro yaratırken, bu rakam Türkiye ortalamasının %72,9'u kadardır. Yani YKE'de bir çalışan, Türkiye genelindeki bir çalışana göre %27,1 daha düşük ciro üretmektedir. 2016 yılında bu fark önemli ölçüde kapanmış, YKE'deki çalışan başına ciro Türkiye ortalamasının %92,6'sına

yükselmiştir. Bu dönem, sektörün verimlilik artışı kaydettiği bir yıl olarak değerlendirilebilir. Ancak 2017’de oran tekrar %78,7’ye gerilemiş ve sonraki yıllarda da yapısal olarak bu seviyenin altında seyretmiştir. 2018-2020 döneminde YKE’nin çalışan başına cirosu Türkiye ortalamasının %63,5-81,9 arasında dalgalanmıştır. 2020 yılında %81,9 ile dönemin en yüksek oranına ulaşılmış, pandemi döneminde dijital içerik tüketiminin artması ve YKE görece iyi performans göstermesi bu yakınsamayı sağlamıştır. 2021 ve 2022 yıllarında YKE görece verimliliği tekrar düşüş göstermiş, 2021’de %75,1, 2022’de %63,2 seviyelerine gerilemiştir. Sayısal büyüme yüksek olsa da, istihdam artışının hızı çalışan başına verimliliği görece düşürmüştür. 2023 yılında ise YKE çalışan başına ciro 2,23 milyon TL’ye ulaşmış, ancak Türkiye ortalamasına oran %69,9 seviyesinde kalmıştır. Bu durum, YKE yapısal olarak emek yoğun bir karakter taşıdığını ve çalışan başına ciro yaratma kapasitesinin diğer sektörlere göre daha düşük olduğunu göstermektedir.

7.4. Genel Değerlendirme

Yukarıdaki üç temel verimlilik göstergesi birlikte değerlendirildiğinde, YKE’nin belirgin bir yapısal profili ortaya çıkmaktadır:

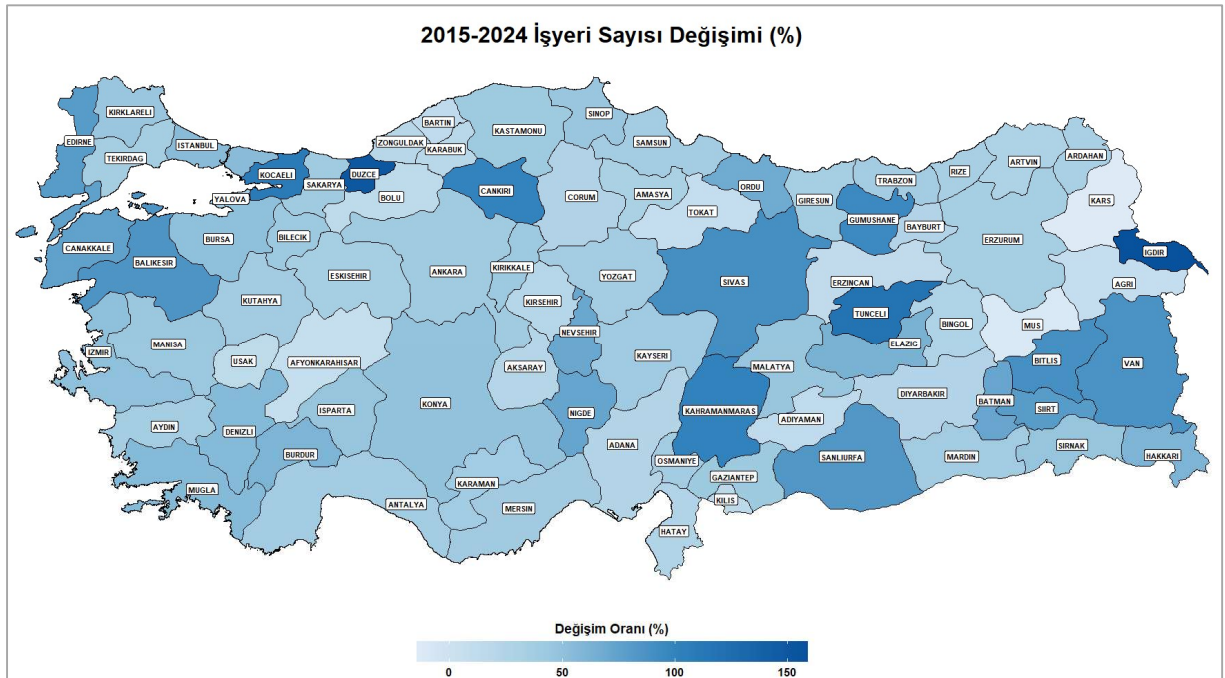
- YKE işyerleri, Türkiye ortalamasına göre daha az sayıda çalışan istihdam etmektedir. Bu durum, sektörün girişimcilik dinamikleri, düşük sermaye gereksinimleri ve esnek çalışma modellerinin bir yansımasıdır. Serbest çalışanların, sipariş/proje bazlı faaliyetlerin ve küçük ölçekli yaratıcı stüdyoların yaygınlığı, bu yapının temel nedenleridir.
- YKE işyeri başına ve çalışan başına cirosu Türkiye ortalamasının altında seyretmektedir. Bu durum, YKE’nin emek yoğun karakterini ve katma değer yaratma modelinin farklılığını göstermektedir. YKE’de değer yaratma, büyük yatırımlardan ziyade insan sermayesine, yaratıcılığa ve uzmanlığa dayanmaktadır.
- Çalışan başına cironun düşük olması, ilk bakışta verimlilik sorunu olarak yorumlanabilir. Ancak bu durum, YKE’nin doğası gereğidir. Yaratıcı süreçler, Ar-Ge yoğun çalışmalar ve içerik üretimi gibi faaliyetler, kısa vadede yüksek ciroya dönüşmese de uzun vadede fikri mülkiyet, marka değeri ve sürdürülebilir iş modelleri yaratmaktadır.
- Daha önce yapılan analizde görüldüğü üzere YKE, Türkiye ortalamasının %50 üzerinde ücret ödemektedir. Çalışan başına cironun görece düşük olmasına rağmen yüksek ücret ödeyebilmesi, sektörün katma değer yaratma modelinin farklılığını ortaya koymaktadır.

8. İL BAZINDA GENEL DEĞERLENDİRMELER

YKE'nin il bazında 2015-2024 yılları arasındaki değişimleri işyeri ve çalışan sayısı ile aylık ortalama ücretler düzeyinde incelenmiştir. TÜİK tarafından il bazında Nace kodlarına göre ciro bilgileri açıklanmadığından burada değerlendirilememiştir. Değerlendirmeler bir önceki yıla göre değişimler üzerinden yapılarak daha anlaşılır olması amaçlanmıştır. Bir ilin on yıllık kümülatif değişim performansı, kısa vadeli dalgalanmaların ötesinde, ekonomik yapısının dayanıklılığını, yatırım çekme kapasitesini ve sürdürülebilir büyüme potansiyelini yansıtan en temel göstergelerden biridir. Bu analiz, uzun vadede hangi illerin öne çıktığını, hangilerinin ise potansiyelinin altında kaldığını ortaya koymaktadır.

8.1 İl Bazında İşyeri Sayılarındaki Değişimler

2015-2025 yılları arasında il düzeyindeki işyeri sayıları EK-1'de verilmiştir. Tablo 8.1'de ise yıllar arasında değişimler ile 2024 yılının 2015 yılına göre değişimi gösterilmiştir. Tablo incelendiğinde işyeri sayısının her yıl arttığı illerin Bursa, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli ve Düzce olduğu görülmektedir. Bu illerde yıllık değişimler göreceli olarak düşük görülse bile istikrarlı biçimde artması YKE'nin bu illerde köklendiğini göstermektedir. Bunun yanında 10 yıllık dönemde en yüksek artış gösteren ilk beş il, Iğdır (%158,82), Düzce (%150), Tunceli (%118,18), Kocaeli (%108,70) ve Kahramanmaraş (%100,39) olarak öne çıkmaktadır. Ancak Iğdır ve Tunceli'de bu artışın baz etkisinden kaynaklı olduğunu söylebiliriz. Bunun yanında Düzce ve Kocaeli'nin 10 yıllık sürede her yıl gerçekleşen artışın bir yansıması olduğunu ifade edebiliriz. Bunun yanında Kahramanmaraş yaşanan depreme rağmen YKE alışkanlığının avantajını kullanmıştır. 2024 yılında 2015 yılına göre YKE işyeri sayısı azalan iller ise Kars (-%14,29) ve Muş (-%10,26) olmuştur.

Tablo 8.1 İl Bazında İşyeri Sayılarının Yıllara Göre Değişim Oranları (%)

#	İl Adı	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 Değişimi
1	Adana	3,00	3,23	-1,25	-4,28	9,11	4,40	4,51	4,17	-0,80	23,63
2	Adıyaman	14,29	17,19	2,67	-3,90	-1,35	-5,48	-4,35	-4,55	0,00	12,50
3	Afyonkarahisar	-3,54	13,76	1,61	0,79	17,32	8,72	-0,62	-9,32	-17,12	7,08
4	Ağrı	0,00	-7,41	32,00	-3,03	-9,38	0,00	10,34	-9,38	0,00	7,41
5	Amasya	1,72	20,34	1,41	2,78	1,35	-1,33	13,51	-5,95	-3,80	31,03
6	Ankara	0,98	6,19	2,02	-0,97	5,96	6,68	9,95	0,69	3,92	40,89
7	Antalya	-8,79	3,06	6,24	3,65	-0,35	8,18	14,54	5,54	1,70	37,17
8	Artvin	39,29	-5,13	2,70	-15,79	-3,13	32,26	9,76	-4,44	-16,28	28,57
9	Aydın	2,12	12,11	0,31	-7,38	8,97	5,79	10,09	-5,76	7,22	36,40
10	Balıkesir	-1,85	22,17	15,44	0,67	-4,65	9,41	9,24	9,91	6,10	85,19
11	Bilecik	10,26	18,60	0,00	11,76	1,75	-13,79	10,00	-3,64	5,66	43,59
12	Bingöl	11,11	15,00	-8,70	19,05	24,00	0,00	-3,23	-26,67	4,55	27,78
13	Bitlis	31,58	4,00	15,38	-3,33	20,69	5,71	10,81	-21,95	12,50	89,47
14	Bolu	-15,56	11,84	-8,24	-10,26	-4,29	11,94	25,33	5,32	4,04	14,44
15	Burdur	0,00	0,00	40,00	9,52	-1,45	4,41	15,49	-20,73	10,77	60,00
16	Bursa	2,93	8,97	0,81	1,05	3,92	8,85	8,91	5,19	1,85	50,82
17	Çanakkale	-2,53	10,39	1,76	-2,31	7,10	18,78	5,58	10,57	10,36	75,32
18	Çankırı	0,00	0,00	30,00	-15,38	4,55	8,70	8,00	-29,63	110,53	100,00
19	Çorum	-6,06	16,13	3,70	-0,89	-2,70	12,04	3,31	1,60	-2,36	25,25
20	Denizli	1,42	10,84	3,15	-0,61	5,54	9,91	12,20	3,55	0,23	55,67
21	Diyarbakır	-2,35	10,84	9,24	1,49	0,49	9,27	2,23	-13,97	6,09	22,94
22	Edirne	-4,72	28,93	3,21	-3,73	4,52	12,35	14,84	-2,39	12,25	80,31
23	Elazığ	0,00	21,18	4,85	1,85	18,18	0,77	0,76	-6,06	11,29	62,35
24	Erzincan	-6,82	26,83	-9,62	-6,38	6,82	0,00	14,89	-7,41	-2,00	11,36
25	Erzurum	10,08	3,05	-0,74	0,75	10,37	5,37	3,18	-3,09	2,55	35,29
26	Eskişehir	4,51	6,64	-1,56	9,49	-4,62	7,27	9,04	1,81	-0,76	35,42
27	Gaziantep	-12,97	14,61	7,25	-3,96	4,85	18,75	6,82	-2,74	6,75	41,90
28	Giresun	4,49	8,60	-0,99	8,00	-2,78	10,48	2,59	-6,72	8,11	34,83
29	Gümüşhane	26,32	29,17	-9,68	-10,71	20,00	6,67	12,50	-5,56	8,82	94,74
30	Hakkari	26,67	26,32	-20,83	0,00	42,11	-14,81	82,61	-30,95	-17,24	60,00
31	Hatay	6,03	4,74	8,14	0,84	0,41	12,81	0,37	-13,87	5,08	24,62
32	Isparta	5,83	7,34	-2,56	-1,75	4,46	4,27	18,85	-4,83	9,42	46,60
33	Mersin	-2,20	12,97	4,19	-5,72	2,02	3,52	4,47	6,72	8,97	39,27
34	İstanbul	2,06	4,78	2,83	3,54	4,83	9,47	11,45	2,59	2,83	53,63
35	İzmir	1,01	9,03	1,83	3,11	6,22	7,80	7,34	1,90	4,43	51,24
36	Kars	-3,57	-7,41	-4,00	-12,50	14,29	-4,17	39,13	-25,00	0,00	-14,29
37	Kastamonu	5,80	21,92	2,25	-12,09	8,75	3,45	10,00	-1,01	0,00	42,03
38	Kayseri	0,00	7,60	1,32	4,36	0,21	6,04	8,64	0,90	5,56	39,90
39	Kırklareli	-10,14	16,13	16,67	4,76	5,68	4,30	3,09	4,00	-3,85	44,93
40	Kırşehir	-3,03	21,88	12,82	-11,36	5,13	2,44	-2,38	-12,20	11,11	21,21
41	Kocaeli	7,95	9,72	5,95	3,46	7,16	9,59	15,93	10,43	6,91	108,70
42	Konya	2,71	9,55	-2,60	4,19	6,58	8,40	7,75	-3,23	8,19	48,85

#	İl Adı	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 Değişimi
43	Kütahya	-13,13	12,79	16,49	4,42	-5,93	6,31	12,71	-7,52	11,38	38,38
44	Malatya	0,76	23,48	3,07	-1,19	12,05	5,91	-1,02	-13,85	13,69	45,80
45	Manisa	-7,33	14,88	-2,02	-2,89	2,13	13,75	14,65	-3,83	11,63	44,83
46	Kahramanmaraş	0,78	13,62	6,85	7,69	3,57	22,41	14,55	-4,51	9,66	100,39
47	Mardin	-9,43	39,58	-5,97	6,35	11,94	14,67	17,44	-34,65	10,61	37,74
48	Muğla	-0,46	4,40	7,32	1,24	2,24	9,18	15,72	0,79	5,80	55,53
49	Muş	-10,26	8,57	-5,26	5,56	-15,79	-3,13	48,39	-26,09	2,94	-10,26
50	Nevşehir	-6,90	1,85	1,82	19,64	5,97	9,86	24,36	-13,40	17,86	70,69
51	Niğde	-2,50	25,64	4,08	13,73	13,79	-3,03	6,25	1,47	0,00	72,50
52	Ordu	8,57	21,05	2,17	2,13	12,50	8,64	4,55	-3,80	-0,56	67,62
53	Rize	2,82	5,48	10,39	0,00	5,88	-1,11	10,11	-14,29	13,10	33,80
54	Sakarya	-1,14	1,92	-1,13	6,11	3,24	10,45	5,99	3,27	6,92	41,06
55	Samsun	0,35	16,08	1,20	-5,36	6,92	11,47	4,22	-3,29	2,36	37,19
56	Siirt	6,67	6,25	5,88	55,56	-14,29	16,67	21,43	-35,29	22,73	80,00
57	Sinop	5,00	7,14	22,22	1,82	7,14	-11,67	0,00	-7,55	18,37	45,00
58	Sivas	14,63	18,09	-1,80	2,75	19,64	10,45	8,78	-8,07	5,41	90,24
59	Tekirdağ	-4,24	8,86	-1,36	-3,44	6,76	13,00	5,31	1,96	6,04	36,40
60	Tokat	-2,44	0,00	12,50	-6,67	-2,38	0,00	21,95	-9,00	-3,30	7,32
61	Trabzon	4,35	5,42	4,35	-4,55	4,76	2,27	5,19	6,34	4,30	36,96
62	Tunceli	9,09	0,00	-33,33	62,50	38,46	16,67	0,00	-14,29	33,33	118,18
63	Şanlıurfa	-2,22	28,41	15,93	2,29	-5,97	3,97	43,51	-4,26	-8,33	83,33
64	Uşak	-5,95	17,72	-3,23	-2,22	-3,41	12,94	3,13	-4,04	1,05	14,29
65	Van	14,29	11,11	8,75	3,45	16,67	10,48	9,48	-18,11	13,46	87,30
66	Yozgat	27,12	4,00	17,95	-11,96	0,00	0,00	9,88	-16,85	9,46	37,29
67	Zonguldak	-3,20	5,79	5,47	6,67	-5,56	-1,47	2,99	-1,45	10,29	20,00
68	Aksaray	11,76	6,58	4,94	9,41	-3,23	3,33	-4,30	-2,25	-4,60	22,06
69	Bayburt	-14,29	22,22	-4,55	19,05	20,00	0,00	0,00	-20,00	8,33	23,81
70	Karaman	-4,55	30,95	14,55	0,00	-4,76	1,67	-3,28	-13,56	19,61	38,64
71	Kırıkkale	-4,26	2,22	-23,91	11,43	23,08	2,08	57,14	-11,69	-1,47	42,55
72	Batman	-10,87	58,54	-13,85	-3,57	31,48	9,86	20,51	-25,53	12,86	71,74
73	Şırnak	0,00	13,33	0,00	5,88	27,78	-4,35	4,55	-17,39	15,79	46,67
74	Bartın	3,03	14,71	2,56	-12,50	8,57	-2,63	-2,70	2,78	0,00	12,12
75	Ardahan	33,33	12,50	-33,33	16,67	28,57	-22,22	-14,29	0,00	33,33	33,33
76	Iğdır	0,00	11,76	5,26	0,00	-10,00	-16,67	20,00	5,56	131,58	158,82
77	Yalova	10,14	6,58	13,58	-6,52	5,81	-3,30	12,50	1,01	-5,00	37,68
78	Karabük	1,45	7,14	-9,33	0,00	2,94	0,00	4,29	-15,07	32,26	18,84
79	Kilis	15,79	22,73	3,70	-7,14	19,23	-6,45	-6,90	-22,22	4,76	15,79
80	Osmaniye	25,00	-2,86	16,18	-3,80	5,26	-5,00	10,53	-5,95	-2,53	37,50
81	Düzce	16,67	12,99	1,15	1,14	20,22	10,28	27,97	1,99	7,14	150,00

Genel Değerlendirme

- Bazı illerde yıllar itibarıyla işyeri sayılarındaki değişim oranlarının oldukça dalgalı seyrettiği görülmektedir. Hakkari, Mardin, Siirt, Gümüşhane ve Tunceli gibi illerde bir yıl yüksek artışların, izleyen yıllarda ise kayda değer düşüşlerin yaşandığı bir yapı dikkat çekmektedir. Örneğin bu illerin bir kısmında tek haneli artış oranlarını, sonraki yılda çift haneli azalış oranlarının takip ettiği; bazı yıllarda ise bunun tersine artışların olduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu illerde YKE işyeri ekosisteminin henüz istikrarlı bir büyüme trendine oturmadığını, daha kırılgan ve dalgalı bir yapı sergilediğini göstermektedir.
- Balıkesir (%85,19), Gümüşhane (%94,74), Sivas (%90,24), Van (%87,30), Edirne (%80,31), Şanlıurfa (%83,33), Bitlis (%89,47), Siirt (%80,00), Çanakkale (%75,32), Nevşehir (%70,69), Niğde (%72,50), Muğla (%55,53) ve Denizli (%55,67) gibi illerde on yıllık dönemde işyeri sayılarında güçlü bir birikimli artış gerçekleşmiştir. Bu illerin önemli bir kısmında yıllar itibarıyla iniş-çıkışlar olsada da dönem sonunda ulaşılan net büyüme oranları, YKE işyeri sayılarının orta-uzun vadede kayda değer biçimde arttığını göstermektedir. Bu durum, YKE'nin yalnızca büyük şehirlerde sınırlı kalmadığını, Anadolu'nun farklı bölgelerinde de belirgin bir büyüme yaşandığını ortaya koymaktadır.
- 2024 yılında işyeri sayısında bir önceki yıla göre artış olmasına rağmen, 2015–2024 toplamında hala net azalışta olan tek ilin Muş olduğu görülmektedir. Muş'ta 2024 yılında 2023 yılına göre %2,94 oranında artış olmasına karşın, 2015–2024 dönemi toplam değişim oranı -%10,26 düzeyindedir. Bu tablo, 2024 yılındaki artışın daha çok önceki yıllarda yaşanan kayıpların sınırlı bir telafisi niteliğinde olduğunu, ancak henüz dönemin başındaki düzeyin üzerine çıkılamadığını göstermektedir.
- Bazı iller, dönem içinde belirli yıllarda azalışlar yaşasa da, 2015–2024 toplamında oldukça güçlü bir artış performansına sahiptir. Balıkesir, Çanakkale, Edirne, Van, Gümüşhane, Sivas, Şanlıurfa ve Bitlis bu gruba örnek olarak gösterilebilir. Bu illerde bazı yıllarda negatif oranlar görülmekle birlikte, on yıllık perspektiften bakıldığında YKE işyeri sayılarının belirgin şekilde arttığı, yani kısa vadeli dalgalanmalara rağmen uzun vadede genişleyen bir ekosistem oluştuğu anlaşılmaktadır.
- 2024 yılında 16 ilde işyeri sayısının bir önceki yıla göre azaldığı gözlenmektedir. Bu iller incelendiğinde iki farklı grup dikkat çekmektedir. Birinci grupta, Hakkari, Afyonkarahisar ve Artvin gibi 2024 yılında çift haneli oranlarda düşüşlerin yaşandığı iller yer almaktadır. Bu illerde 2015–2024 döneminde de istikrarsız bir seyir söz konusudur. İkinci grupta ise düşüş oranlarının daha sınırlı kaldığı, bazı yıllarda artışların bazı yıllarda ise düşük azalışların görüldüğü iller bulunmaktadır. Bu illerde 2024 yılındaki düşüş, uzun dönem büyüme trendini tersine çevirecek düzeyde değildir.

Pandemi ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi

2020 ve 2021 yılları, küresel pandeminin etkilerinin en net görüldüğü dönemdir. Ancak YKE, diğer sektörlerin aksine daha dayanıklı kalabilmiştir. 2020 yılında birçok ilde işyeri sayısında artış gerçekleşmiştir. Özellikle çarpan etkisi büyük olan illerde, yeni işyerleri açılmıştır. Yaratıcı meslekler (grafik tasarım, yazılım geliştirme, video içerik üretimi, e-ticaret entegre hizmetler) bu dönemde canlılık kazanmıştır. 2021 yılı, 2020’de yaşanan dijital darboğazın ardından bir yoğunlaşma ve büyüme dönemi olarak öne çıkmıştır. Türkiye genelinde işyeri sayıları artmıştır.. Ancak dikkat çekici biçimde bazı Doğu ve İç Anadolu illerinde 2020–2021 döneminde işyeri sayısında azalma devam etmiştir.

6 Şubat depremi, Kahramanmaraş merkezli 11 ili ciddi şekilde etkilemiş olmasına karşın 2024 yılındaki veriler incelendiğinde bazı noktalar dikkat çekmiştir.

Kahramanmaraş’ta 2023 yılında işyeri sayısı %–4,51 azalmıştır. Bu, fiziksel yıkımla birlikte, girişimcilerin belirsizlik ortamında yeni yatırım yapmaktan kaçınmasıyla açıklanabilir. Ancak 2024’teki verilen destekleri ile %9,66’lık artış yeniden yapılanmanın başladığını göstermektedir. Hatay’da 2023 yılında %–13,87’lik düşüş yaşanırken, 2024 yılında %5,08 artışla toparlanma eğilimi başlamıştır. Adıyaman, Malatya, Gaziantep ve Diyarbakır gibi depremden etkilenen illerde de 2023 düşüşler yaşanmıştır. Örneğin Adıyaman –4,55%, Malatya –13,85%, Gaziantep –%2,74, Kilis –%22,25 ve Osmaniye –%5,95 oranlarında azalışlar olmuştur. Ancak bu illerde 2024 yılında Osmaniye hariç artış gözlemlenmiştir.

2024 Dönemi

2024 yılında 16 ilde işyeri sayısı 2023 yılına göre azalmıştır. En yüksek düşüş Hakkari (-%17,24), Afyonkarahisar (-%17,12) ve Artvin (-%16,28) illerinde gerçekleşmiştir. Aslında bu illerde 2015-2024 döneminde istikrarsız değişimlerin olduğuda görülmektedir. 2024 yılında en yüksek artışın gerçekleştiği iller de baz etkilerinden dolayı Iğdır (%131,58), Çankırı (%110,53), Ardahan ve Tunceli (%33,33) olmuştur. Örnek olarak Iğdır’da 2023 yılında yalnızca 1 yeni işyeri açılmışken, 2024’te 14 yeni işletmenin faaliyete başlaması verilebilir.

8.2 İl Bazında Çalışan Sayılarındaki Değişimler

2015-2025 yılları arasında il düzeyindeki çalışan sayıları EK-2’de verilmiştir. Tablo 8.2’de ise yıllar arasında değişimler ile 2024 yılının 2015 yılına göre değişimi gösterilmiştir. Tablo 8.2 incelendiğinde Türkiye’de 2015–2024 döneminde YKE’ndeki istihdamın on yıllık süreçte ülke genelinde belirgin dalgalanmaların yanı sıra bazı illerde dikkat çeken yükselişler ve düşüşler olduğu görülüyor. Özellikle 2020 ve 2023 yıllarında yaşanan büyük şokların izlerini net bir biçimde görmekle birlikte bu etkilerin illere göre oldukça farklı biçimlerde dağıldığı dikkat çekmektedir.

Tablo 8.2 İl Bazında Çalışan Sayılarının Yıllara Göre Değişim Oranları (%)

#	İl Adı	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 Değişimi
1	Adana	9,52	7,24	-13,26	-3,56	-1,65	7,48	2,98	9,55	-0,60	16,47
2	Adıyaman	155,02	3,85	-5,77	-16,80	32,39	-8,02	-7,34	-10,62	15,95	142,79
3	Afyonkarahisar	-18,26	31,12	-10,34	7,01	4,02	7,32	-0,57	2,48	0,56	17,61
4	Ağrı	-4,65	-4,88	67,95	-19,85	8,57	140,35	99,27	-5,68	2,52	513,95
5	Amasya	-1,57	-9,96	5,75	-2,93	6,03	4,88	27,52	-23,71	1,99	0,39
6	Ankara	2,71	11,69	-2,58	2,78	1,93	10,52	13,35	-1,68	2,87	48,35
7	Antalya	-11,23	-0,43	-2,37	11,90	-7,27	7,74	23,68	6,98	-0,01	27,62
8	Artvin	-30,30	7,97	14,77	-1,17	3,55	-9,14	35,22	-27,91	21,94	-4,55
9	Aydın	-7,68	8,32	8,45	-10,32	4,29	-6,39	30,98	-9,53	5,95	19,21
10	Balıkesir	-2,33	8,34	31,60	-1,75	0,54	14,69	16,90	0,86	-5,35	76,08
11	Bilecik	75,41	8,22	-5,01	-10,18	4,66	2,51	14,72	-3,95	-10,27	71,80
12	Bingöl	3,90	36,25	18,35	3,88	-18,66	7,34	-5,98	-45,45	-3,33	-24,68
13	Bitlis	26,92	62,12	-33,64	1,41	33,33	6,25	45,10	-45,27	13,58	76,92
14	Bolu	-1,16	9,65	-30,13	-24,43	-13,13	26,74	45,41	30,91	-4,34	14,74
15	Burdur	3,23	27,34	22,09	-11,56	2,84	8,29	29,08	-4,74	2,07	98,39
16	Bursa	11,72	-2,76	-0,13	-5,75	8,66	9,05	8,30	2,28	3,52	38,94
17	Çanakkale	-7,12	18,35	3,41	-10,05	17,77	7,93	22,62	39,13	4,14	130,90
18	Çankırı	22,03	13,89	3,66	-11,76	-24,00	10,53	0,00	-1,59	238,71	255,93
19	Çorum	16,93	0,33	1,00	-3,28	-7,47	6,42	24,14	5,14	5,15	54,86
20	Denizli	0,26	17,78	-17,86	-6,55	18,70	14,03	25,90	-6,86	-7,18	33,54
21	Diyarbakır	-9,70	23,03	-6,95	8,05	-3,19	15,48	-1,82	-0,57	-1,95	19,50
22	Edirne	17,70	15,96	-8,65	-11,21	9,82	24,39	55,34	-23,73	6,85	91,46
23	Elazığ	15,80	-18,79	-12,20	15,52	0,00	13,44	-26,86	-26,84	25,10	-27,57
24	Erzincan	-2,81	17,34	-16,26	4,12	-10,17	-5,03	12,58	-5,29	7,45	-2,81
25	Erzurum	4,15	11,63	-0,15	-1,64	-2,27	-3,57	0,48	-12,16	10,56	5,02
26	Eskişehir	0,08	0,78	4,12	10,24	-3,32	20,76	20,67	-5,58	-5,20	46,00
27	Gaziantep	19,35	7,75	-25,05	-0,81	-5,36	7,39	11,88	0,86	-8,97	-0,19
28	Giresun	-5,63	8,21	-14,83	8,10	5,62	8,51	-10,46	5,47	2,42	4,23
29	Gümüşhane	-8,35	37,15	-18,91	4,41	-23,34	-77,43	18,60	-18,63	14,46	-79,66
30	Hakkari	55,93	0,00	-22,83	-29,58	52,00	18,42	110,00	-47,09	-12,00	49,15
31	Hatay	1,37	4,33	-2,46	5,05	8,23	9,94	15,11	0,55	22,24	82,44
32	Isparta	14,16	-8,98	-1,72	-4,15	1,14	-1,24	13,23	-8,16	-14,58	-13,15
33	Mersin	47,42	6,71	-7,06	-10,33	-26,66	11,49	2,46	-0,90	8,83	18,46
34	İstanbul	-4,35	6,21	3,29	6,69	3,58	15,88	14,43	0,89	1,28	57,12
35	İzmir	-2,74	5,49	-0,65	4,03	3,97	10,55	13,21	2,82	1,09	43,40
36	Kars	-16,45	20,47	-72,22	-14,12	9,59	11,25	10,11	-16,33	19,51	-67,76
37	Kastamonu	6,17	14,53	0,00	-9,39	-8,12	25,30	3,41	-3,29	1,70	29,01
38	Kayseri	-1,15	9,88	14,57	0,92	-4,04	9,96	10,62	-7,26	3,41	40,59
39	Kırklareli	-33,40	3,45	0,91	4,20	4,61	-0,55	15,51	-2,16	-11,27	-24,43
40	Kırşehir	2,33	-6,82	26,83	-6,41	-15,75	52,85	-27,13	-29,20	8,25	-18,60
41	Kocaeli	-5,91	5,46	-4,78	0,66	2,92	19,95	25,44	19,37	6,12	86,57
42	Konya	3,76	1,86	12,02	4,20	1,26	15,23	6,93	-0,02	4,96	61,53

#	İl Adı	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 Değişimi
43	Kütahya	-6,89	89,91	-35,06	-3,45	-20,53	21,33	35,55	-8,21	24,65	65,76
44	Malatya	36,45	7,14	-38,36	16,59	-3,81	43,73	6,99	-32,73	15,33	20,56
45	Manisa	23,35	14,51	-19,95	-6,73	1,56	19,91	22,13	3,07	9,18	76,52
46	Kahramanmaraş	10,78	6,39	-24,88	3,28	10,69	18,01	12,30	-7,84	3,93	28,47
47	Mardin	-5,93	64,26	-30,90	14,81	24,42	15,56	42,95	-39,69	5,39	60,17
48	Muğla	2,70	7,24	6,21	1,67	3,73	6,52	16,01	11,98	2,20	74,46
49	Muş	-33,64	9,86	-48,72	13,33	-11,03	-15,70	39,22	-28,87	80,20	-43,30
50	Nevşehir	7,55	-2,11	-13,62	7,05	6,20	24,45	9,09	-20,43	4,39	16,60
51	Niğde	-17,58	13,97	3,87	20,50	5,67	2,93	9,95	4,31	-2,48	43,03
52	Ordu	3,79	35,51	-3,08	-4,37	16,42	12,68	-0,16	-9,84	-15,14	30,62
53	Rize	32,20	5,64	-31,80	1,78	8,04	-4,53	10,85	-12,54	4,20	1,02
54	Sakarya	-5,37	1,13	1,84	15,58	1,36	2,62	11,19	8,36	-0,27	40,80
55	Samsun	8,98	10,26	-5,84	-5,21	2,55	15,52	20,79	-16,78	3,59	32,30
56	Siirt	8,89	18,37	0,00	25,86	8,22	7,59	34,12	-43,86	31,25	86,67
57	Sinop	-1,60	40,65	-6,94	-1,24	1,89	-11,11	14,58	-7,88	12,50	36,80
58	Sivas	-8,07	4,39	11,06	2,81	1,91	30,66	5,23	-13,83	15,48	52,77
59	Tekirdağ	-2,36	1,87	-6,25	-2,83	13,27	7,83	-6,29	2,61	20,06	27,77
60	Tokat	1,17	-0,29	13,37	3,59	-20,54	14,64	20,92	-14,83	36,68	51,91
61	Trabzon	4,59	2,71	-0,85	-6,61	-2,38	6,86	48,89	-17,38	2,34	30,60
62	Tunceli	8,70	-12,00	-27,27	18,75	31,58	8,00	12,96	-18,03	-2,00	6,52
63	Şanlıurfa	12,21	-2,94	21,52	22,69	-29,57	5,92	16,89	15,38	2,22	67,00
64	Uşak	-4,80	13,30	10,53	-25,27	12,75	16,96	0,00	7,43	15,57	45,85
65	Van	-3,76	-11,45	16,09	23,10	87,86	-21,97	-20,63	-4,36	25,20	69,62
66	Yozgat	4,00	14,42	17,23	-14,70	-7,98	16,44	18,43	-6,29	2,47	45,00
67	Zonguldak	-5,08	0,16	-6,80	4,51	-1,16	5,21	22,68	-5,08	31,00	46,92
68	Aksaray	-7,48	6,81	5,18	-0,76	-10,69	19,66	-5,00	-6,39	-8,43	-10,24
69	Bayburt	-42,65	41,03	54,55	27,06	-28,70	-3,90	1,35	-34,67	51,02	8,82
70	Karaman	-31,41	9,16	39,16	-27,14	-13,79	4,80	7,63	-8,51	17,83	-20,42
71	Kırıkkale	-29,28	-37,63	-1,72	9,65	20,80	19,87	46,41	38,49	5,72	47,53
72	Batman	93,43	12,34	-8,92	5,24	25,91	7,65	46,94	-20,77	-17,47	171,28
73	Şırnak	31,82	1,15	-25,00	-4,55	20,63	23,68	-24,47	-11,27	26,98	21,21
74	Bartın	11,38	2,92	-18,44	-13,91	22,22	-3,31	-6,84	-1,83	-0,93	-13,82
75	Ardahan	50,00	-10,00	-55,56	8,33	7,69	-14,29	-8,33	36,36	33,33	0,00
76	Iğdır	10,20	27,78	26,09	14,94	-34,00	-13,64	12,28	34,38	244,19	504,08
77	Yalova	37,98	-11,11	-14,49	10,63	2,70	-5,26	33,95	-7,14	-21,59	10,10
78	Karabük	27,40	2,26	-29,89	-0,53	0,53	1,05	17,19	-9,33	39,22	36,54
79	Kilis	-30,26	11,32	-35,59	-32,24	26,21	-42,31	-2,67	-16,44	26,23	-74,67
80	Osmaniye	16,67	-9,82	23,76	10,00	-1,45	8,49	16,33	11,40	-8,14	82,29
81	Düzce	10,94	9,86	5,57	-1,47	22,32	34,79	38,45	16,04	-2,47	227,55

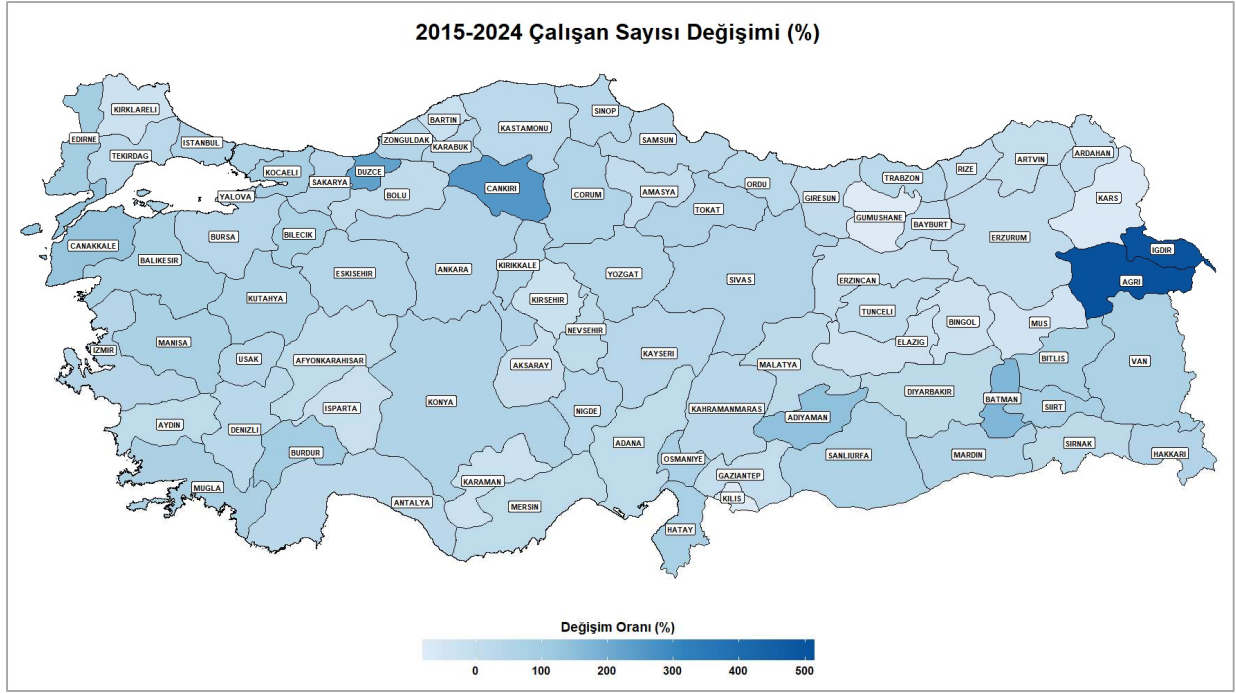
Genel Değerlendirme

- 2015–2024 toplam değişim oranlarına bakıldığında, ülke genelinde bir büyüme eğilimi söz konusu olsa da bu eğilimin homojen olduğu söylenemez. Bazı iller on yıllık sürede neredeyse hiç büyümemişken, bazılarında dikkat çekici sıçramalar gerçekleşmiştir. Örneğin Iğdır'da 2024 yılında 2015 yılına göre değişim oranı %504,08'dir; Çankırı'da %255,93, Batman'da %171,28 ve Düzce'de %227,55 gibi değerler dikkat çekicidir.
- Aynı dönemde Kilis'te istihdam oranı %74,67 azalmış, Gümüşhane'de %79,66, Kars'ta ise %67,76 düşüş olmuştur. Bu uç değerler, YKE'deki istihdam dinamiklerinin bölgesel koşullara ve yerel girişimlere bağlı olduğunu göstermektedir. Buna karşın bazı illerde on yıllık süreçte istikrarlı bir büyüme eğilimide görülmektedir.
- Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa, Konya, Kayseri ve Antalya gibi iller, genellikle her yıl küçük ya da orta büyüklükte artışlar kaydetmiş; bu da bu illerde YKE'nin daha sağlam bir altyapıya sahip olduğunu, dalgalanmalara karşı daha dirençli olduğunu göstermektedir. Öte yandan Kırklareli, Kars, Gümüşhane, Kilis ve Aksaray gibi illerde ise on yıllık süreç genelinde negatif ya da çok düşük bir büyüme oranı vardır. Bu illerde YKE'nin halen gelişme sürecinde olduğu ya da yapısal zorluklarla karşı karşıya kaldığını söyleyebiliriz.

Pandemi ve 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi

2020 yılı değerleri, pandemi yılının etkisini ile bazı illerde ani düşüşler yaşanmışken, birçoğunda az da olsa büyümenin devam ettiği görülmektedir. Adana, Amasya, Elazığ, Kars ve Muş gibi illerde 2020 yılındaki değişim negatif çıkmış, fakat bu negatiflik çoğu yerde sınırlı kalmış. Özellikle 2020 yılında Van'da %87,86'lık bir artış kaydedilmesi dikkat çekicidir. Aynı yıl Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük şehirlerde istihdam artışı devam etmiş; bu durum, dijital ve bilişim odaklı yaratıcı faaliyetlerin uzaktan çalışmaya uyum sağlayarak daralmaktan ziyade genişlediğine işaret etmektedir. 2022 yılının, genel olarak ülke çapında bir canlanma yılı olduğunu söyleyebiliriz. Kocaeli'de %25,44, Sakarya'da %11,19, Trabzon'da %48,89, Hatay'da %110,00 gibi yüksek artışlar kaydedilmiştir.

Buna karşın 2023 yılı değişim oranları, 6 Şubat depreminin etkilerini doğrudan yansıtmaktadır. Hatay'da %–47,09, Adıyaman'da %–10,62, Malatya'da %–32,73, Kahramanmaraş'ta %–7,84 gibi azalışlar, depremin şiddetini ve YKE üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Ancak Bingöl'de %–45,45 ve Bitlis'te %–45,27 gibi deprem merkezinden uzak illerde de benzer büyüklükte daralmalar yaşanmış olması da dikkat çeken bir durumdur.

2024 Dönemi

2024 yılı ise genel olarak bir toparlanma yılı olarak değerlendirilebilir. Özellikle deprem bölgelerinde net bir yükseliş eğilimi görülmektedir. Adıyaman’da %15,95, Malatya’da %15,33, Kahramanmaraş’ta %3,93 istihdam artışı olmuştur. Bu toparlanma, yalnızca bu illerle sınırlı kalmamış; Çankırı’da %238,71, Iğdır’da %244,19 gibi artışlar da dikkat çekmektedir. Aynı yıl Sinop’da %12,50, Trabzon’da %2,34, Zonguldak’ta %31,00 gibi artışlar da Karadeniz bölgesinde bir canlanmanın işareti olarak yorumlanabilir.

Sonuç olarak, 2015–2024 döneminde Türkiye’de YKE’deki istihdam, hem zaman içinde hem de coğrafi olarak dalgalı bir seyir izlemiştir. 2020 yılındaki genel daralma beklentisinin aksine, çoğu ilde küçümsenmeyecek büyüme devam etmiş; 2023 yılındaki deprem sonrası ise yalnızca doğrudan etkilenen illerde değil, çevresel bölgelerde de düşüşler izlenmiştir. Bu on yıllık istihdam oranlarındaki değişimler, YKE istihdam açısından hem kırılgan hem de büyük potansiyele sahip olduğunu, bu potansiyelin sürekliliğinin ise bölgesel farkındalık, zamanında müdahale ve istikrarlı destek mekanizmalarına bağlı olduğunu ortaya koymaktadır.

8.3 İl Bazında Ortalama Aylık Ücretler

2015-2024 yılları arasında YKE çalışanların ortalama aylık ücretlerindeki değişimler ile 2024 yılının 2015 yılına göre değişim katı Tablo 8.3’de verilmiştir. Tabloda, brüt aylık ücret artış oranlarını yansıtmakta; enflasyon ayarlaması yapılmamış olmakla birlikte, göreceli değişimler ve iller arası karşılaştırmalar yapılabilmektedir. 2015-2025 yılları arasında il düzeyindeki ortalama aylık ücretler EK-3’de toplu olarak listelenmiştir.

Genel eğilim olarak, bu on yıllık dönemde YKE ücretlerin büyük oranlarda yükseldiği görülmektedir. 81 ilin ortalama yıllık ücret artışı %22,33 seviyesindedir bu da sektörün özellikle son beş yılda, ulusal ekonomideki enflasyonist baskıya rağmen, işgücüne daha yüksek ücretler sunmaya başladığını göstermektedir. Ancak artan ücretler, bölgesel kümelenmelere, altyapıya, kentsel dönüşüm ve dijitalleşme dinamiklerine bağlı olarak belirgin farklılıklar göstermektedir.

2016–2019 yılları, YKE çalışanların ücretlerinde nispeten dengeli bir büyüme gerçekleşmiştir. Bu dönemde çoğu il pozitif ücret artışları kaydetmiş; özellikle Çanakkale (%30,67), Düzce (%42,53), Kırıkkale (%49,58), Çankırı (%40,06) ve Tokat (%31,32) gibi illerde dikkat çekici artışlar olmuştur. Bu iller, genellikle sanayi yatırımlarına yakın, kentsel altyapısı hızla gelişen yerleşim birimleridir. Dolayısıyla YKE'deki beceri talebinin (grafik tasarım, yazılım, dijital pazarlama, içerik üretimi gibi) bu bölgelerde daha erken ve yoğun bir şekilde hissedildiği düşünülebilir.

Pandemi Dönemi

2020 yılı, tüm dünyayı derinden sarsan pandemi şoku ile birlikte beklenen şekilde bir daralma yılı olmuştur. Verilere baktığımızda, neredeyse tüm illerde 2020'de negatif veya düşük oranda ücret değişimleri dikkat çekmektedir. Özellikle Adıyaman (–59,51%), Kırklareli (–21,71%), Sinop (–20,47%), Bolu (–19,54%), Muş (–38,95%), Van (–38,95%), Nevşehir (–33,70%), Batman (–31,71) ve Karaman (–20,86%) gibi illerde ciddi düşüşler yaşanmıştır. Bunun nedeni olarak; bu illerde YKE faaliyetlerinin daha çok geleneksel turizm, küçük ölçekte tasarım ve yerel el sanatlarına dayalı olması, ayrıca dijital dönüşüme uyum hızlarının düşük olması söylenebilir. Pandemiyle birlikte fiziksel temas gerektiren bu faaliyetlerin çökmesi, ücretlerde aşırı dalgalanmalara neden olmuştur. Bunun yanında Tunceli (+34,54%), Sivas (–0,73%), Kırşehir (+2,31%) ve Bilecik (–49,46%) gibi illerde oluşan farklı oranların, yerel yönetimlerin, pandemi döneminde destek programlarına odaklanmasının veya belirli bir alt sektörün (örneğin Tunceli'de yerel kültür içerik üretimi) dışa dönük dijitalleşmeye daha erken adapte olmasının bir sonucu olduğu söylenebilir.

2021 yılında neredeyse tüm illerde iki haneli, bazılarında çok yüksek ücret artışları olmuştur. Adıyaman (%239,43), Batman (%90,23), Bilecik (%181,76), Nevşehir (%131,99), Van (%148,65), Elazığ (%53,49) gibi illerde bu dönemde oldukça yüksek artışlar gerçekleşmiştir. Pandemi sonrası uzaktan çalışma modellerinin kalıcı hale gelmesiyle birlikte, dijital içerik, e-ticaret desteği, sosyal medya yönetimi ve yerel markalaşma gibi alanlarda uzmanlık talebi artmış; dolayısıyla ücretler bu yönüyle yukarı çekilmeye başlamıştır. 2022 yılı, ücret artışlarının neredeyse tüm illerde tek hane veya yüksek iki haneli seviyelerde devam ettiğini göstermektedir. Bu yıl özellikle Ağrı %216,27, Bingöl %57,48, Elazığ %88,53 gibi illerdeki yüksek ücret artışları dikkat çekmektedir.

Tablo 8.3 İl Bazında Ortalama Aylık Ücretlerin Yıllara Göre Değişim Oranları

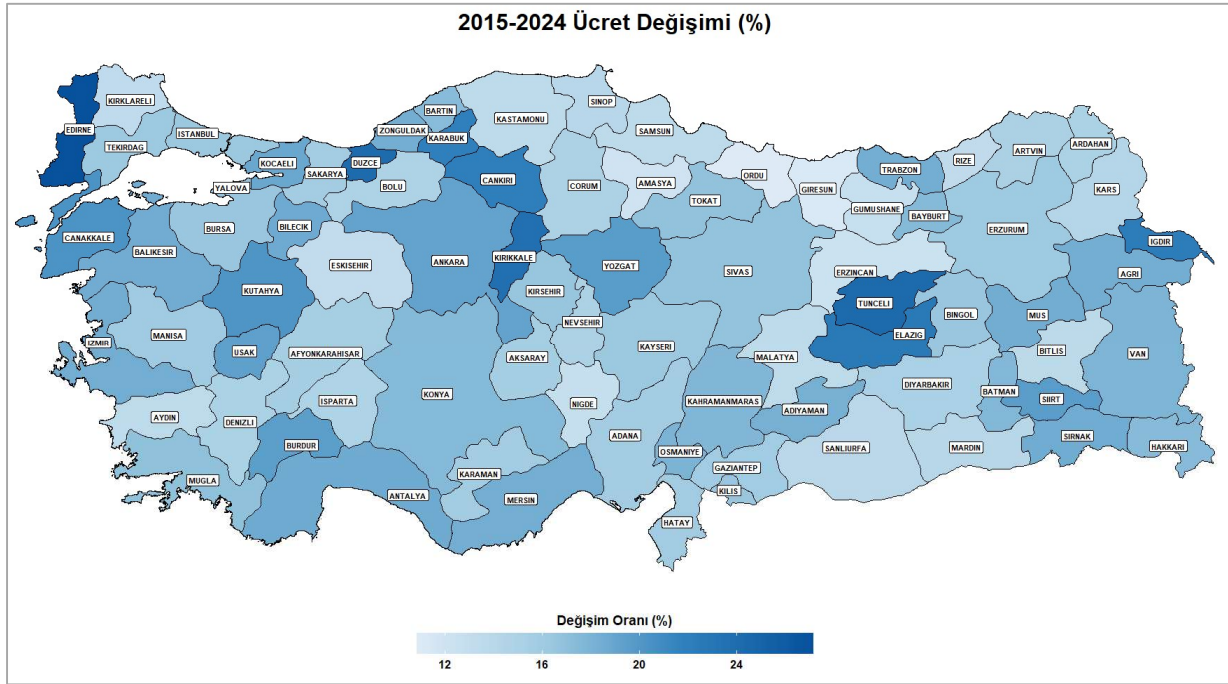
#	İl Adı	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 Değişim Kats*
1	Adana	17,24	8,40	17,91	28,76	3,83	46,06	81,91	102,67	77,48	19,15
2	Adıyaman	-2,20	-3,34	22,74	37,29	-59,51	239,43	84,44	153,51	194,63	30,16
3	Afyonkarahisar	16,74	16,61	6,07	16,45	-12,99	58,97	89,78	101,96	78,38	15,90
4	Ağrı	31,18	9,66	29,16	42,35	-9,85	-6,30	216,27	19,04	47,84	12,44
5	Amasya	27,64	10,79	6,38	29,49	2,96	39,45	78,74	102,02	42,61	14,40
6	Ankara	21,23	12,31	22,28	25,69	15,51	37,78	84,34	116,29	68,14	22,33
7	Antalya	29,66	15,28	15,00	15,90	-10,50	84,11	81,80	115,65	107,69	26,73
8	Artvin	32,68	10,65	26,68	20,56	-14,78	47,95	74,01	110,43	19,89	12,41
9	Aydın	29,44	8,18	19,60	22,33	-13,25	81,58	80,20	92,93	46,90	16,48
10	Balıkesir	29,14	11,06	7,68	24,79	-1,45	48,25	93,13	119,97	72,89	20,68
11	Bilecik	1,72	18,86	11,21	35,27	-49,46	181,76	84,82	101,60	53,03	14,77
12	Bingöl	-5,52	39,65	-16,90	23,21	7,96	55,83	57,48	167,32	71,62	16,42
13	Bitlis	19,52	10,79	19,15	18,42	4,04	43,77	75,75	107,23	61,85	16,47
14	Bolu	21,93	8,58	36,03	11,74	-19,54	74,89	108,13	140,22	68,93	23,92
15	Burdur	22,59	11,27	-10,35	43,79	2,49	38,31	158,54	99,15	59,37	20,45
16	Bursa	13,63	23,78	17,58	23,01	-9,70	57,59	84,83	116,03	67,35	19,35
17	Çanakkale	31,65	16,37	6,43	35,15	9,86	68,76	98,96	118,53	72,66	30,67
18	Çankırı	28,99	9,66	30,56	31,24	-13,53	50,08	82,01	183,47	146,84	40,06
19	Çorum	21,56	15,74	9,11	45,31	-1,03	37,50	79,85	128,71	58,66	19,81
20	Denizli	28,12	6,07	15,44	27,47	-15,97	105,99	76,96	98,00	53,24	18,58
21	Diyarbakır	25,57	9,17	6,15	22,94	5,48	37,73	92,59	97,52	60,70	15,89
22	Edirne	8,60	4,14	19,82	47,08	-2,79	70,63	57,41	206,86	75,55	28,03
23	Elazığ	26,39	16,59	19,62	20,32	15,97	53,49	88,53	193,07	122,77	46,47
24	Erzincan	13,46	15,94	12,58	12,97	3,46	47,04	115,00	88,34	58,26	16,31
25	Erzurum	12,51	13,43	5,20	22,26	3,29	53,07	101,29	97,09	91,51	19,72
26	Eskişehir	13,98	17,84	12,11	28,71	-5,63	56,79	77,08	130,63	61,55	18,92
27	Gaziantep	51,94	7,58	9,42	21,01	0,62	44,07	86,21	129,00	55,73	20,83
28	Giresun	33,45	9,28	8,79	35,91	-6,65	48,19	78,06	100,72	58,03	16,85
29	Gümüşhane	27,44	0,33	23,50	8,89	6,27	48,94	97,39	109,25	38,57	15,58
30	Hakkari	50,53	4,66	11,01	57,32	-2,14	22,48	68,98	126,64	53,25	19,36
31	Hatay	29,30	7,01	11,51	25,54	-3,86	56,54	89,04	103,35	53,65	17,22
32	Isparta	19,99	3,50	19,38	32,14	-7,80	40,53	107,77	87,83	59,75	15,82
33	Mersin	24,78	10,76	17,23	26,47	-1,81	42,49	97,75	103,64	55,01	17,90
34	İstanbul	23,27	12,93	12,83	22,84	6,35	46,12	87,81	116,11	66,06	20,21
35	İzmir	24,63	14,98	22,65	30,53	6,34	59,50	88,62	118,65	62,74	26,12
36	Kars	21,15	10,25	10,92	30,56	5,46	25,88	88,67	103,58	57,33	15,52
37	Kastamonu	16,03	3,17	26,59	12,17	10,49	52,44	84,34	93,90	93,15	19,77
38	Kayseri	24,74	11,47	10,61	23,57	4,27	47,23	74,99	120,45	57,72	17,75
39	Kırklareli	-21,71	-3,31	9,03	23,28	-0,76	71,72	90,24	91,75	61,90	10,24
40	Kırşehir	38,85	2,38	23,26	23,72	2,31	17,23	114,18	110,64	51,87	17,82
41	Kocaeli	0,67	10,48	23,75	14,77	10,46	50,91	92,26	111,34	64,99	17,65
42	Konya	18,62	12,50	22,29	19,92	13,19	31,26	114,89	99,28	83,22	22,81

#	İl Adı	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 Değişim Katı*
43	Kütahya	15,34	18,81	21,75	24,27	-3,33	31,86	189,83	122,41	37,40	23,41
44	Malatya	21,00	19,11	15,73	13,12	-5,01	41,03	106,76	152,40	79,29	23,65
45	Manisa	31,63	8,37	16,82	31,12	1,63	57,19	82,17	121,06	67,12	23,49
46	Kahramanmaraş	27,51	11,72	-0,11	25,45	-12,55	64,72	86,80	111,91	62,25	16,51
47	Mardin	34,39	6,12	32,34	9,87	-7,57	33,64	44,02	133,27	45,27	12,50
48	Muğla	28,88	8,13	13,74	23,34	-7,53	72,74	91,34	72,89	61,51	16,68
49	Muş	42,37	10,94	7,32	18,28	16,98	36,41	78,12	114,65	21,34	14,84
50	Nevşehir	7,67	4,48	21,87	27,12	-33,70	131,99	91,62	105,82	38,62	14,65
51	Niğde	44,91	5,79	-0,94	25,93	5,92	36,06	100,00	136,69	68,04	21,92
52	Ordu	28,77	-2,18	15,42	21,02	-14,38	70,59	75,98	80,37	50,70	12,29
53	Rize	17,57	18,52	16,72	19,94	-7,14	60,53	69,95	77,16	52,15	13,32
54	Sakarya	15,54	19,15	14,53	16,58	-15,22	83,68	89,49	140,73	93,79	25,30
55	Samsun	7,55	11,37	11,99	24,63	-6,21	65,08	71,98	119,56	53,74	15,03
56	Siirt	22,55	9,31	17,05	34,55	-14,74	60,91	95,87	112,16	56,92	18,87
57	Sinop	29,81	-2,02	29,24	23,44	-20,47	63,31	86,90	86,10	61,91	14,84
58	Sivas	46,01	7,31	24,52	23,88	-0,73	26,42	89,61	112,43	71,20	20,91
59	Tekirdağ	12,43	10,87	24,85	24,86	3,27	34,03	88,17	78,53	51,56	13,69
60	Tokat	33,08	11,09	19,77	22,64	-8,94	52,55	84,29	120,90	155,04	31,32
61	Trabzon	28,55	9,16	12,46	26,04	-7,95	55,31	128,36	85,92	73,76	20,98
62	Tunceli	32,58	17,13	13,50	35,15	34,54	27,34	101,19	119,55	54,13	27,78
63	Şanlıurfa	35,86	-1,28	23,64	35,49	-17,48	43,94	83,00	84,69	62,85	14,69
64	Uşak	29,52	4,10	11,34	20,75	-8,58	53,89	79,89	132,38	142,19	25,82
65	Van	18,10	-3,53	6,60	19,66	-38,95	148,65	126,48	120,41	59,51	17,56
66	Yozgat	26,47	7,36	25,83	23,28	2,97	41,27	118,34	166,49	62,28	28,93
67	Zonguldak	27,22	6,87	5,49	17,73	12,88	44,50	75,90	92,57	48,16	13,82
68	Aksaray	27,00	3,00	13,72	36,15	-7,27	31,43	103,16	98,61	50,03	14,94
69	Bayburt	63,03	3,27	19,32	4,69	0,77	35,97	91,95	87,09	57,53	16,30
70	Karaman	60,76	6,47	-10,93	59,48	-20,86	63,98	84,74	104,34	42,86	17,02
71	Kırıkkale	28,65	14,77	42,70	20,57	-11,33	75,56	146,29	169,90	88,59	49,58
72	Batman	-19,85	-8,86	9,91	36,74	-31,71	90,23	58,65	241,75	128,81	17,69
73	Şırnak	49,28	2,97	24,77	29,27	-8,71	38,51	88,43	127,05	38,70	18,60
74	Bartın	24,07	15,84	3,57	32,63	-5,72	59,90	101,42	79,55	55,81	16,77
75	Ardahan	76,56	20,60	-10,00	35,49	19,70	34,47	93,06	78,32	39,53	20,07
76	Iğdır	29,40	3,43	10,76	22,72	8,75	44,17	83,84	161,99	152,40	34,67
77	Yalova	29,81	11,64	22,52	-4,55	7,81	73,49	74,24	126,76	44,72	18,13
78	Karabük	34,24	10,44	6,00	25,84	-10,58	62,05	99,17	160,65	109,52	31,17
79	Kilis	35,31	-9,57	70,90	34,59	-40,36	101,16	106,81	97,19	42,44	19,61
80	Osmaniye	14,95	16,56	21,26	17,68	-3,16	48,71	78,17	99,63	61,57	15,82
81	Düzce	29,00	21,82	11,25	35,84	17,76	84,05	112,34	119,65	77,15	42,53

* 2015-2024 arasındaki artışlar daha anlaşılır olması açısından katı biçiminde ifade edilmiştir.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremi

2023 yılı değişim oranları, 6 Şubat 2023 depremlerinin YKE üzerinde derin izler bıraktığını ortaya koymaktadır. Özellikle deprem bölgesindeki Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Malatya, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa ve Adana’da ücret değişimleri incelendiğinde bazı illerde büyük düşüşler görülürken (örneğin Adana %102,67’den %77,48’e, Hatay %103,35’ten %53,65’e, Kahramanmaraş %111,91’den %62,25’e, Kilis %97,19’dan %42,44’e), Batman %241,75, Elazığ %193,07, Tokat %155,04, Sivas %112,43 gibi illerdeki yükselişler dikkat çekmektedir. Buna bağlı olarak, depremin doğrudan etkilediği illerde YKE faaliyetlerinin kısmen dondurulduğunu veya göçle birlikte yetkin işgücünün azaldığını; buna karşılık, afet sonrası yeniden yapılanma sürecinde planlama, tasarım, kentsel yenileme, iletişim ve dijital içeriğe yönelik talebin artması ve bu talebin bölgenin dışındaki illerde ücretleri yukarı çektiği söylenebilir. Örneğin, Elazığ ve Malatya gibi deprem bölgesine yakın fakat doğrudan büyük yıkıma maruz kalmayan illerde YKE çalışanlarının afet bölgesine hizmet vermesi, ücretlerde aşırı sıçramalara yol açmış olabilir. Ayrıca, deprem sonrası kamu kaynaklarının kültürel yeniden inşa faaliyetlerinde yönlendirilmesi uzman talebini artırmıştır.

2024 Dönemi

2024 yılında birçok ilde ücret artış oranları 2023’e kıyasla gerilemiş olsa da, %22 civarında ortalama artışla sektörün dayanıklı yapısını koruduğu görülmektedir. Bu durum, YKE’nin artık yalnızca ekonomik tamamlayıcı değil, bölgesel kalkınmanın merkezinde yer alan bir sektör haline geldiğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Sonuç olarak, 2015–2024 dönemi, YKE’nin sektörünün Türkiye’de bölgesel kalkınmanın stratejik aktörü haline geldiği bir dönemdir. Pandemi, sektörü dijitalleşmeye zorlamış; 6 Şubat depremi ise afet sonrası yeniden yapılanmada yaratıcı becerilerin kritik bir rol üstlendiğini

ortaya koymuştur. Ücret artışı verileri, bu sektörün sadece büyükşehirlerin değil tüm illerin de ekonomik dönüşümünde bir ivme unsuru haline geldiğini göstermektedir. Ancak verilerdeki uç dalgalanmalar (örneğin bazı illerde yıllık %200'ün üstünde değişimler), sektörün hala kurumsallaşmadan ziyade bireysel girişimlere dayalı ve şoklara karşı kırılgan bir yapıda olduğunu da vurgulamaktadır. Gelecekte, YKE'de ücret dengesizliklerini azaltacak kurumsal destek mekanizmaları, sektör içi kariyer yollarının netleştirilmesi ve bölgesel işbirliklerinin güçlendirilmesi, bu potansiyelin sürdürülebilir kılınmasında belirleyici olacaktır.

9. FAALİYET GRUPLARI BAZINDA DEĞERLENDİRMELER

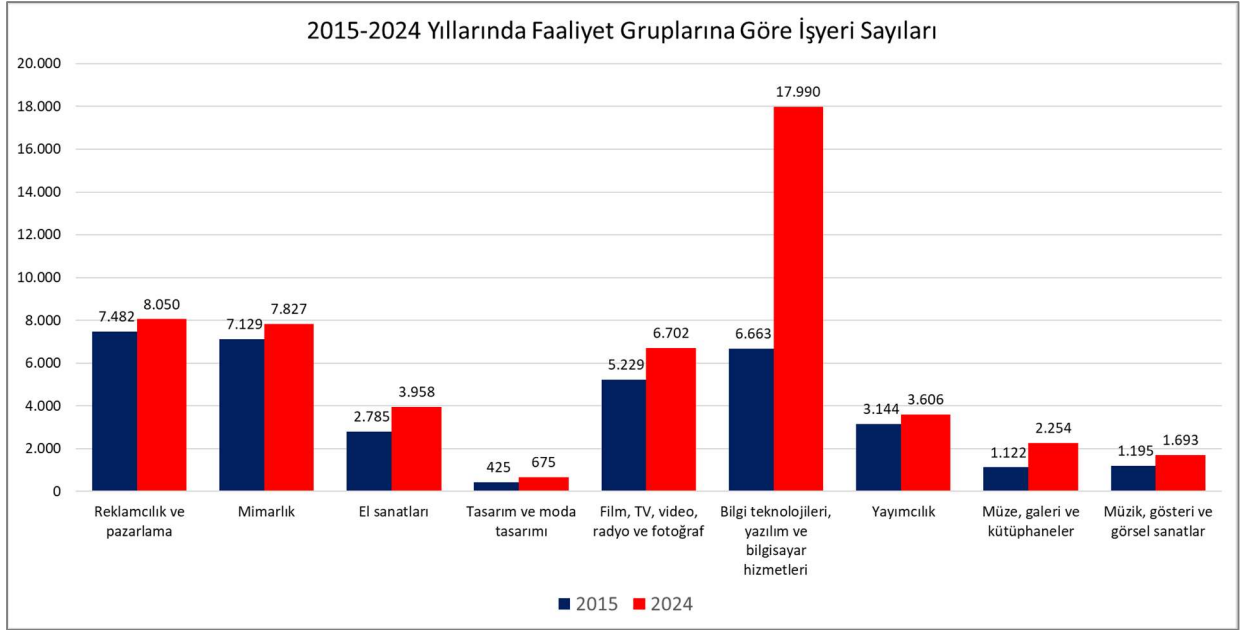
9.1. İşyeri Sayısı

Tablo 9.1’de 2015-2024 yılları arasında YKE faaliyet gruplarına göre işyeri sayıları verilmiştir. Tablo Türkiye’de yaratıcı endüstrilerin işyeri sayısı bakımından istikrarlı ve güçlü bir büyüme performansı sergilediğini ortaya koymaktadır. 2015 yılında 35.174 olan toplam işyeri sayısı, on yıllık dönemin sonunda %50’lik bir artışla 52.755’e ulaşmıştır. Dönem boyunca toplam işyeri sayısında yıl bazında herhangi bir gerileme yaşanmamış olması, sektörün makroekonomik şoklara ve krizlere karşı genel direncinin yüksek olduğunu göstermektedir. Aşağıda faaliyet grubu bazında yapılan bazı tespitler özetlenmiştir.

Tablo 9.1 Faaliyet gruplarına göre işyeri sayıları

Faaliyet Grubu	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Reklamcılık ve pazarlama	7.482	7.419	7.772	7.687	7.579	7.508	7.759	8.081	8.049	8.050
Mimarlık	7.129	7.130	7.551	7.394	6.827	7.058	7.386	7.879	7.855	7.827
El sanatları	2.785	2.733	2.801	2.911	3.014	3.111	3.433	3.758	3.862	3.958
Tasarım ve moda tasarımı	425	456	515	514	556	558	628	707	721	675
Film, TV, video, radyo ve fotoğraf	5.229	5.222	5.663	5.790	5.830	5.615	5.923	6.473	6.380	6.702
Bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri	6.663	7.227	8.005	8.850	9.931	11.457	13.444	15.930	16.941	17.990
Yayıncılık	3.144	3.121	3.323	3.380	3.406	3.474	3.528	3.664	3.618	3.606
Müze, galeri ve kütüphaneler	1.122	1.099	1.227	1.408	1.535	1.845	1.984	2.244	1.897	2.254
Müzik, gösteri ve görsel sanatlar	1.195	1.180	1.214	1.226	1.266	1.235	1.350	1.474	1.527	1.693
Toplam	35.174	35.587	38.071	39.160	39.944	41.861	45.435	50.210	50.850	52.755

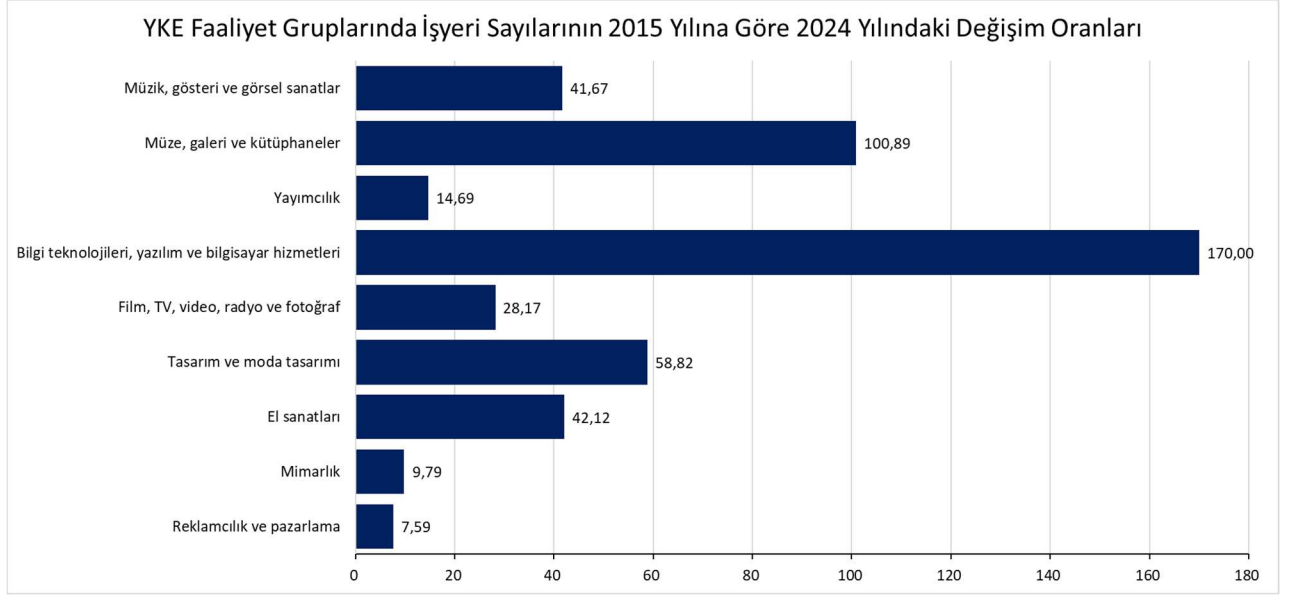
- 2015 yılında 35.174 olan toplam işyeri sayısı, 2024 yılına gelindiğinde yaklaşık %50’lik bir artışla 52.755 seviyesine ulaşmıştır. Bu 10 yıllık 17.581 yeni işyeri, YKE’nün Türkiye ekonomisindeki stratejik önemini ve genişleme kapasitesini ortaya koymaktadır.
- YKE içerisindeki en dikkat çekici büyüme bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyet grubunda gerçekleşmiştir. Bu grup, 2025 yılındaki işyeri sayısını 6.663’ten 2024 yılında 17.990’a çıkararak (%170 artış) ekosistemin stratejik itici gücü haline gelmiştir.
- El Sanatları faaliyet grubu, %42’lik istikrarlı büyümesiyle dikkat çekmektedir. Mikro girişimcilik ve e-ticaret pazar yerlerinin sağladığı olanaklar, bu alanda özellikle ev tabanlı üretimi destekleyerek bu grubu krizlere karşı dirençli kılmıştır.

- 2020 yılında pandemi etkisiyle, fiziksel etkileşime dayalı film, TV, video, radyo ve fotoğraf ile müzik, gösteri ve görsel sanatlar faaliyetlerindeki işyeri sayıları düşmüştür. Buna karşın bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyeti ise aynı yıl %12’lik bir büyüme ile krizi fırsata dönüştürmüş denebilir.
- 2023 yılında yaşanan deprem felaketi, fiziksel mekana bağımlı sektörleri derinden etkilemiştir. Özellikle müze, galeri ve kütüphane faaliyet grubunda düşüş (2.244’ten 1.897’ye gerileme) dikkat çekicidir. Ancak bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyet grubu, mekandan bağımsız yapısı sayesinde bu dönemde de büyümesini sürdürebilmiştir.
- Buna karşın, geleneksel iş modellerine dayalı faaliyet gruplarında büyümenin daha sınırlı kaldığı görülmektedir. Reklamcılık ve pazarlama faaliyet grubu, 9 yılda sadece %7,5 büyüyerek yatay bir seyir izlemiştir; burada geleneksel reklamcılıktaki daralmayı dijital reklamcılığın telafi ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Mimarlık ise inşaat sektöründeki dalgalanmalara paralel olarak 2019 ve 2024 yıllarında düşüşler yaşamış, 2015’ten 2024 yılına kadar sadece %9,8’lik bir kümülatif büyüme sağlayabilmiştir. Yayıncılık faaliyet grubu ise (%14 büyüme) ve son dönemde maliyet baskılarıyla küçülme eğilimine giren tasarım ve moda tasarımı faaliyet grubu, ekonomik dalgalanmalardan en çok etkilenen alanlar olarak öne çıkmaktadır.

Sonuç olarak 2015–2024 dönemi işyeri sayılarına ait veriler, Türkiye YKE yapısal bir dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Ağırlık merkezi, geleneksel alanlardan dijital tabanlı üretim modellerine doğru kaymaktadır. Yazılım ve dijital içerik üretimi gibi alanlar krizlere karşı yüksek bağımsızlık ve büyüme potansiyeli sergilerken; moda, yayıncılık ve sahne sanatları gibi faaliyetler maliyet artışları ve fiziksel kısıtlamalar karşısında daha kırılgan bir yapı göstermektedir. Toplamdaki %50’lik büyüme, tüm zorluklara rağmen YKE’nin Türkiye’nin

kalkınma hedeflerindeki kritik rolünü koruduğunu göstermektedir. Bunun yanında 2024 verileri incelendiğinde; bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri, film, TV, video, radyo ve fotoğraf faaliyet grupları büyümeye devam ederken; tasarım ve moda tasarımı (707→721 → 675), yayıncılık (3.664 → 3.618 → 3.606) ve mimarlık (7.879→7.855 → 7.827) faaliyet gruplarında işyeri kapanışlarının veya daralmanın başladığı görülmektedir. Bu durum, 2024 yılında maliyet baskılarının ve ekonomik konjonktürün belirli alt sektörleri zorladığına işaret etmektedir.

9.2. Çalışan Sayısı

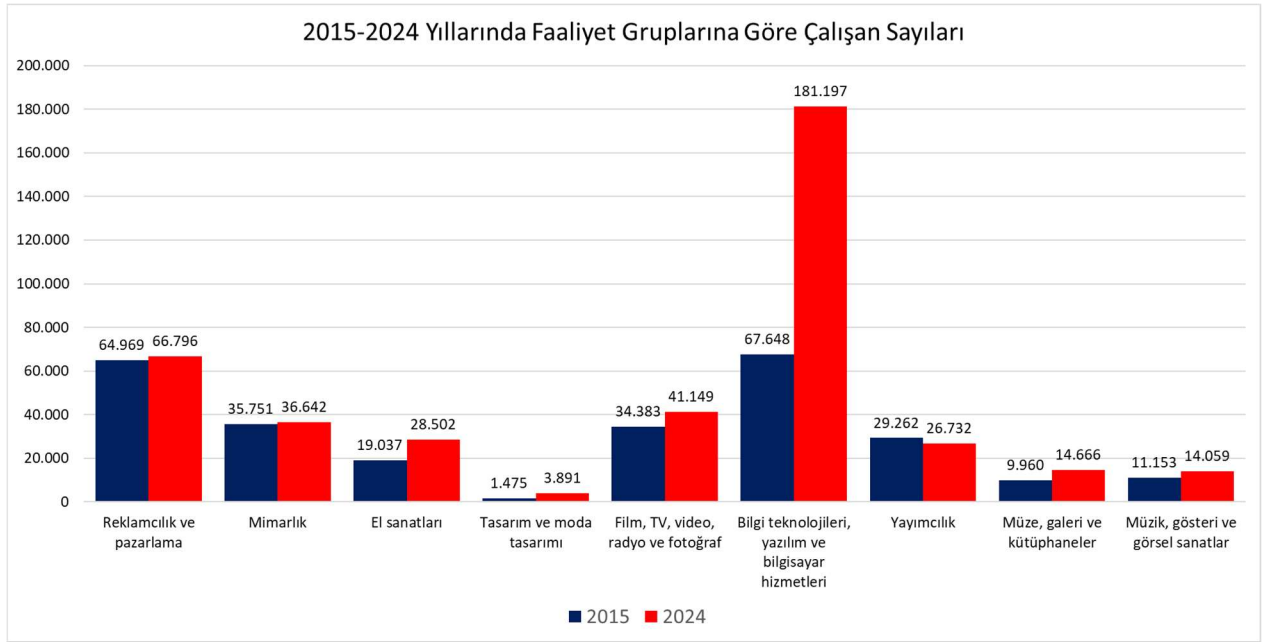
Tablo 9.2’de 2015-2024 yılları arasında YKE faaliyet gruplarına göre çalışan sayıları verilmiştir. Tablo incelendiğinde, Türkiye’de YKE istihdam yaratma kapasitesinin yüksek bir ivme kazandığı görülmektedir. 2015 yılında 273.638 olan toplam çalışan sayısı, on yıllık dönemin sonunda 140 bin artışla 413.634 olmuştur. %51,3 oranındaki bu artış, YKE’nin sadece kültürel bir faaliyet olmaktan çıkıp, Türkiye ekonomisinin istihdam dinamiklerini besleyen stratejik bir üretim sahasına dönüştüğünü göstermektedir. Aşağıda bazı önemli tespitler özetlenmiştir.

- Reklamcılık ve pazarlama, film, TV, video, radyo ve fotoğraf, müzik, gösteri ve görsel sanatlar, müze, galeri ve kütüphaneler, müzik, gösteri ve görsel sanatlar faaliyet grupları pandeminin yarattığı fiziksel kısıtlamalar nedeniyle 2020 yılında ciddi istihdam kayıpları yaşamıştır. Ancak Türkiye’nin normalleşme süreciyle birlikte 2022 ve sonrasında tüm faaliyet gruplarında güçlü bir toparlanma ve istihdam artışı gözlemlenmiştir.

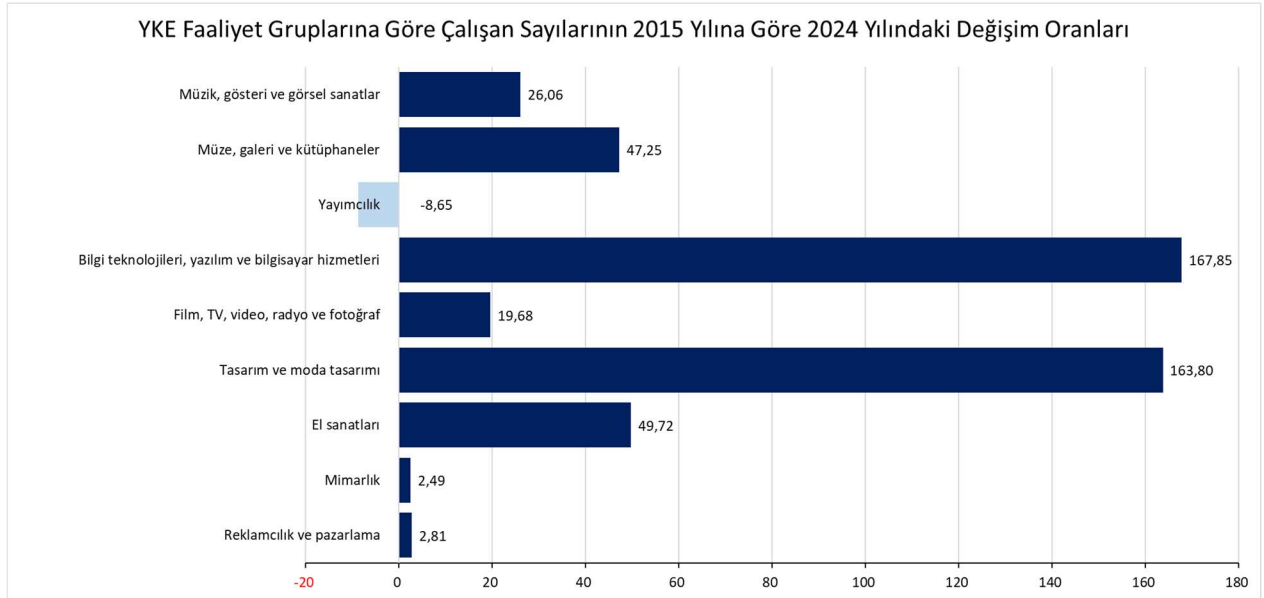
Tablo 9.2 Faaliyet gruplarına göre çalışan sayıları

Faaliyet Grubu	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Reklamcılık ve pazarlama	64.969	61.597	65.192	65.568	65.382	59.813	66.765	69.481	70.060	66.796
Mimarlık	35.751	35.589	36.606	33.757	30.773	32.395	34.507	38.646	36.446	36.642
Elsanatları	19.037	18.097	19.119	19.852	21.180	21.546	24.554	28.046	28.273	28.502
Tasarım ve moda tasarımı	1.475	1.568	1.950	2.026	2.253	2.681	3.236	4.006	4.433	3.891
Film, TV, video, radyo ve fotoğraf	34.383	33.242	34.335	33.528	34.920	34.422	35.399	41.871	37.011	41.149
Bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri	67.648	74.475	82.995	86.554	98.297	113.294	137.472	164.610	175.128	181.197
Yayımcılık	29.262	25.899	26.555	25.076	23.978	24.239	24.849	26.364	26.681	26.732
Müze, galeri ve kütüphaneler	9.960	9.290	10.177	11.745	12.307	10.580	13.403	16.006	14.070	14.666
Müzik, gösteri ve görsel sanatlar	11.153	10.644	11.485	10.652	12.742	11.349	12.727	14.568	13.221	14.059
Toplam	273.638	270.401	288.414	288.758	301.832	310.319	352.912	403.598	405.323	413.634

- Müze, galeri ve kütüphaneler faaliyet grubu kamu yatırımlarıyla on yılda %47,3 büyüse de, 2023 depreminde fiziksel altyapının zarar görmesi nedeniyle çalışan sayısında geçici bir gerileme (16 binden 14 bine düşüş) yaşamıştır. 2024 verileri, bu kaybın kısmen telafi edilmeye başlandığını göstermektedir.
- 2024 yılında 2015 yılına göre istihdam kaybı yaşayan tek faaliyet grubu yayımcılık faaliyetleridir. Kağıt maliyetlerindeki artış ve dijital yayıncılığa geçişin yarattığı baskı, sektörde %8,6'lık bir daralmaya (yaklaşık 2.500 kişilik istihdam kaybı) neden olmuştur.
- Reklamcılık ve pazarlama (%2,8 büyüme) ile mimarlık (%2,5 büyüme) faaliyet grupları on yıllık süreçte istihdam açısından neredeyse yerinde saymıştır. İnşaat sektöründeki dalgalanmalar mimarlığı baskılamak; geleneksel reklamcılıktaki daralma, dijital reklamcılığın yarattığı yeni istihdamla dengelendiği düşünülebilir.
- YKE istihdamındaki en dikkat çekici artış, 2015-2024 yılları arasında %167,8'lik büyüme oranıyla bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyet grubunda gerçekleşmiştir. Bu faaliyet grubunda çalışan sayısını 67 bin seviyesinden 181 bine yükselterek, YKE'nin en büyük çalışan grubu konumundadır. Uzaktan çalışma kültürünün yerleşmesi ve dijital dönüşüm talebi, 2023 depremi gibi büyük şoklarda dahi sektörün istihdam kaybı yaşamadan büyümesini sağlamıştır.

- Tasarım ve moda tasarımı faaliyet grubundaki %163,8 oranındaki büyüme de dikkat çekicidir. Benzer şekilde elsanatları faaliyet grubundaki istihdam da e-ticaret platformlarının sağladığı mikro girişimcilik olanaklarıyla %49,7 büyümüştür.

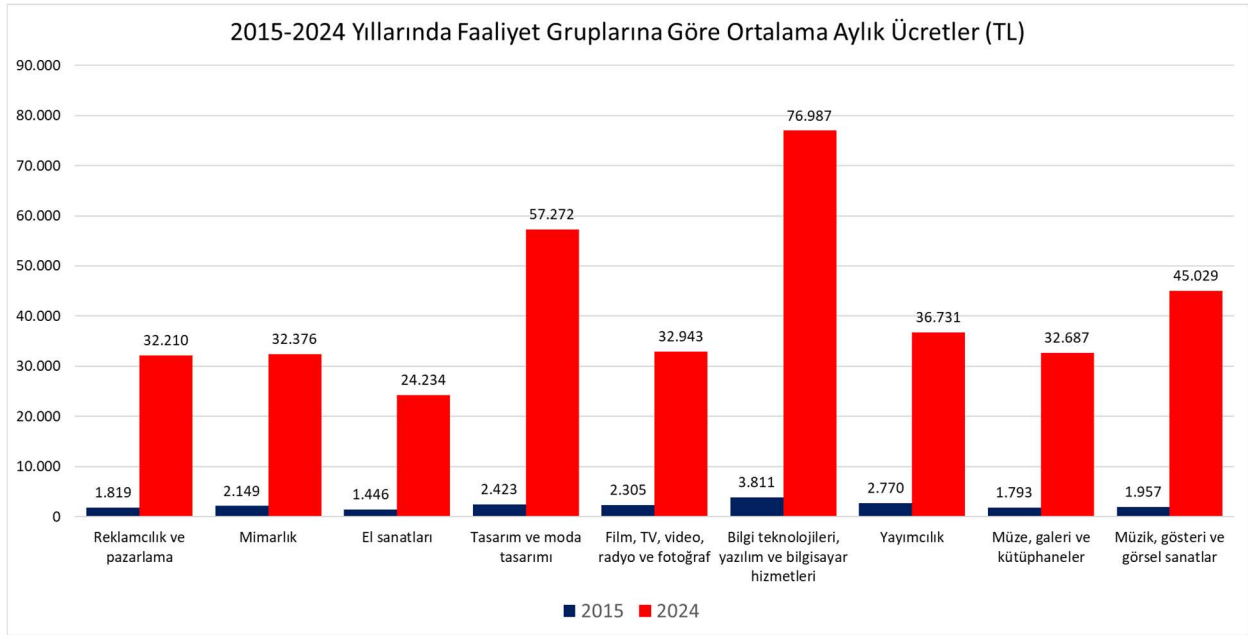
9.3. Ortalama Aylık Ücretler

Tablo 9.3’de 2015-2024 yılları arasında YKE faaliyet gruplarına göre çalışanların ortalama aylık ücretleri verilmiştir. YKE genelinde ortalama aylık ücretlerin, makroekonomik dalgalanmalara rağmen güçlü bir artış trendi izlediğini göstermektedir. 2015 yılında 1.500 TL ile 3.000 TL bandında seyreden ortalama ücretler, 2024 yılı itibarıyla 24.000 TL ile 77.000 TL aralığına yükselmiştir. Aşağıda bazı önemli tespitler özet olarak verilmiştir.

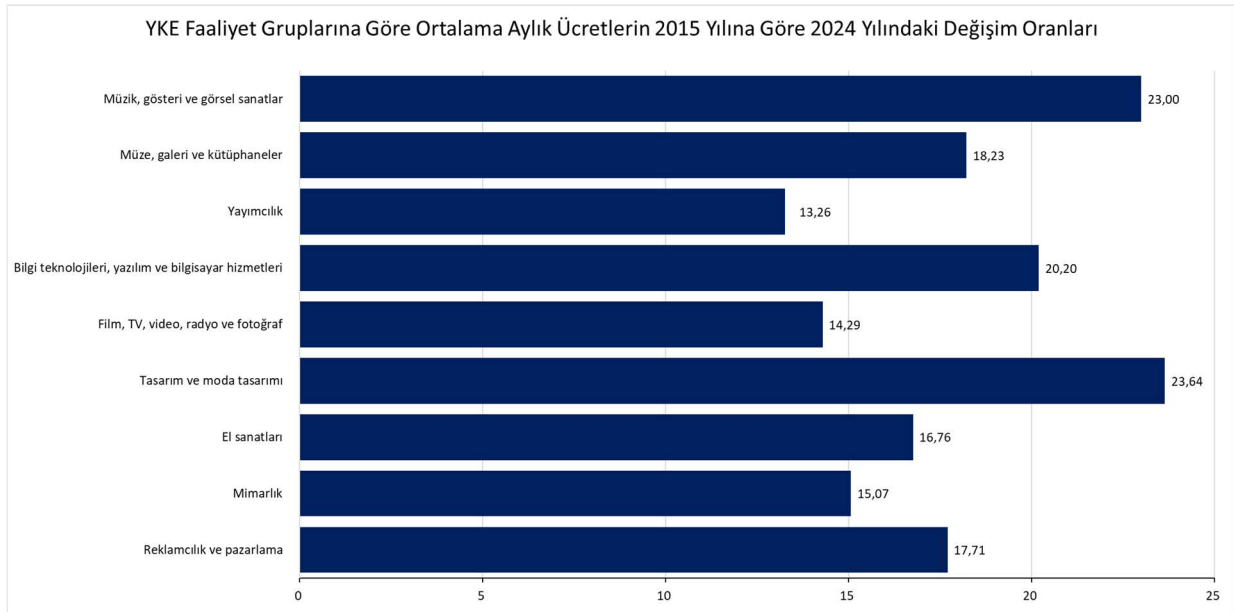
Tablo 9.3 Faaliyet gruplarına ortalama aylık ücretler

Faaliyet Grubu	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Reklamcılık ve pazarlama	1.819,2	2.296,0	2.433,8	2.595,7	3.224,2	3.303,0	4.711,8	8.760,4	18.302,9	32.210,2
Mimarlık	2.148,9	2.533,0	2.800,8	3.217,6	3.811,1	3.495,5	5.285,1	9.406,4	19.040,7	32.376,4
El sanatları	1.445,7	1.863,1	2.061,3	2.391,2	2.975,1	2.611,5	4.212,8	7.728,2	15.798,4	24.233,9
Tasarım ve moda tasarımı	2.422,6	3.012,3	3.948,5	4.672,7	5.656,2	6.311,7	9.112,9	16.754,7	37.434,2	57.272,2
Film, TV, video, radyo ve fotoğraf	2.305,0	2.758,3	3.079,6	3.529,4	4.087,3	3.941,3	5.677,5	9.953,7	21.225,8	32.943,3
Bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri	3.811,4	4.481,7	5.172,6	6.166,6	7.489,0	8.005,3	11.503,0	21.629,9	46.420,5	76.986,9
Yayımcılık	2.769,6	2.972,3	3.285,6	3.634,0	4.315,4	4.020,2	6.251,1	10.529,0	21.842,1	36.730,7
Müze, galeri ve kütüphaneler	1.793,2	2.157,3	2.309,7	2.741,8	3.249,9	3.773,8	4.874,5	9.619,8	19.157,7	32.686,6
Müzik, gösteri ve görsel sanatlar	1.957,4	2.355,8	2.572,5	2.872,4	4.206,6	4.997,7	6.615,2	11.724,2	26.405,6	45.028,8
Yılsonu Asgari Ücret (TL)	1.000,5	1.301,0	1.404,1	1.603,1	2.020,9	2.327,7	2.825,9	5.500,4	11.402,3	17.002,1

- Pandemi dönemi, fiziksel etkileşime dayalı sektörler ile dijital sektörler arasındaki gelir makasını açmıştır. Konser, film seti ve etkinlik yasakları nedeniyle müzik, gösteri sanatları ve film-TV faaliyet gruplarında çalışanların ücretlerinde ciddi kesintiler olmuştur. Bu dönemde el sanatları ve geleneksel yayımcılıkta da ücret artış hızları yavaşlamıştır. Buna karşın, uzaktan çalışma modeline hızla geçen bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyet grubu pandemiye fırsata dönüştürmüştür. Bu alanlarda talep patlaması yaşandığı için ücret artışları pandemi döneminde dahi hız kesmeden devam etmiştir.
- Ücret artışları faaliyet grubu bazında incelendiğinde, YKE'nin ağırlık merkezinin teknoloji ve tasarım yoğunluklu alanlara kaydığını net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyet grubunda 2015'te 3.811 TL olan ortalama ücret 2024'te, 20,20 kat artarak aylık 76.987 TL seviyesine ulaşmıştır. Markalaşma ve özgün içerik ihtiyacının artmasıyla birlikte tasarım ve moda tasarımı (%23,64 kat) ile müzik, gösteri ve görsel sanatlar faaliyetleri, kısıtlamaların kalkmasıyla birlikte ücretlerini sırasıyla 57.272 TL ve 45.029 TL seviyelerine taşımıştır. Buna karşın yayımcılık faaliyet grubunun aylık ücretlerinde 2015 yılına göre 2024 yılında 13,26 kat artış olmuştur. Ayrıca el sanatları ise 24.234 TL ile YKE'ndeki en düşük aylık ücret ortalamasında kalmıştır.

Ücretleri asgari ücretle kıyaslandığında, YKE'nin yaratıcılık ve beceriyi ödüllendirdiğini göstermektedir. 2015 yılında YKE ortalama aylık ücretleri asgari ücretin 1,5 ila 3,8 katı iken; 2024 yılına gelindiğinde 3 ile 4,5 kat yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyet grubundaki ortalama ücretin asgari ücretin yaklaşık 4,5 katına ulaşması, bu alandaki uzmanlığın piyasa değerini yansıtmaktadır.

10. FAALİYET GRUBU BAZINDA YOĞUNLAŞMALAR

Bu bölümde, YKE kapsamında yer alan faaliyet gruplarının 2015–2024 döneminde il bazında istihdam yoğunlaşmaları, yoğunlaşma katsayısı (LQ) kullanılarak analiz edilmiştir. Her bir faaliyet grubu için yıllar itibarıyla hesaplanan LQ değerleri arasından 2024 yılında 1’in üzerinde gerçekleşen iller esas alınmış; faaliyet gruplarının mekansal yoğunlaşma düzeyi, süreklilik ve kırılma eğilimleri çerçevesinde yorumlanmıştır.

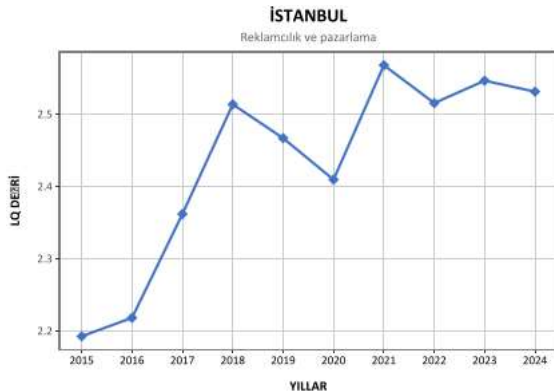
10.1. İllerde Yoğunlaşan Faaliyet Grupları

Aşağıda her bir faaliyet grubunda 2024 yılında 1’den büyük çıkan yoğunlaşma katsayıları açıklanmıştır.

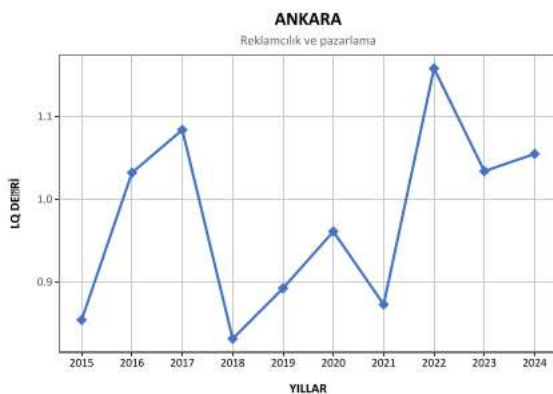
10.1.1. Reklamcılık ve Pazarlama

İl Adı	LQ
İstanbul	2,57
Ankara	1,01

YKE kapsamında reklamcılık ve pazarlama faaliyet grubu incelendiğinde, İstanbul ve Ankara haricinde bir yoğunlaşma görülmemiştir.

İstanbul, 2024 yılı itibarıyla ulaştığı 2,57’lik LQ değeri ile bu sektörde ulusal ortalamanın üzerinde bir uzmanlaşma sergilemektedir. 2015 yılından bu yana genel bir yükseliş trendi izleyen İstanbul, 2020 yılındaki küresel konjonktürdeki düşüşe rağmen sonrasında yükselerek reklamcılık ve pazarlama faaliyetlerinin Türkiye’deki ana kümelenme merkezi haline gelmiştir.

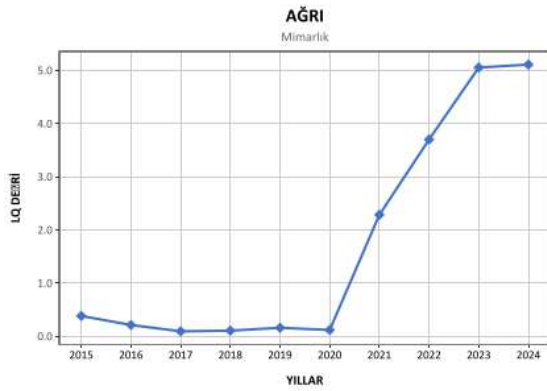

Ankara, 2024 yılındaki 1,01’lik LQ değeri ile ulusal ortalamayı ancak yakalamaktadır. 2015-2024 döneminde oldukça dalgalı bir yoğunlaşma kapasitesi gösteren Ankara; 2017 ve 2022 yıllarında uzmanlaşma potansiyeli gösterse de, bu ivmeyi kalıcı bir yoğunlaşmaya dönüştürememiştir.

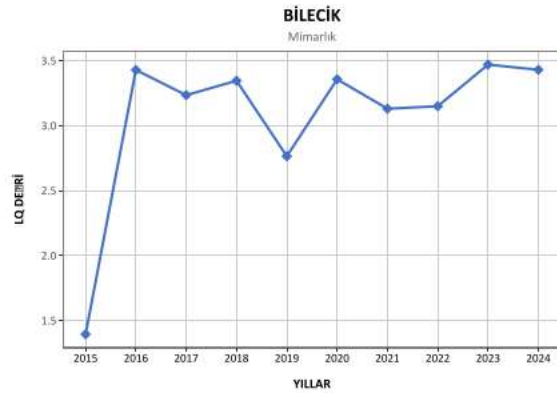
10.1.2. Mimarlık

İl Adı	LQ
Ağrı	5,11
Bilecik	3,43
Ankara	1,98
Edirne	1,77
Isparta	1,63
İstanbul	1,62
Muğla	1,60
Bursa	1,27
Adıyaman	1,18
Antalya	1,18
Kastamonu	1,06

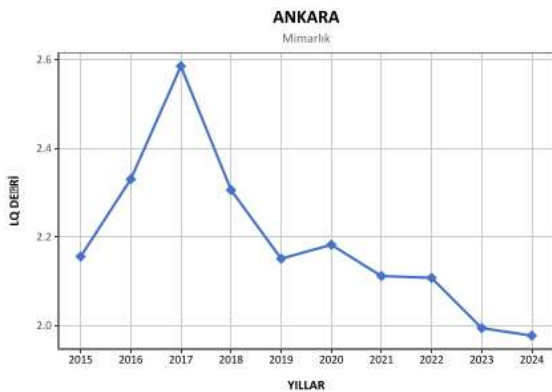
Ağrı ve Bilecik'in, İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirlerden daha yüksek bir yoğunlaşma katsayısına ulaşması, bu illerde sektörel hacmin yerel ekonomiye oranla çok daha baskın hale geldiğini veya dönemsel büyük ölçekli imar/proje hareketliliklerinin yaşandığını göstermektedir.

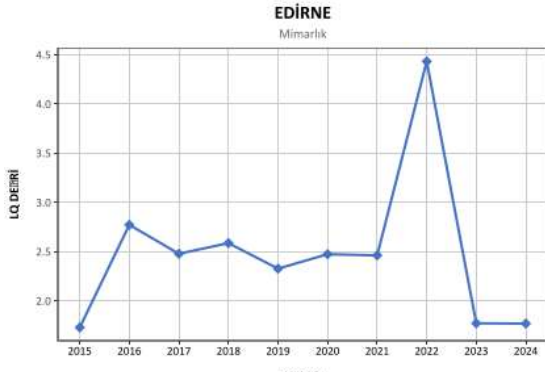
2020 yılına kadar oldukça düşük ve durağan bir seyir izleyen Ağrı, 2021 itibarıyla yükseliş trendine girmiş ve 2024'te 5,11 LQ değerine ulaşmıştır. Bu durum, son 3 yılda Ağrı'da mimari proje ve yapılaşma faaliyetlerinin arttığını göstermektedir.

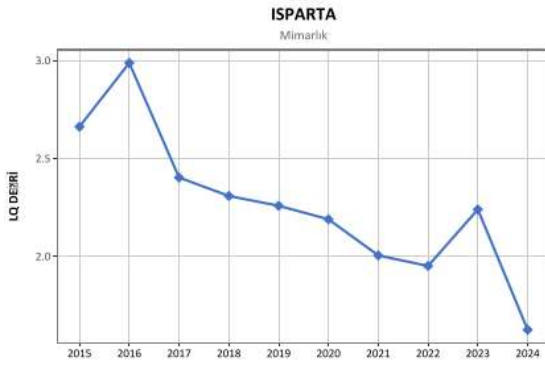
2015'ten bu yana 3,00 bandının üzerinde kalarak yüksek bir LQ değerine sahiptir. Bu durumun mimarlık faaliyetlerinin ildeki diğer faaliyetler karşısında daha baskın olmasının bir sonucu olduğu söylenebilir.

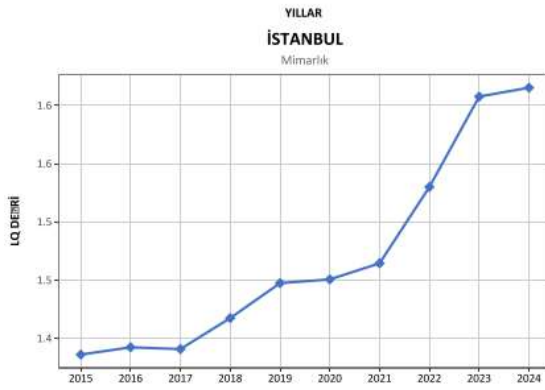
Ankara, 2017 yılında zirveye ulaştığı uzmanlaşma düzeyini koruyamamıştır. 2017'den itibaren belirgin bir düşüş trendine girerek 2024 yılında 1,98 seviyesine gerilemiştir. Sektördeki ağırlığı devam etse de diğer sektörlerle kıyasla mimarlık alanındaki yoğunlaşması azalmaktadır.

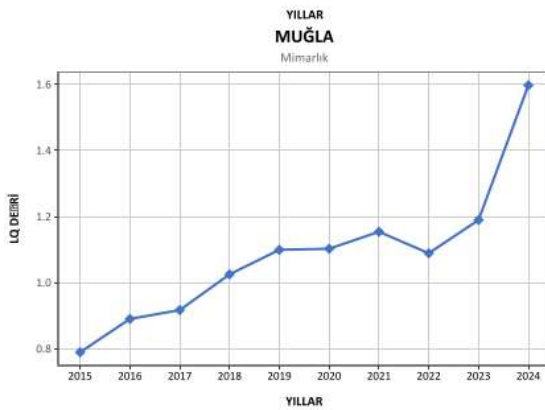
Edirne grafiklerdeki en sert kırılmayı yaşayan ildir. 2022 yılında 4,5 seviyelerine yaklaşmış ancak takip eden yılda 1,77 seviyelerine gerilemiştir.

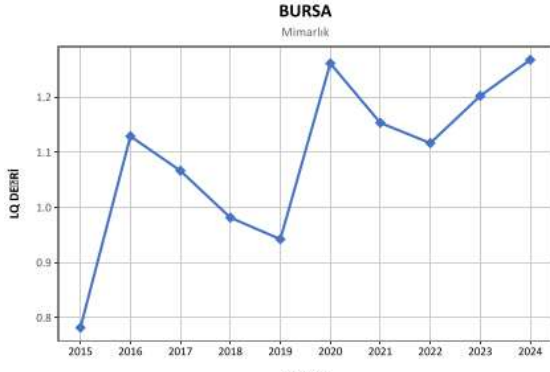
2015 yılında 3,00 olan LQ değeri on yıllık periyotta sürekli düşüş trendi sergilemiştir. 2024 yılında 1,63'e gerilemesi, mimarlık faaliyet grubunun ildeki yoğunlaşmasının giderek azaldığını göstermektedir.

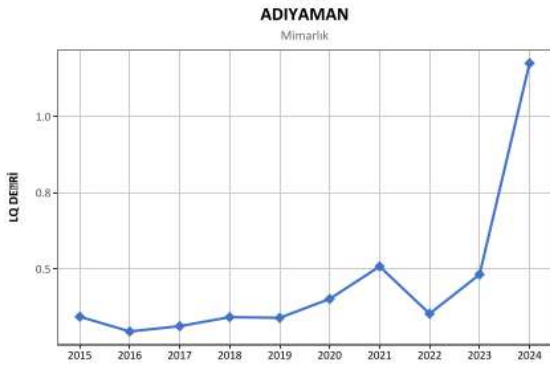
İstanbul diğer illerin aksine sürekli bir büyüme grafiği çizmektedir. 2015'ten bu yana kademeli olarak yükselen LQ değeri 1,62'ye ulaşmıştır. Bu durum, İstanbul'daki mimarlık faaliyetlerinin oturmuş ve sürdürülebilir bir büyüme yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

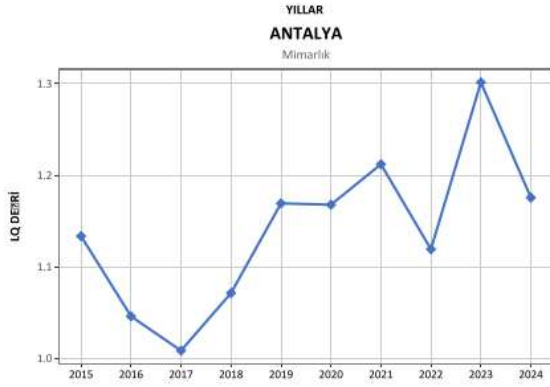
Muğla 2015'te 1,00'in altındayken, sürekli ve düzenli bir artışla 2024'te 1,60 seviyesine ulaşmıştır. Bölgedeki turizm ve konut yapılaşmasındaki artışın mimarlık sektörünü doğrudan beslediği görülmektedir.

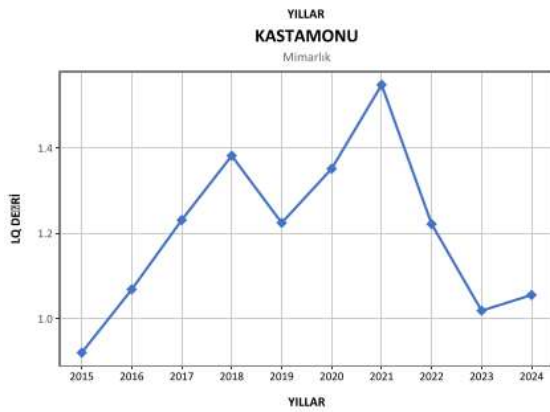
Bursa, 2017 yılından başlayan yoğunlaşma azalışının ardından 2020 yılında yükselişe geçmiştir. Daha sonraki iki yılda benzer biçimde düşüş olmuş ancak 2024 yılında 1,27 LQ değerine ulaşmıştır. Bu istikrarsız durum mimarlık faaliyetlerinin kalıcı biçimde yoğunlaşmasını engellemiştir.

Uzun yıllar 0,50'nin altında çok düşük bir seyir izleyen Adıyaman, 2023 ve özellikle 2024 yılında dikey bir sıçrama yaparak 1,18 değerine ulaşmıştır. Bu ani artış, 2023 depremi sonrası başlayan yoğun yeniden yapılanma ve inşaat projelerinin mimarlık hizmetlerine olan talebi ile açıklanabilir.

Turizm başkenti olması nedeniyle dinamik ancak dalgalı bir yapı sergilemektedir. 2023 yılında zirve yapan LQ değeri, 2024 yılında 1,18 seviyesine gerilemesi dikkat çekicidir.

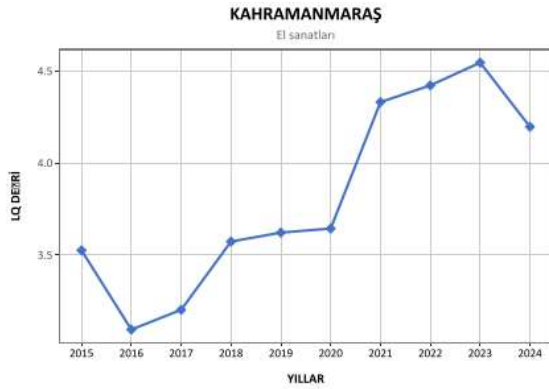

2021 yılında zirve yaptıktan sonra düşüşe geçmiş ve 1,06 değeri ile sınırda bir uzmanlaşma düzeyine gerilemiştir. 2024 yılındaki yükselişin sonraki yıllarda da izlenmesinde yarar vardır.

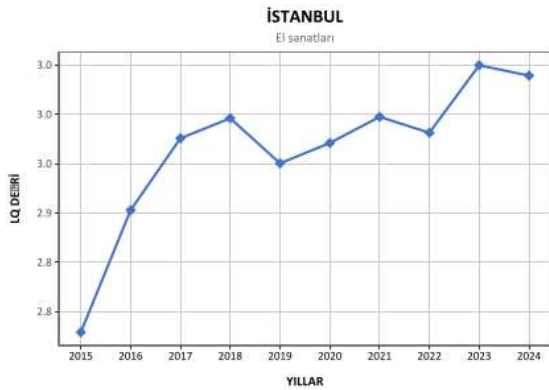
10.1.3. El Sanatları

İl Adı	LQ
Kahramanmaraş	4,20
İstanbul	3,04
Çorum	2,89
Mardin	1,93
Trabzon	1,29

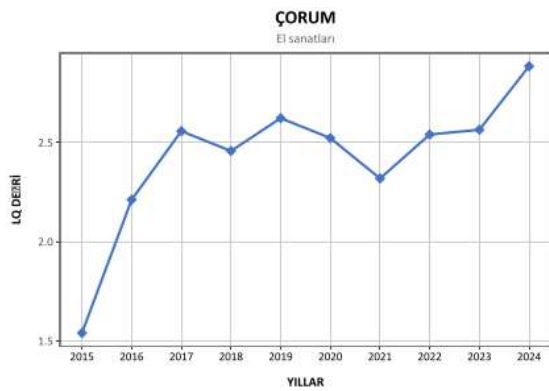
Kahramanmaraş ve İstanbul, ulaştıkları yüksek LQ katsayılarıyla el sanatları faaliyetlerinin Türkiye’deki ana üretim ve ticaret merkezleri olarak öne çıkmaktadır. Anadolu’nun geleneksel üretim merkezleri ile İstanbul’un bu listede bir arada yer alması, el sanatlarının hem kültürel miras hem de ticari bir değer olarak farklı ölçeklerde yaşatıldığını göstermektedir.

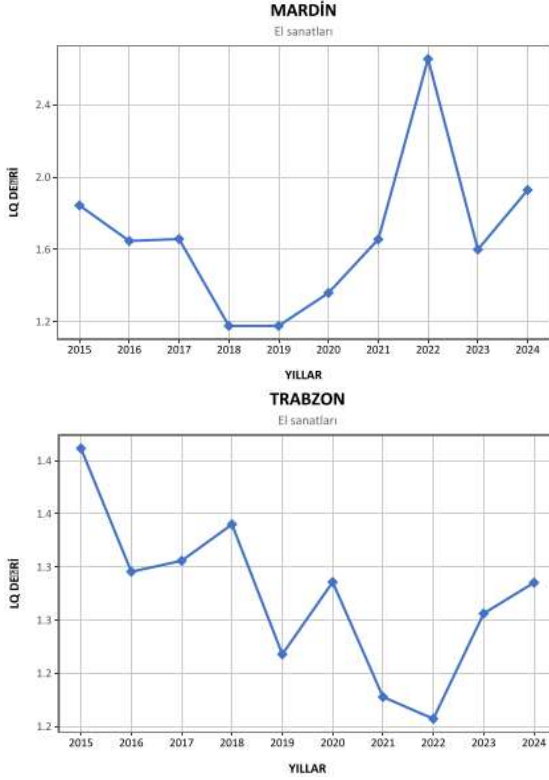
2016 yılındaki dip noktasından sonra çok güçlü bir yükseliş trendine giren Kahramanmaraş, 2023 yılında 4,50 bandını aşarak zirve noktasına ulaşmıştır. 2024 yılında 4,20 seviyesine bir düşüş yaşasa da, ildeki geleneksel el sanatları üretiminin (özellikle metal işlemeciliği, tekstil vb.) yerel ekonomideki baskın karakteri açıkça görülmektedir.

Türkiye’nin en büyük ticari pazarı olmasına rağmen, el sanatlarında gösterdiği 3,04’lük yüksek uzmanlaşma düzeyi dikkat çekicidir. Grafik incelendiğinde, İstanbul’un istikrarlı ve yukarı yönlü bir büyüme izlediği görülmektedir.

2015 yılında 1,5 seviyelerinde olan LQ değeri, 2024 yılında 2,89’a ulaşmıştır. Bu düzenli artışa bağlı olarak, Çorum’da el sanatlarının ekonomik bir değere dönüştüğünü ve faaliyet grubunun il genelinde tabana yayıldığını söyleyebiliriz.

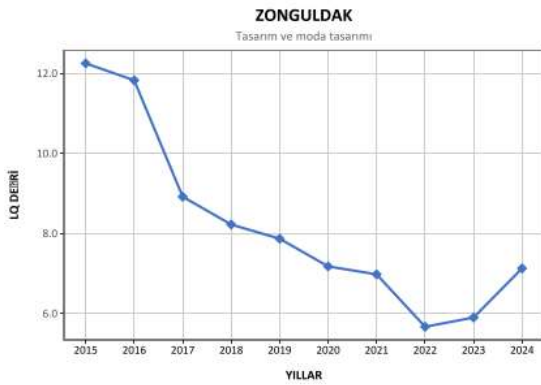

2018-2019 yıllarında LQ değeri düşüş eğilimindeyken, 2022 yılında ani bir yükseliş yapmış ancak hemen ardından sert bir düşüş yaşamıştır. 2024 yılında tekrar toparlanarak 1,93 seviyesine ulaşması, ildeki üretim dinamiklerinin dönemsel projelere veya turizm sezonlarına aşırı duyarlı olduğunu düşündürmektedir.

2015'te yüksek bir değerle başlayan Trabzon, 2022 yılına kadar süren bir düşüş yaşamış olsa da son iki yılda toparlanma sürecine girmiştir. 2024 itibarıyla ulaştığı 1,29 LQ değeri, ilin el sanatları faaliyetinde uzmanlaşmasını koruduğunu ancak eski gücüne kavuşmak için itici bir güce ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

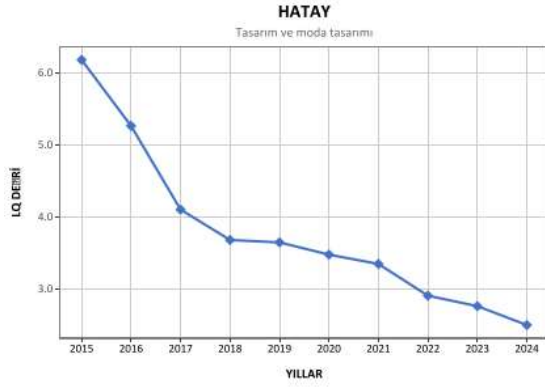
10.1.4. Tasarım ve Moda Tasarımı

İl Adı	LQ
Zonguldak	7,13
Hatay	2,50
İstanbul	2,42
Bursa	1,25
Ankara	1,02

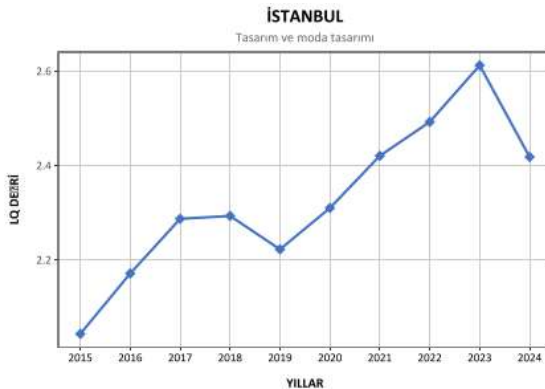

Zonguldak ve Hatay'ın, İstanbul ve Ankara gibi büyükşehirlerden daha yüksek bir LQ katsayısına ulaşması, bu illerde sektörel hacmin yerel ekonomiye oranla çok daha baskın hale geldiğini veya bölgeye özgü büyük ölçekli tasarım/üretim hareketliliklerinin yaşandığını göstermektedir.

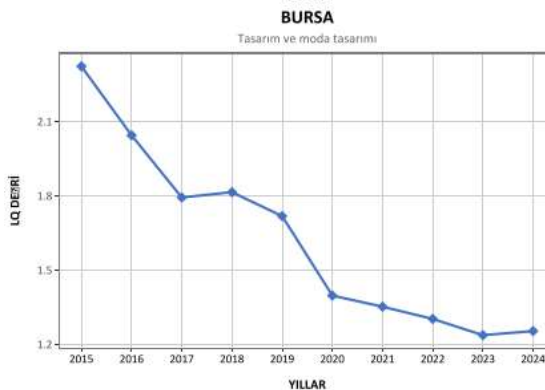
2015 yılında 12,00 seviyesinin üzerinde, çok yüksek bir yoğunlaşma ile başlayan il, on yıllık süreçte hızlı bir düşüş yaşamıştır. Sektördeki göreceli ağırlığını yıllar içinde kaybederek 2022'de 5,8 seviyelerine kadar gerileyen Zonguldak, son iki yılda (2023-2024) tekrar 7,13 seviyesine yükselmiştir. Ancak ildeki bu yoğunlaşmanın ilin genel yapısından ziyade diğer faaliyet konularındaki oransal istihdam düşüklüğünden kaynaklı olabileceği göz ardı edilmemelidir.

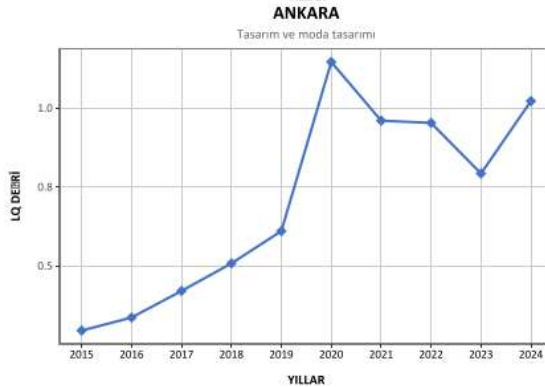
2015 yılında 6,00'ın üzerinde olan uzmanlaşma düzeyi, on yıl boyunca neredeyse hiç kesintiye uğramadan düşmüş ve 2024'te 2,50 seviyesine inmiştir. Bu durum, ildeki tasarım ve moda faaliyetlerinin diğer sektörler karşısında rekabet gücünü yitirdiğini veya üretimin başka merkezlere ya da faaliyetlere kaydığını işaret etmektedir.

2015 yılında 2,00 seviyesinde olan LQ değeri, düzenli bir artış trendiyle 2023 yılında 2,60 değerine ulaşmıştır. 2024'te 2,42'ye düşse bile İstanbul'un tasarım ve moda konusundaki çekim merkezi olduğu söylenebilir.

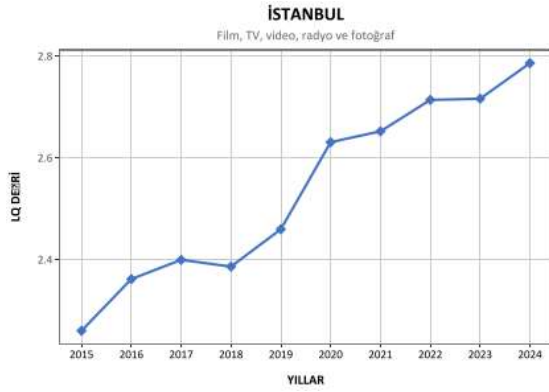
Tekstil sanayisinin güçlü olduğu ilde, tasarım odaklı uzmanlaşma 2015'ten bu yana düşmektedir. 2015 yılında 2,30 bandında olan LQ değeri, yıllar içinde sürekli düşerek 2023'te 1,20 seviyelerine kadar gerilemiştir. 2024 yılındaki 1,25 değeri, düşüşün durduğunu göstermekle birlikte gelecek yıllarda dikkatle takip edilmesinde yarar vardır.

2015 yılında neredeyse yok denecek kadar az bir yoğunlaşmaya sahipken, 2020 yılına kadar çok hızlı bir çıkış yakalamış ve 1,10 seviyesine ulaşmıştır. Son yıllarda hafif dalgalanmalar yaşasa da, 2024 itibarıyla 1,02 değerine sahip olması aslında tasarım ve moda tasarımı faaliyetlerinin Ankara'da yoğunlaşmasının zor olduğu söylenebilir.

10.1.5. Film, TV, video, radyo ve fotoğraf

İl Adı	LQ
İstanbul	2,79

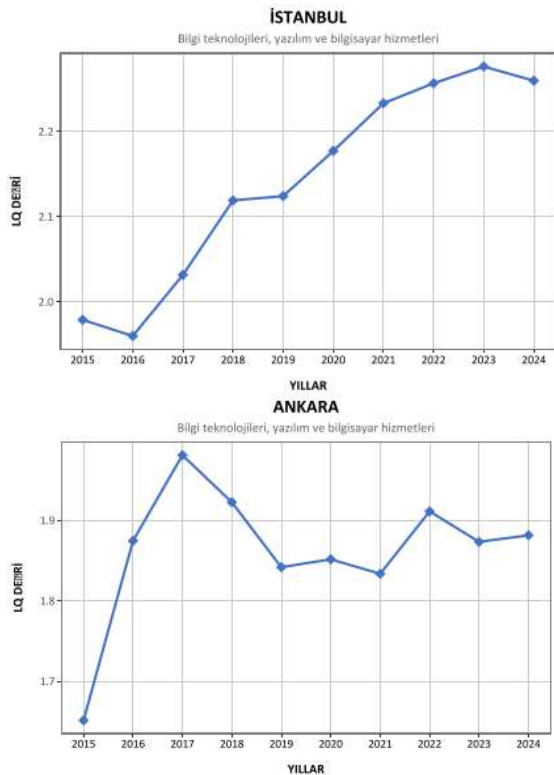

İstanbul, 2,79 LQ değeri ile Türkiye’de bu faaliyet grubunda yoğunlaşan tek ildir. Bu yüksek oran, Türkiye’deki medya ve prodüksiyon ekosisteminin neredeyse tamamının İstanbul merkezli kümелendiğini göstermektedir.

2015 yılında 2,25 ile yüksek bir yoğunlaşma katsayısına sahip olan İstanbul, 2018 yılındaki çok kısa süreli yatay seyir dışında yukarı yönlü bir ivme kazanmıştır. Özellikle 2019-2020 döneminde grafiğin eğiminin artması, dijital yayıncılık ve dizi/film ihracatındaki artışın etkisi ile İstanbul’daki sektörel yoğunlaşmanın kalıcı olduğunu vurgulamaktadır.

10.1.6. Bilgi Teknolojileri, Yazılım ve Bilgisayar Hizmetleri

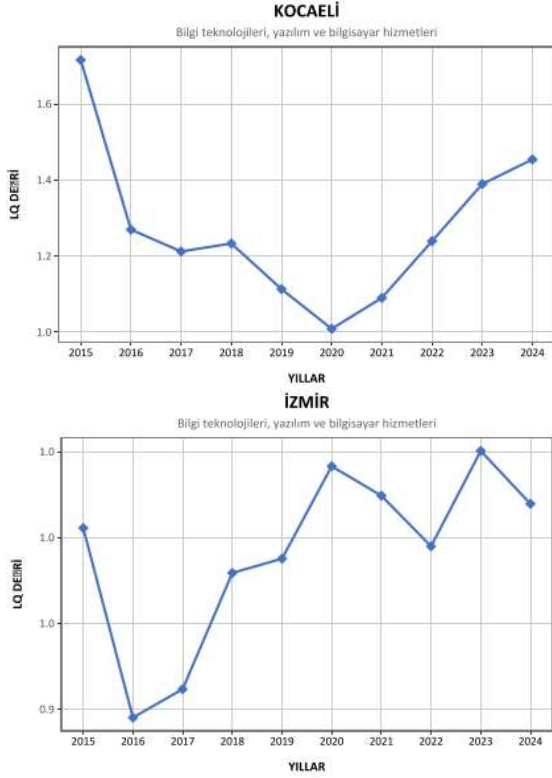
İl Adı	LQ
İstanbul	2,26
Ankara	1,88
Kocaeli	1,45
İzmir	1,02

Bilgi teknolojileri ve yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyet grubu, beklendiği üzere ülkenin en gelişmiş sanayi ve hizmet merkezlerinde kümelenmiştir.

İstanbul, son 10 yılda istikrarlı ve pozitif bir büyüme grafiği çizmiştir. 2016 yılındaki düşüş haricinde sürekli artan bir yoğunlaşma katsayısına sahiptir. Diğer sektörler ve faaliyetler ile yatay eksenle kesişme özelliğinden dolayı bu faaliyet grubu sanayi ve ticaretin merkezi olan İstanbul’da yoğunlaşmasını kalıcı hale getirmiştir.

Ankara kamu kurumları ve savunma sanayi yazılımlarının yarattığı ekosistemle güçlü bir konuma sahiptir. İstanbul’a kıyasla daha dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Ancak 2019 yılından sonra daha dengeli yoğunlaşma katsayılarına sahip olması Ankara’nın sektördeki ağırlığını koruduğunu göstermektedir.

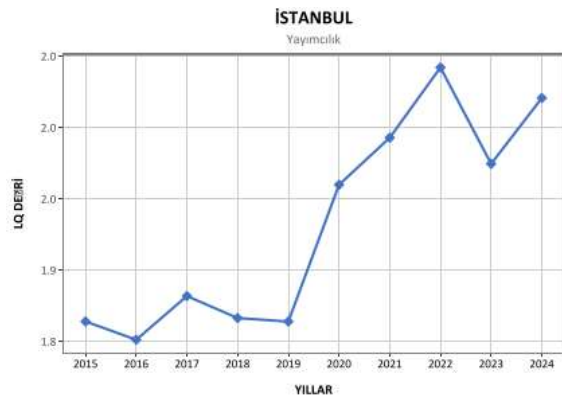
2015 yılında 1,70 seviyelerinde olan yoğunlaşma katsayısı, 2020 yılına kadar hızla düşerek 1,00 sınırına kadar gerilemiştir. Ancak 2020 sonrası güçlü bir ivme yakalamış ve 2024'te 1,45 seviyesine ulaşmıştır. Bu artışta Kocaeli bölgesindeki sanayi yoğunluğu ile Bilişim Vadisinin etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

İzmir'deki yoğunlaşma katsayısı 1,00 eşiği değeri etrafında kararsız bir yapı sergilemektedir. Bu durum, aslında potansiyeli yüksek olan bu sektörün İzmir'de henüz kendi kendine yeten bir kümelenme yaratmaktan ziyade dışsal faktörlere duyarlı olduğunu göstermektedir.

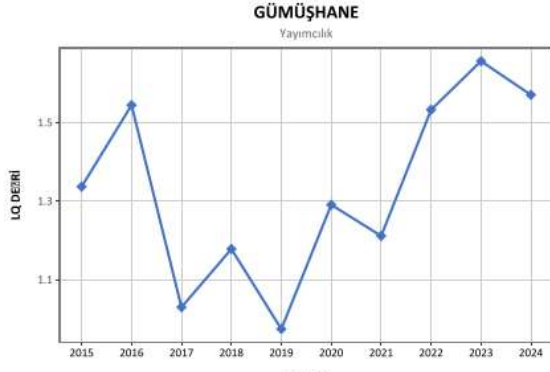
10.1.7. Yayımcılık

İl Adı	LQ
İstanbul	2,02
Gümüşhane	1,57
Ankara	1,45
Edirne	1,04
Trabzon	1,03
Yozgat	1,01

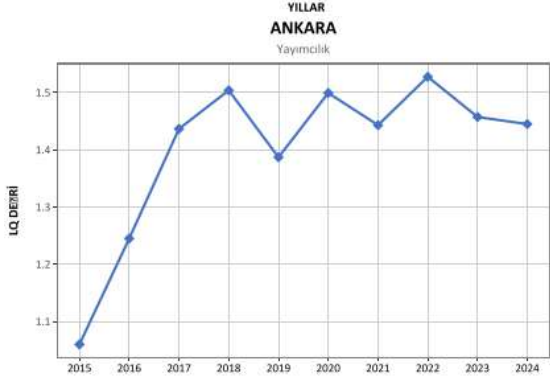
Tabloya bakıldığında İstanbul, Gümüşhane ve Ankara illerinin ülke ortalamasının üzerinde bir uzmanlaşma düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Bu üç ilde sektörün güçlü bir kümelenme eğilimi gösterdiği söylenebilir.

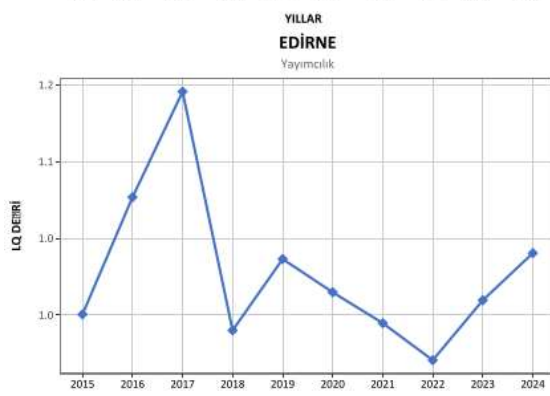
İstanbul, 2015-2019 yılları arasında 1,8 bandında durağan bir seyir izlemiş olsa da, 2020 yılından itibaren yükseliş trendine girmiştir. 2022 yılındaki yükselişin ardından, 2023 yılındaki az miktardaki düşüş sonrasında 2024 yılında 2,02 seviyesinde gelerek yoğunlaşma potansiyelini kalıcı hale getirmiştir.

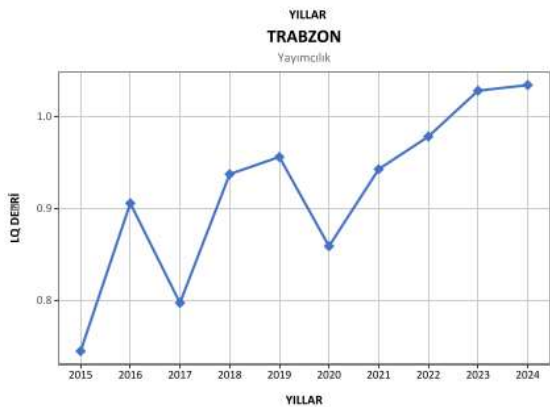
Anadolu illeri arasında dikkat çekici bir grafik çizen Gümüşhane, oldukça dalgalı bir yapı sergilemektedir. 2017 ve 2019 yıllarındaki sert düşüşlerin ardından, 2020 sonrası dönemde hızlı bir toparlanma sürecine girmiştir. Özellikle 2023 yılında 1,60, 2024 yılında 1,57 seviyesine ulaşmıştır.

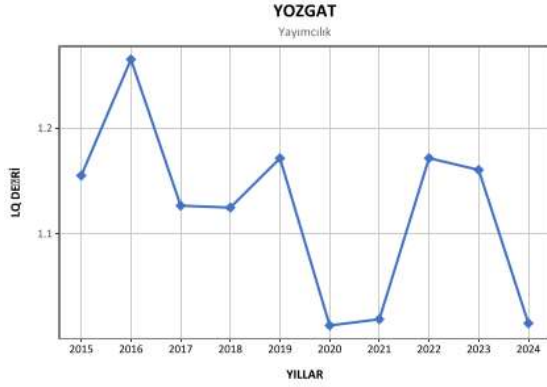
Ankara, 2015 yılından 2017 yılına kadar istikrarlı bir biçimde yoğunlaşma katsayısını yükseltmiş ve sonraki yıllarda kalıcı hale gelmiştir. Son 7 yıldır 1,40 - 1,50 bandında olan LQ katsayısı Ankara'nın yayımcılık faaliyet grubunda sürdürülebilir ve yerleşik bir kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir.

Edirne genelinde yayımcılık faaliyet grubu sınır değeri olan 1 etrafında dalgalı bir seyir izlemektedir. Son iki yılda yükselerek 2024 yılında 1,04 LQ değerine sahip olmasına karşın yayımcılık faaliyet grubunun Edirne'de kalıcı bir yoğunlaşma kapasitesine sahip olmadığını söyleyebiliriz.

LQ değeri birden yüksek olan iller arasında en istikrarlı büyüme trendine sahip olan Trabzon, 2015 yılında 0,75 seviyelerindeyken, düzenli bir artışla 2023 ve 2024 yıllarında 1,0 eşiğini aşmayı başarmıştır. Yayımcılık faaliyetlerinin ilde giderek geliştiği ve yerel ekonomide ağırlığını artırmaya başladığı söylenebilir.

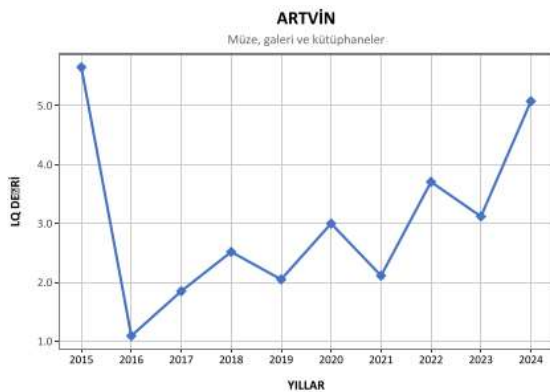

LQ katsayında çok keskin iniş ve çıkışların yaşandığı Yozgat'ta, 2016 ve 2022 yıllarındaki yüksek uzmanlaşma değerleri kalıcı olamamıştır. 2024 itibarıyla 1,01 seviyesine gerileyen LQ değeri, ildeki yayımcılık faaliyetlerinin konjonktürel etkilere açık ve kararsız bir yapıda olduğunu göstermektedir.

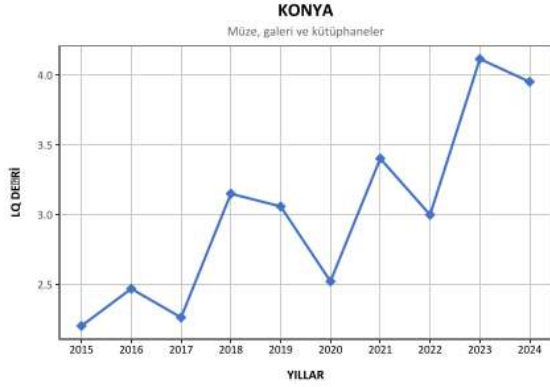
10.1.8. Müze, Galeri ve Kütüphaneler

İl Adı	LQ
Artvin	5,08
Konya	3,95
Isparta	3,41
Muş	2,78
Tunceli	2,44
Balıkesir	1,91
Ankara	1,85
Amasya	1,67
Sivas	1,44
İstanbul	1,39
Çorum	1,32
Kilis	1,23
Sinop	1,23
Kocaeli	1,07
İzmir	1,04
Antalya	1,03

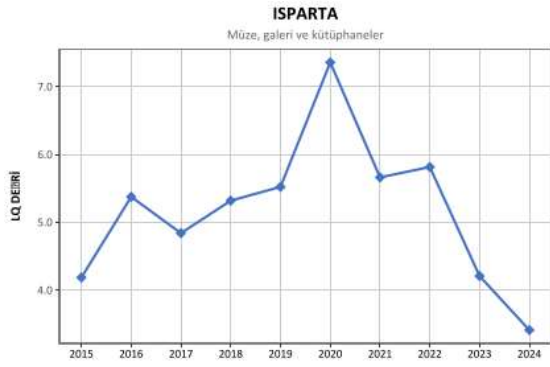
2024 yılı verileri incelendiğinde, bu faaliyet grubunda Artvin (5,08), Konya (3,95) ve Isparta (3,41) illerinin ulusal ortalamanın çok üzerinde, uzmanlaşma düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Metropol illerden ziyade, belirli Anadolu şehirlerinin bu alanda öne çıkması, kültürel yatırımların veya mevcut kültürel mirasın yerel ekonomideki ağırlığının bu illerde daha hissedilir olduğunu göstermektedir.

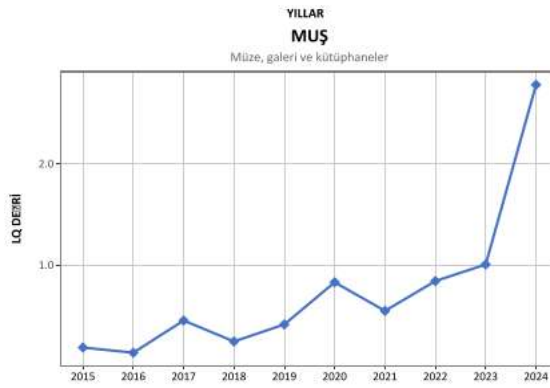
Tablonun en üstünde yer alan Artvin, grafiksel olarak oldukça değişken bir yapı sergilemektedir. 2015 yılında çok yüksek bir seviyede (LQ ~ 5,5) 2016'da sert bir düşüş yaşamış, ancak sonrasında güçlü bir toparlanma sürecine girmiştir. 2024 yılında tekrar 5,08 seviyesine ulaşarak uzmanlaşma kapasitesini geri kazanmıştır.

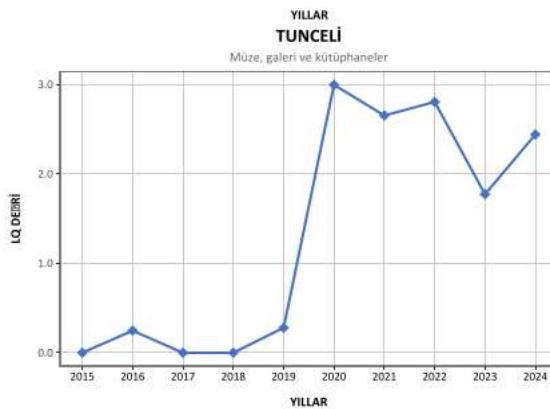
Bu faaliyet grubunda en istikrarlı yükseliş trendine sahip illerden biridir. Özellikle 2020 sonrasında ivme kazanan il, 2023 yılında 4,0 bandını aşmıştır. 2024 yılında 3,95 LQ değeri ile çok yüksek uzmanlaşma düzeyini korumakta ve Konya'nın bölgesel bir kültür odağı olduğunu kanıtlamaktadır.

2020 yılında yaşadığı olağanüstü sıçrama (LQ ~7,5) ile dikkat çeken Isparta, son dört yılda düşüş eğiliminde olsa da, 2024 yılındaki 3,41'lik değeriyle hala çok güçlü bir yoğunlaşmaya sahiptir.

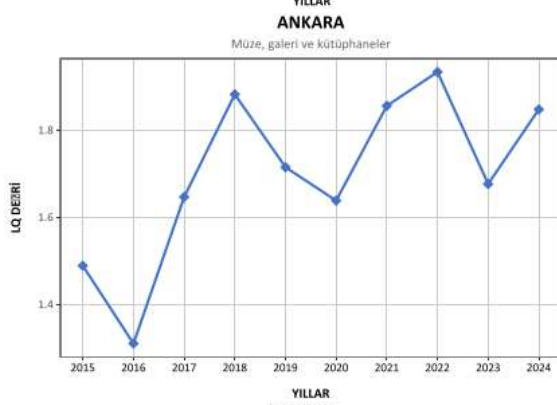
2015 yılında $LQ < 0,5$ olan Muş'ta, istikrarlı bir büyüme trendi yakalanmıştır. 2024 yılına gelindiğinde 2,78 LQ değerine ulaşarak müze, galeri ve kütüphane faaliyet grubunda uzmanlaşmış iller arasına katılmıştır.

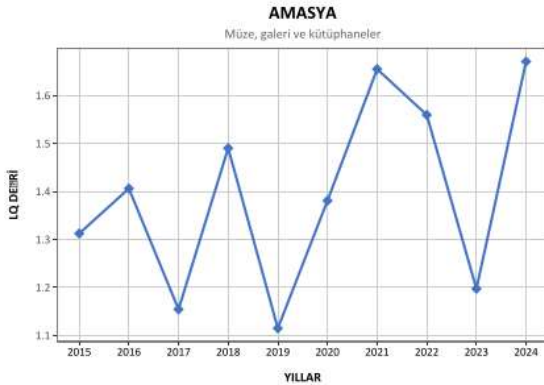
2019 yılına kadar yatay ve düşük bir seyir izleyen Tunceli, 2020 yılında ani ve çok güçlü bir yükseliş (LQ ~3,0) yaşamıştır. Son yıllarda dalgalı bir seyir izlese de 2,44'lük değeriyle bu faaliyet grubunun Tunceli ekonomisinde önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

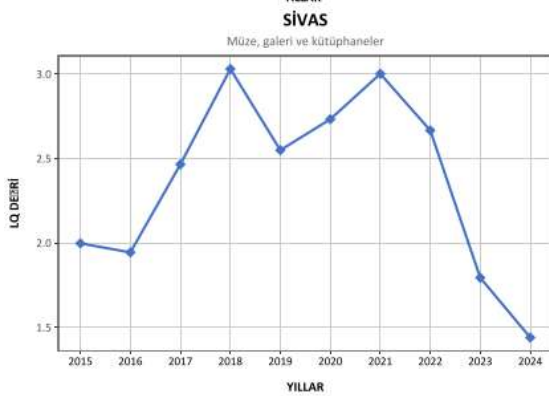
2016 yılından itibaren düzenli bir yükseliş trendi yakalamıştır. 2020-2022 arasında zirve noktalarına ulaşan Balıkesir son iki yılda 1,90 bandında durağanlaşmıştır.

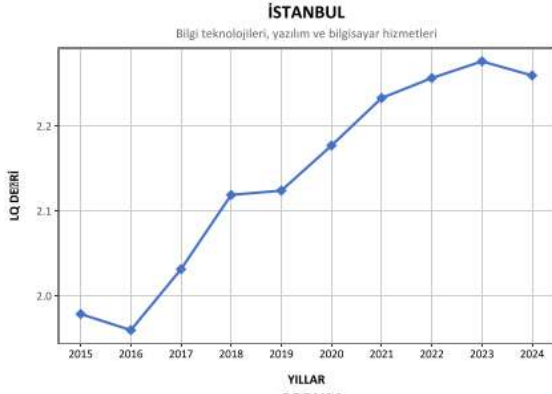
Ankara, 2015'ten bu yana dalgalı ancak genel olarak yukarı yönlü bir trend izlemektedir. 2018 ve 2022 yıllarındaki yükselişin ardından 2024 yılında 1,85 LQ değeri ne ulaşmıştır.

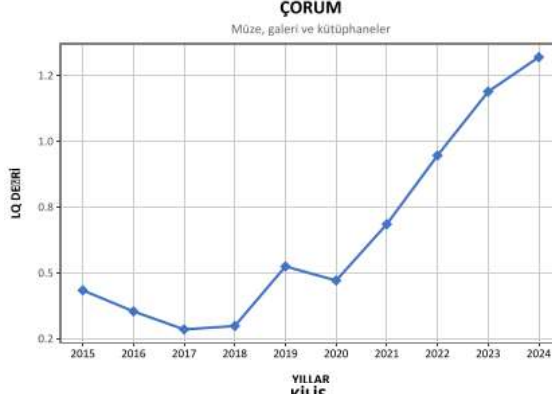
Amasya'nın LQ değeri her yıl artış ve azalışlar göstermektedir. Bu kararsız yapıya rağmen 2024 yılında yönünü yukarı çevirerek 1,67 LQ değerine ulaşmıştır.

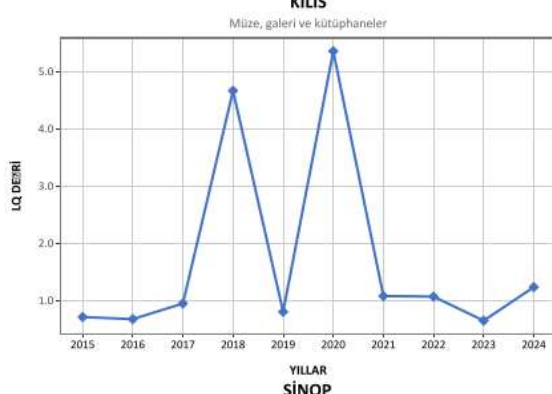
2018 ve 2021 yıllarında 3,0 seviyelerini gören Sivas, son üç yıldır belirgin bir düşüş trendindedir. 2024 yılında 1,44 seviyesine gerilemiş olsa da hala ülke ortalamasının üzerinde bir performansa sahiptir.

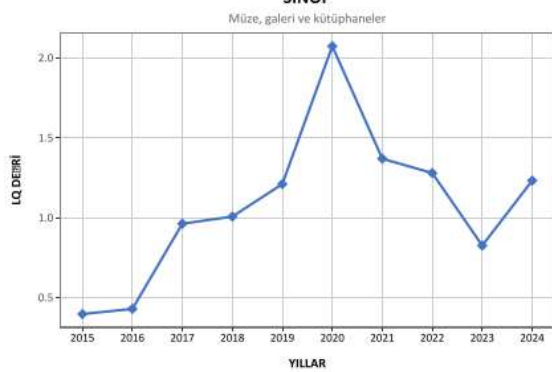
Kültür başkenti olmasına rağmen, ekonomisinin büyüklüğü ve çeşitliliği nedeniyle LQ değeri (1,39) diğer illere göre daha düşük kalmaktadır. 2020 yılından sonra dalgalı bir seyir izleyen İstanbul, 2024'te az bir düşüşle 1,40 bandının altına inmiştir.

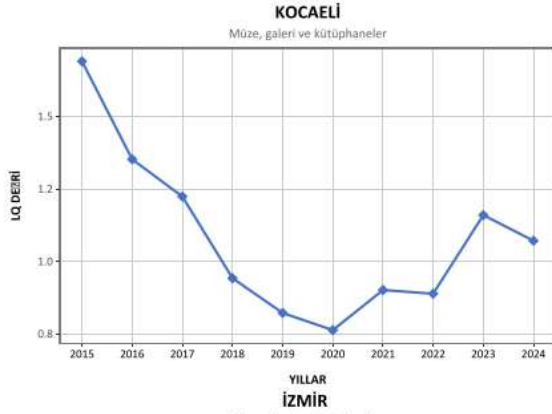
2017 yılındaki düşük seviyesinden sonra istikrarlı ve kesintisiz bir büyüme trendi yakalamıştır. 2024 yılında 1,32 ile on yılın en yüksek yoğunlaşma seviyesine ulaşmıştır.

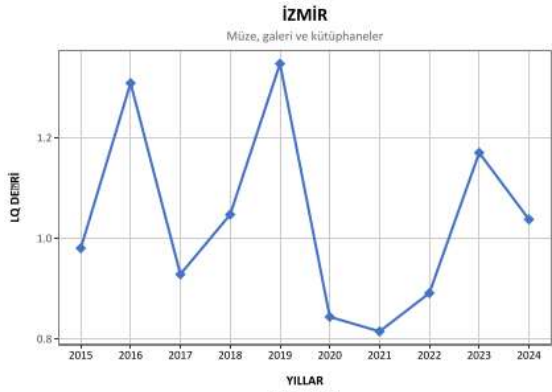
2018 ve 2020 yıllarındaki aşırı yüksek uzmanlaşma düzeyi, 2024 yılında 1,23 seviyesinde dengelenmiştir.

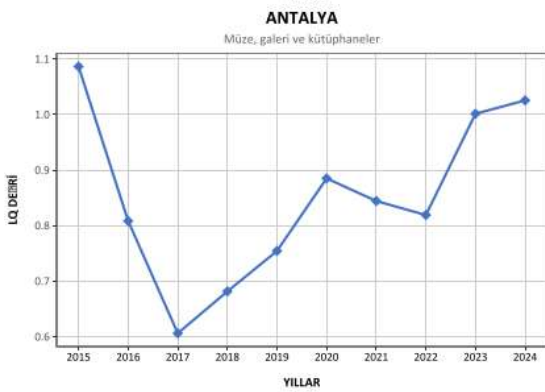
2020 yılında 2,0 seviyesinin üzerinde olmasına karşın takip eden yıllarda düşüş eğilimine girmiştir. 2024'te tekrar toparlanarak 1,23 seviyesine yükselmiştir.

Sanayi kenti kimliğinin baskınlığıyla, müze ve kütüphane alanındaki uzmanlaşması 2015'ten bu yana genel bir düşüş trendindedir. 2024 yılında 1,07 değeri ile sınırda bir uzmanlaşma sergilemektedir.

Oldukça dalgalı bir grafik çizen İzmir, 2019 ve 2023 yıllarındaki yükselişlerini kalıcı hale getirememiştir. 2024 yılında 1,04 LQ değeri ile müze, galeri ve kütüphane faaliyet grubundaki ağırlığı ülke ortalaması düzeyindedir.

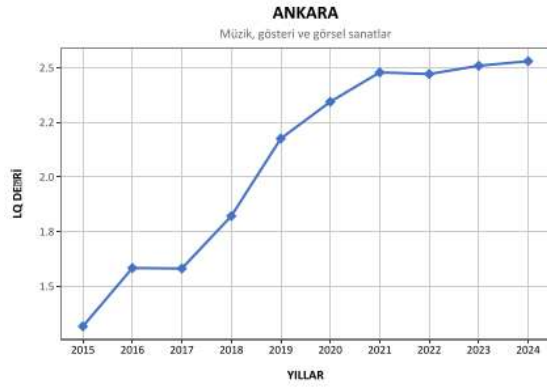

Uzun yıllar 1,0 eşiğinin altında kalan Antalya, 2023 ve 2024 yıllarındaki yükselişiyle ilk kez 1 değerini aşmıştır (1,03). Sektörün ilde yeni yeni gelişmeye başladığı söylenebilir.

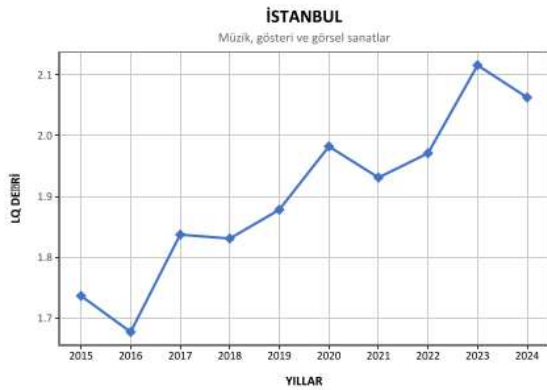
10.1.9. Müzik, Gösteri ve Görsel Sanatlar

İl Adı	LQ
Ankara	2,53
İstanbul	2,06
Antalya	1,77
İzmir	1,25

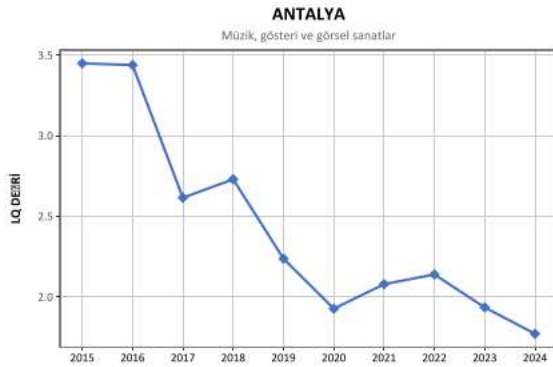
Yandaki tabloya bakıldığında büyük şehirlerin bu faaliyet grubunda yüksek yoğunlaşma katsayılarına sahip oldukları görülmektedir.

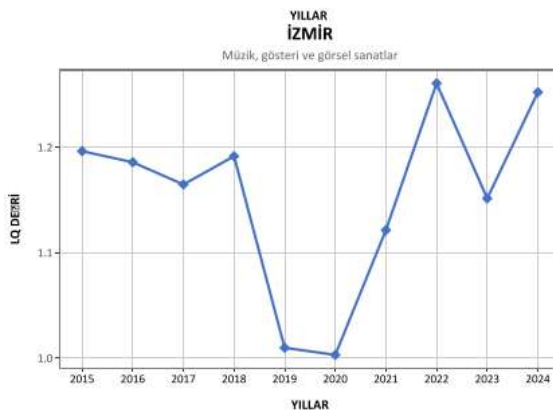
Ankara, son 10 yılda müze, galeri ve kütüphane faaliyet grubundaki en istikrarlı ve güçlü yükseliş trendine sahiptir. 2015 yılında 1,30 seviyelerinde olan LQ değeri, sürekli artış trendi sonucunda, 2024 yılında 2,53 değerine ulaşarak İstanbul'u geride bırakmış ve bu alanda Türkiye'nin en yüksek uzmanlaşma düzeyine sahip ili konumuna gelmiştir.

İstanbul, 2016 yılındaki düşüş haricinde genel olarak yükselen bir grafik çizmiştir. Yoğunlaşma katsayısının 2023 yılında 2,10, 2024 yılında da 2,06 değerlerine sahip olması bu faaliyet grubunda İstanbul'un kalıcı bir yoğunlaşmaya sahip olduğunu göstermektedir.

Antalya 2015 ve 2016 yıllarında 3,50 gibi yüksek bir uzmanlaşma düzeyine sahipken 2017'den itibaren sert bir düşüş trendine girmiştir. Bu faaliyet grubunun il ekonomisindeki göreceli ağırlığı yıllar içinde azalmış ve 2024 yılında 1,77 seviyesine kadar gerilemiştir. Hala uzmanlaşmış bir il olsa da, 10 yıl önceki mutlak seviyesinin çok altındadır.

İzmir, dalgalı ve konjonktürel etkilere açık bir seyir izlemektedir. 2019-2020 yıllarında 1,0 sınırına kadar gerileyen ildeki uzmanlaşma düzeyi, pandemi sonrası dönemde (2022) 1,25'in üzerine çıkmıştır. 2023'teki düşüşün ardından 2024 yılında tekrar toparlanarak 1,25 seviyesine ulaşan İzmir, bu faaliyet grubunda istikrarlı olmasa da varlığını korumaktadır.

10.1.10. Genel Değerlendirme

2015-2024 dönemi verileri ışığında yapılan analizler, Türkiye’de YKE’nin mekansal dağılımında büyük şehirler ile diğer şehirler arasında keskin ayırımın oluştuğunu göstermektedir. Buna bağlı olarak aşağıdaki hususlar dikkat çekmektedir.

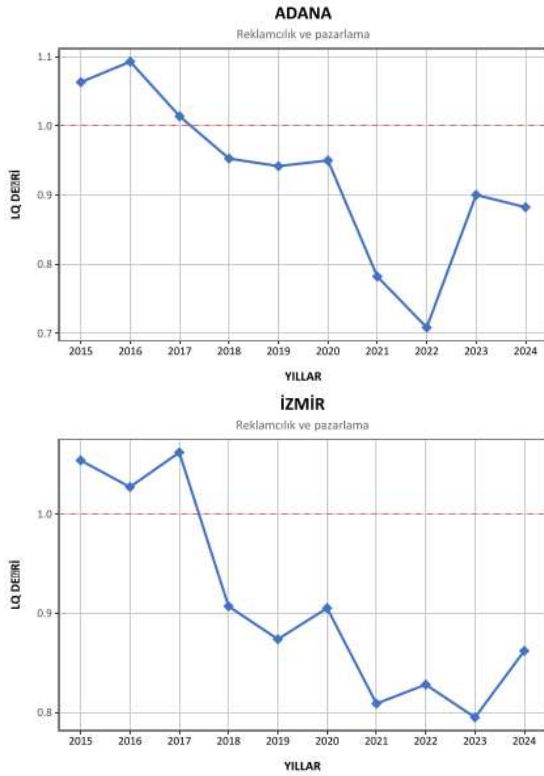
- YKE’nin katma değeri yüksek, ticari ve teknoloji odaklı faaliyet gruplarında İstanbul, tartışmasız bir çekim merkezi haline gelmiştir.
- Film, TV, video, radyo ve fotoğraf ile reklamcılık faaliyet gruplarında İstanbul, Türkiye ortalamasının üzerindeki yoğunlaşma katsayılarıyla ($LQ > 2.5$) neredeyse tek merkez konumundadır.
- Tasarım ve moda tasarımı alanında Bursa, Hatay, Zonguldak son 10 yılda ciddi yoğunlaşma katsayısı düşüşleri yaşarken, İstanbul bu alanda yükselişini sürdürerek öne çıkmaktadır. Benzer şekilde bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri faaliyet grubunda da İstanbul teknoloji üssü olma yolunda ilerlemektedir.
- Ankara, müzik, gösteri ve görsel sanatlar faaliyet grubunda oldukça yüksek bir yoğunlaşma katsayısına sahiptir. 2018 sonrası kazandığı ivme ile bu alanda İstanbul’u geride bırakarak Türkiye’nin en yüksek uzmanlaşma düzeyine ($LQ=2,53$) sahip ili konumuna gelmiştir.
- Müze galeri ve kütüphaneler faaliyet grubunda Artvin, Konya ve Isparta gibi iller yüksek bir yoğunlaşmaya sahiptir. Bu durum, kültürel mirasın yerel ekonomilerdeki ağırlığının Anadolu’da daha hissedilir olduğunu göstermektedir.
- Kahramanmaraş ve Çorum, geleneksel üretimi ekonomik bir değere dönüştürerek El Sanatları faaliyetleri konusunda İstanbul ile birlikte ülkenin ana üretim merkezleri olarak dikkat çekmişlerdir.
- Mimarlık faaliyet grubu, yerleşik bir yapıdan ziyade inşaat projelerine bağlı değişken bir görünüm sergilemektedir. Muğla (turizm/konut) ve Adıyaman (deprem sonrası yapılanma) gibi illerdeki hızlı yükselişlerin bu durumdan kaynaklandığını söyleyebiliriz.
- Antalya, müzik, gösteri ve görsel sanatlar faaliyet grubunda 10 yıl önceki yoğunlaşma düzeyini kaybetmiş ve sektördeki ağırlığı yarı yarıya azalmıştır.

Türkiye’de YKE; teknoloji, medya ve tasarımda İstanbul merkezli bir kümelenmeye giderken; kültür-sanat ve sahne sanatlarında Ankara’nın, zanaat ve kültürel miras alanlarında ise Anadolu şehirlerinin uzmanlaştığı üç parçalı bir yapıya evrilmiştir.

10.2. Kaybolan Faaliyet Grubu Yoğunlaşmaları

Faaliyet grupları bazında 2015 yılında LQ katsayısı 1’den büyük olup 2024 yılında 1’in altına düşen iller aşağıda verilmiştir. Bu durumdaki illerdeki ilgili faaliyet grubu zaman içinde il ekonomisi içindeki yoğunlaşmasını kaybettiğinden “kaybolan faaliyet grubu” olarak adlandırılmıştır. El sanatları, tasarım ve moda tasarımı ile film, TV, video, radyo ve fotoğraf faaliyet gruplarında LQ katsayısı 2015 yılında 1’den büyük olup, 2024 yılında 1’in altına düşen il bulunmamıştır.

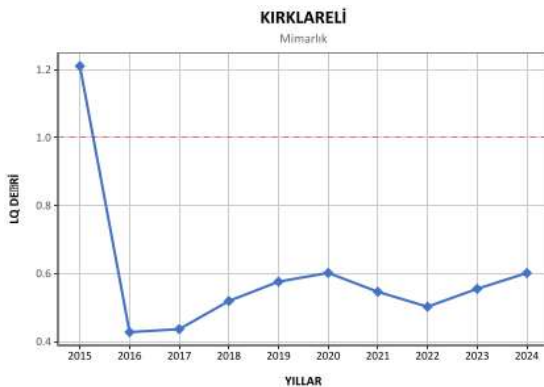
10.2.1. Reklamcılık ve Pazarlama

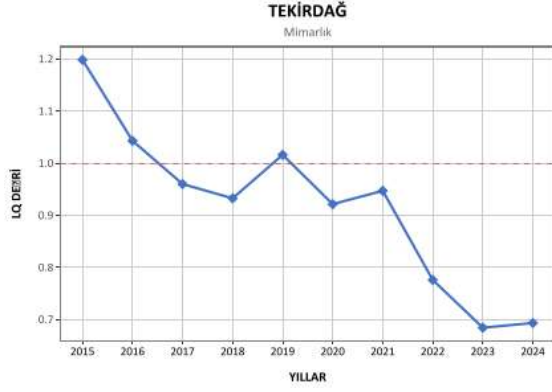
2015-2016 yıllarında 1,35 seviyelerinde güçlü bir uzmanlaşmaya sahip olan Adana, 2017’den itibaren hızlı bir düşüş trendine girmiştir. 2022 yılında 0,80’in altına inmiş, deprem sonrası dönemde (2023-2024) 0,90 bandına hafif bir yükseliş gösterse de, on yıl önceki rekabetçi konumundan uzaklaşmıştır.

İzmir, 2015-2017 aralığında 1,25 LQ değeri ile sektörde uzmanlaşmış bir il konumundayken, 2023 yılında 0,8 seviyesine gerilemiştir. Bu durum reklamcılık ve pazarlama faaliyet grubundaki İzmir merkezli ajansların, ilin diğer faaliyetlerine göre yoğunlaşmasını kaybettiği biçiminde yorumlanabilir.

10.2.2. Mimarlık

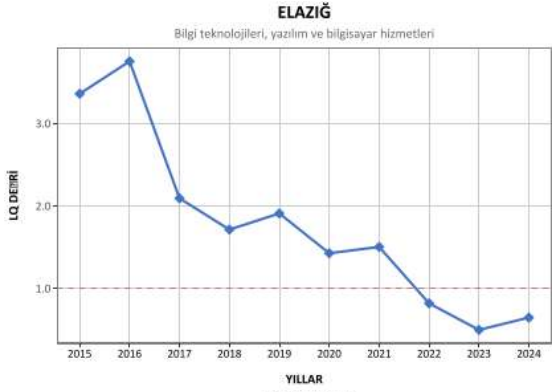

2015 yılında 1,20’nin üzerindeki LQ değerine sahip olan Kırklareli, bir yıl sonra 0,45 seviyesine hızlı bir düşüş yaşamıştır. Son 8 yıldır 0,40-0,60 bandında yatay ve düşük bir seyir izlemektedir. Bu durum, 2015 yılındaki yüksek değerlerin muhtemelen o döneme özgü büyük ölçekli tekil bir projeden kaynaklandığını ve projenin bitimiyle sektörün normale döndüğünü düşündürmektedir.

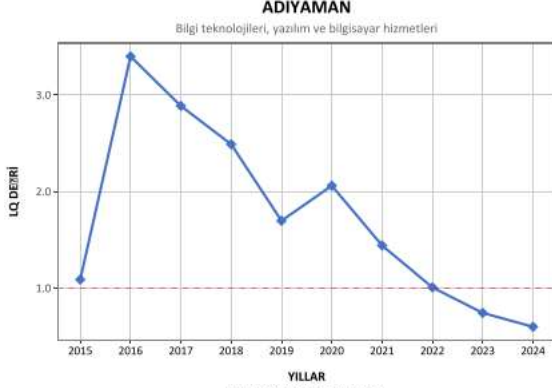

Tekirdağ'da, mimarlık sektörü 2015'ten bu yana sürekli düşüş yaşamaktadır. 2019 yılındaki kısa süreli toparlanma haricinde trend sürekli aşağı yönlüdür. 2023 ve 2024 yıllarında 0,70 seviyesine inmesi, ildeki inşaat faaliyetlerinin mimari proje yoğunluğunun azaldığını veya hizmetin İstanbul'dan temin edildiğini işaret etmektedir.

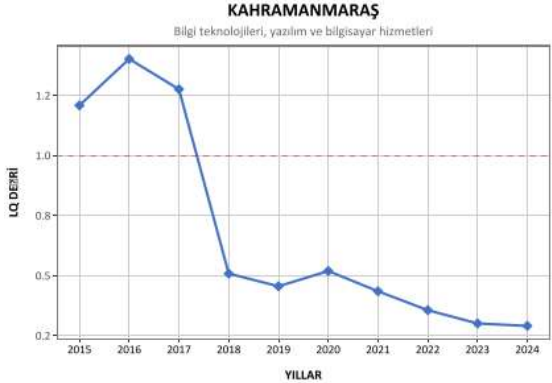
10.2.3. Bilgi teknolojileri, yazılım ve bilgisayar hizmetleri

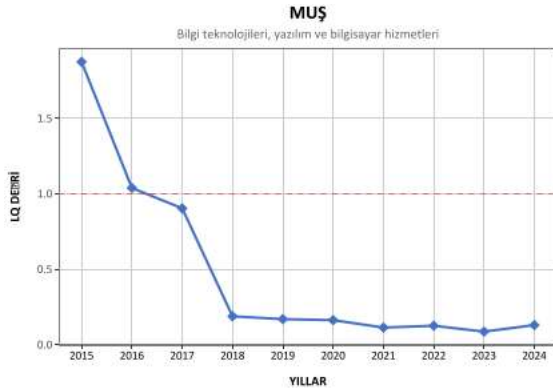
2015-2016 yıllarında 3,50 LQ değeriyle bölgesel bir teknoloji üssü görünümündeyken, bu tarihten sonra sürekli güç kaybetmiştir. Özellikle 2020 sonrasında düşüş hızlanmış ve 2023'te 0,50 seviyelerine kadar gerilemiştir.

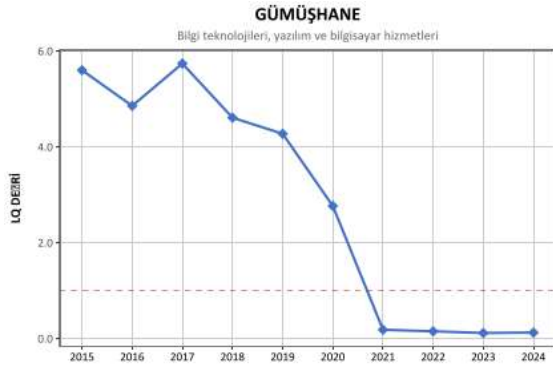
2016 yılında 3,40 gibi çok yüksek bir uzmanlaşma düzeyine ulaşan Adıyaman, bu zirveden sonra on yıl boyunca kesintisiz bir düşüş yaşamıştır. Özellikle 6 Şubat depreminin yaşandığı 2023 yılında LQ değeri 0,60'a kadar düşmüştür.

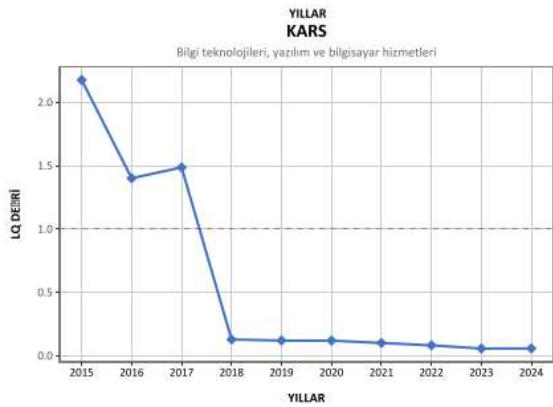
2016'da 1,30 seviyesinde olan sektör, 2017'den sonra sert bir düşüşle 0,50 bandına gerilemiştir. Deprem öncesinde zaten zayıflamış olan sektör, depremle birlikte daha da küçülerek 2024'te 0,30 seviyelerine inmiştir.

2015 yılında 1,90'a yaklaşan LQ değeri, takip eden üç yıl içinde hızla düşerek 2018'de 0,20 seviyesine gelmiştir. Son 6 yıldır sektör ilde toparlanma emareleri göstermemektedir. Bu durum, 2015'teki yüksek değer in sürdürülebilir bir ekosistemden ziyade, muhtemelen kamu destekli belirli projelerden kaynaklandığını düşündürmektedir.

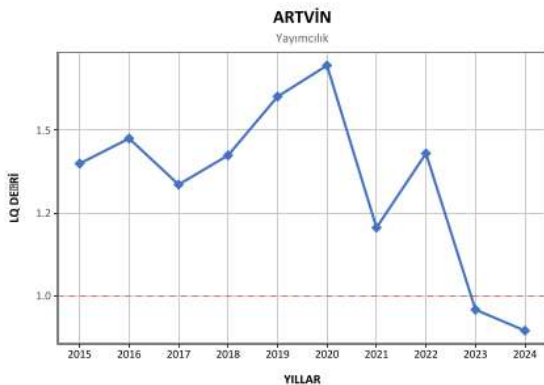

Gümüşhane 2015-2017 döneminde 5,50-6,00 gibi yüksek değerlere sahipken, 2020 yılından sonra hızla düşerek sıfıra yaklaşmıştır. Pandemi dönemi ve sonrasında ildeki bilişim faaliyetleri tamamen durmuş veya başka merkezlere kaymıştır.

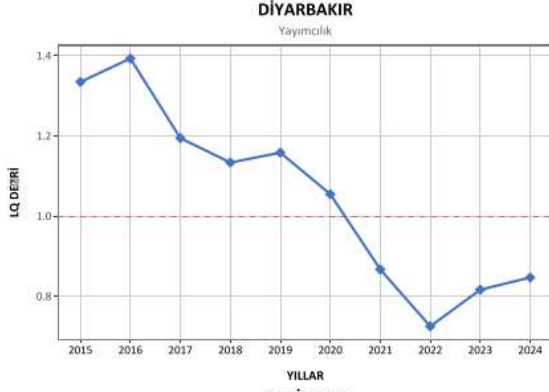

2015'te 3,20 olan LQ değeri 2018 yılına gelindiğinde 0,20 seviyesine düşerek sektördeki tüm ağırlığını kaybetmiştir. Son 7 yıldır sektörde herhangi bir canlılık belirtisi görülmemektedir.

10.2.4. Yayımcılık

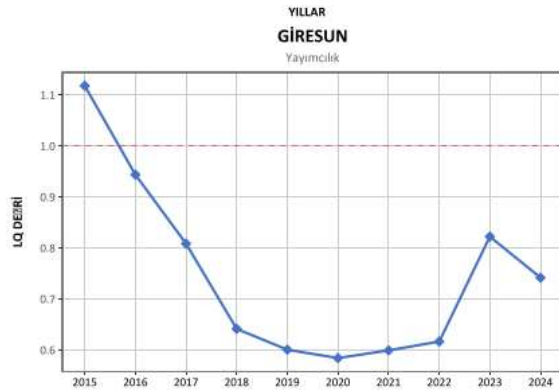
Dalgalı bir seyir izleyen Artvin'de, pandemi dönemi olan 2020 yılında eve kapanmaların etkisiyle okuma/yayın talebinde bir artış (LQ ~1,7) yaşanmıştır. Ancak bu etki kalıcı olmamış, 2021'den itibaren sert bir düşüşle 2024'te 0,90 seviyesine inmiştir.

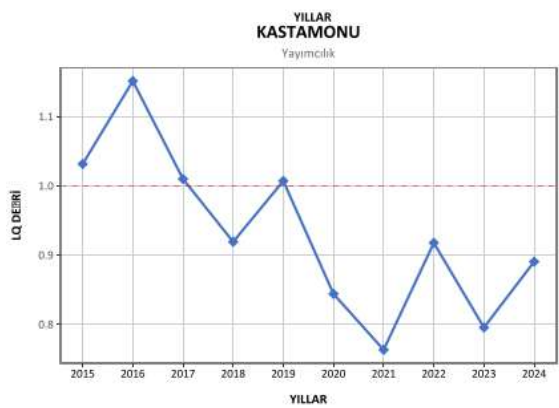
2016'da 1,40 olan uzmanlaşma düzeyi, her yıl gerilemiştir. 2022'de 0,70, son iki yılda hafif yükselmede (0,90), on yıl önceki gücünün yarısını kaybetmiş durumdadır.

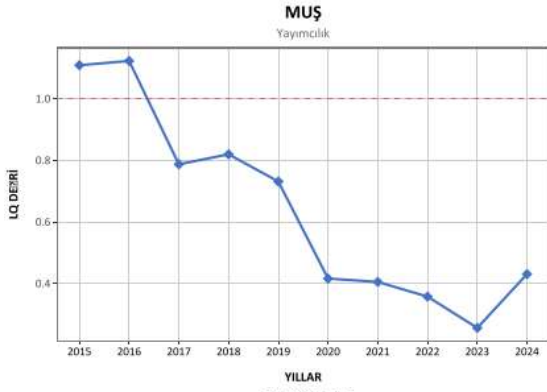
2015'te 1,20 LQ değeri ile uzmanlaşmış bir iken, yıllar içinde sürekli olarak düşüş yaşamıştır. Özellikle 2023 ve 2024 yıllarındaki sert düşüşle 0,60 seviyesine inmiştir.

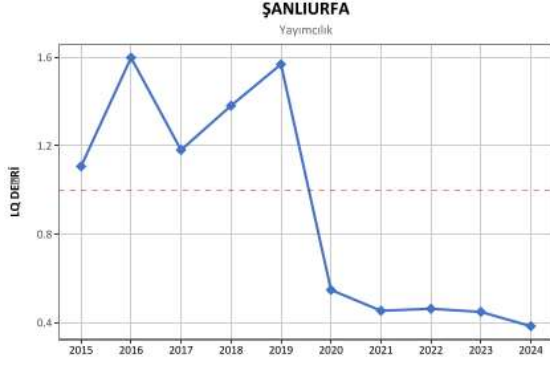
2015'te 1,10 LQ seviyesinden başlayan düşüş trendi, 2020'ye kadar sürmüştü ve 0,60'a kadar inmiştir. 2023'te bir miktar yükseliş olsa da, 2024'te tekrar düşüşe geçerek başlangıç seviyesinin çok altında kalmıştır.

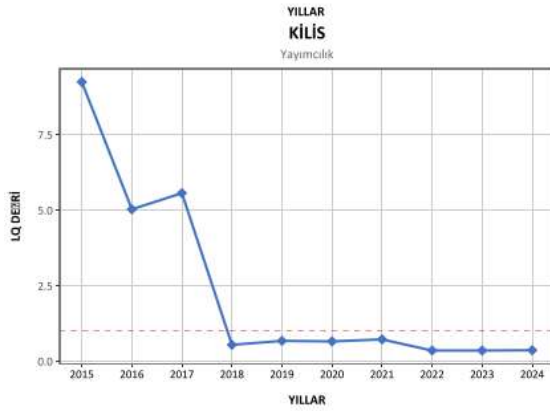
Oldukça değişken bir yapı çizen Kastamonu'da, 2016 ve 2019 yıllarındaki yükselişlerden sonra 2021'de 0,30 değerine gelmiştir. 2024'te 0,60 seviyesine yükselse de 2015 yılındaki 1,05 değerinin oldukça gerisindedir.

Yayıncılık alanında en sert uzmanlık kaybını yaşayan illerdendir. 2016'da 1,70 LQ değerine sahipken, sürekli bir düşüşle 2023'te 0,20'lere kadar gerilemiştir.

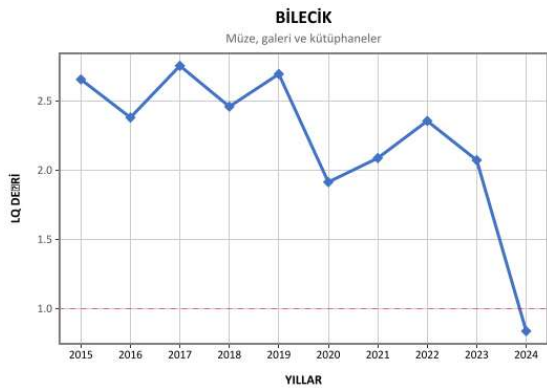

2019 yılına kadar 1,0 eşliğinde seyreden Şanlıurfa'da, 2020 pandemisi ile birlikte kırılma yaşamıştır. LQ katsayısı değeri sürekli azalmış ve 2024'te 0,40 ile en düşük seviyesine gelmiştir.

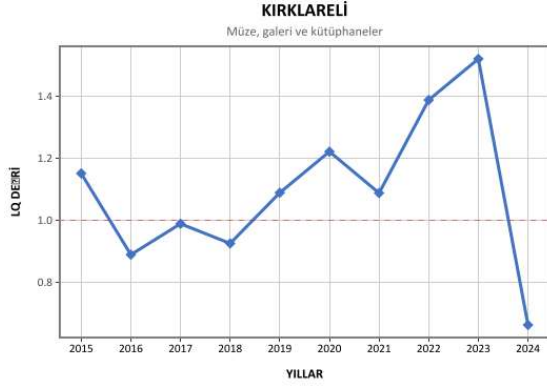

2015 yılında 9,0 gibi çok yüksek bir LQ değerine sahipken, 2018 yılından itibaren 1,0'in altına inmiş ve bu düzeyde kalıcı olmuştur.

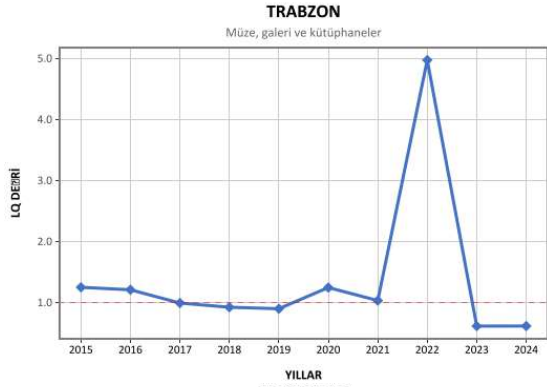
10.2.5. Müze, galeri ve kütüphaneler

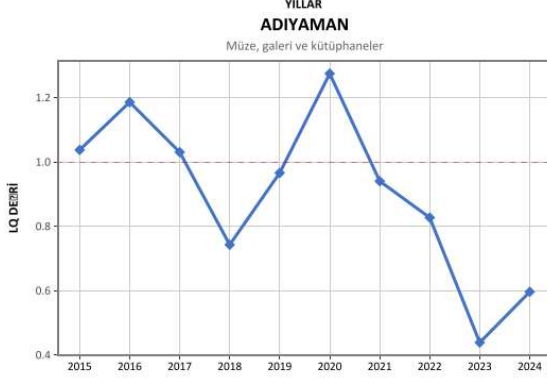
2019'a kadar 2,50-2,70 aralığında yüksek bir uzmanlaşmaya sahipken, pandemi ile başlayan düşüş, 2023'ten sonra hızlanmıştır. 2024 yılında 1,0'in altına (0,80) inmesi yerel politikaların etkisi veya ziyaretçi ilgisinin azaldığını düşündürmektedir.

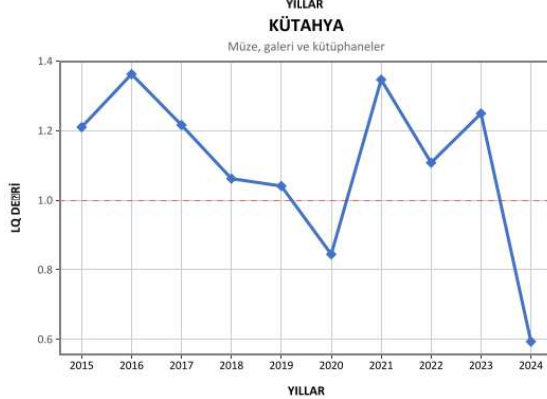
2023 yılında uzmanlaşma katsayısı 1,50 olmasına karşın 2024 yılında hızlı bir düşüş ile 0,60 seviyesine ani bir düşüş gerçekleşmiştir. Bu durumun yerelde ayrıca incelenmesinde yarar vardır.

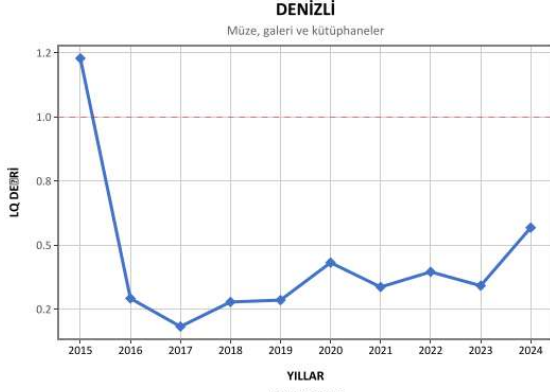
2022 yılında LQ değerinin 1,0'den 5,0'e sıçraması dikkat çekse de bu sürdürülememiş ve 2023-2024 yıllarında tekrar 0,60 seviyesine gerilemiştir. İlde kalıcı bir kültürel ziyaretçi trafiği oluşturulamamıştır.

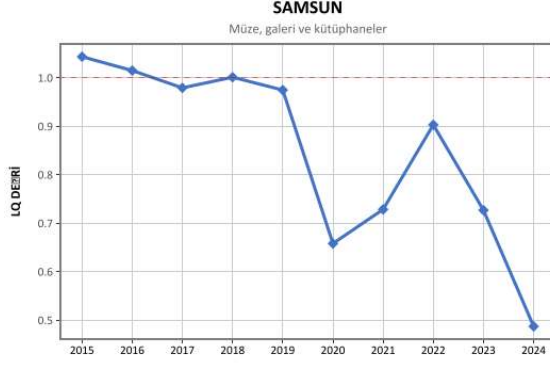
Müze ve öğren yerleri açısından zengin olan Adıyaman, 2020'de 1,30 seviyesindeyken, 2023 depremiyle birlikte 0,40 seviyesine düşmüştür. Fiziksel yıkımın kültürel mirasa ve turizme vurduğu darbe net olarak görülmektedir.

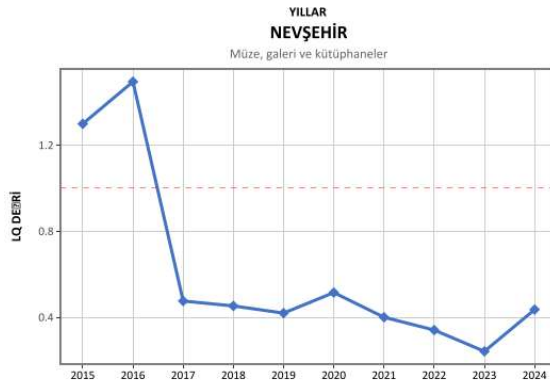
2021 ve 2023 yıllarındaki yükselişlere rağmen, 2024 yılında 0,60 seviyesine hızlı bir düşüş yaşamıştır. Çini ve seramik müzeleriyle bilinen Kütahya'da, son yıldaki bu düşüş dikkat çekicidir.

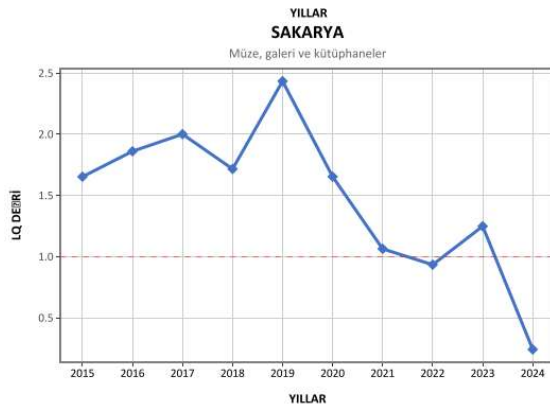
2015'te 1,20 ile başlayan il, 2016'da hızlı bir düşüşle 0,20 bandına inmiş ve 8 yıldır bu düşük seviyeden kurtulamamıştır. Pamukkale gibi bir değere rağmen müze faaliyetlerinin LQ bazında düşük kalması, diğer sektörlerin il ekonomisindeki baskınlığıyla açıklanabilir.

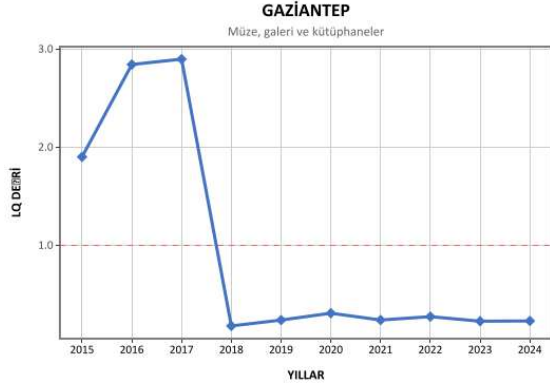
2015-2019 arasında 1,0 civarında seyreden il, pandemiyle düşüşe geçmiş, 2022'deki kısa toparlanmanın ardından 2024'te 0,50 ile en düşük seviyesine gerilemiştir.

2016'daki zirvesinden (1,5) sonra 2017'de sert bir kırılma yaşamış ve 0,40 düzeylerine gerilemiştir. Nevşehir'de Kapadokya bölgesi olmasına karşın müze, galeriler ve kütüphaneler faaliyet grubunda çalışanların il içindeki ağırlığı düşüktür.

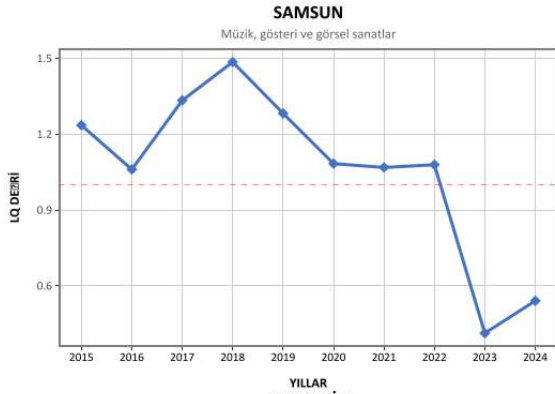

2019'da 2,50 LQ değerine sahip olan Sakarya, pandemi sonrası sürekli düşüşe geçmiş ve 2024 yılında 0,25 düzeyine gelmiştir. Kültürel faaliyetlerin ilde neredeyse durma noktasına geldiği görülmektedir.

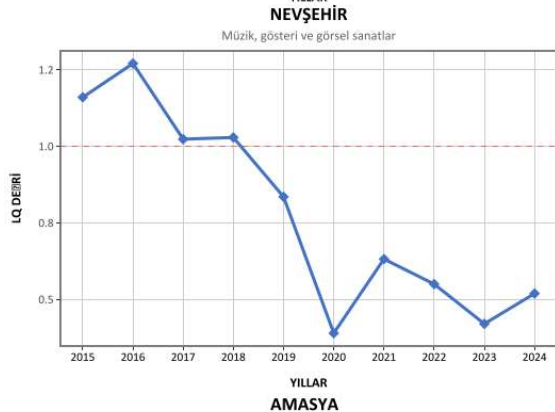

Zeugma gibi dünya çapında müzelere sahip olmasına rağmen, LQ değeri 2017'deki 2,90 seviyesinden 2018'de 0,20'ye düşmüş ve 6 yıldır bu seviyede kalmıştır.

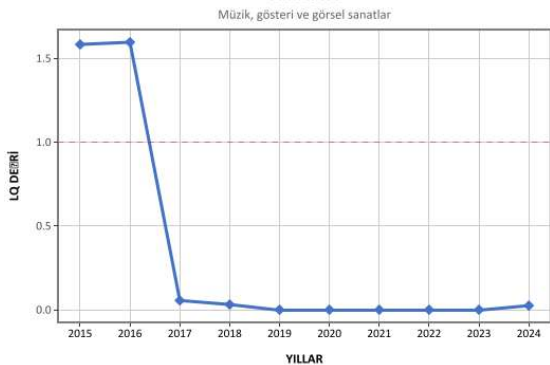
10.2.6. Müzik, gösteri ve görsel sanatlar

2018 yılında 1,50 LQ değerine sahip olmasına karşın, 2023 ve 2024 yıllarında çok hızlı düşüşler ile 0,50 seviyesine gerilemiştir.

Turizm ve gösteri sanatlarının iç içe olduğu Kapadokya bölgesinde, pandemi yılı olan 2020'de bu faaliyet grubundaki uzmanlaşma düzeyi 0,30'a kadar düşmüştür. 2024 itibarıyla (0,60), 2015 yılındaki 1,15 seviyesinin yarısına ancak ulaşabilmiştir. Pandeminin yarattığı hasarın kalıcı olduğunu söyleyebiliriz..

2015-2016 yıllarında 1,50'nin üzerinde bir yoğunlaşmaya sahipken, 2017 yılında aniden sıfıra yakınsamış ve son 7 yıldır müzik, gösteri ve görsel sanatlar faaliyet grubu Amasya'da hiç varlık gösterememiştir.

11. NACE BAZLI YOĞUNLAŞMALAR

YKE'ni oluşturan ana faaliyet grupları altında yer alan ve Tablo 1.1'de verilen Nace faaliyet kodları kullanılarak il bazlı LQ yoğunlaşma katsayıları hesaplanmıştır. Bu sayede YKE'nin alt faaliyetleri düzeyinde potansiyelinin ortaya çıkarılması ve 10 yıllık dönemdeki gelişimlerinde incelenmesi mümkün olmuştur. Son yıllarda yapılan mekansal araştırmalarda veri kaynakları tarafında Nace düzeyinde veri paylaşımı konusunda sıkıntılar yaşanmasına karşın SGK'dan yasal süreçler sonucunda veriler temin edilmiştir.

11.1. Nace Faaliyetlerinin İllerdeki Yoğunlaşmaları

2015 ile 2024 yılları arasında Nace faaliyetlerinin yıllık yoğunlaşma gösterdiği iller EK-4'de verilmiştir. Tabloda Nace Rev2.1 faaliyet kodlarına göre hesaplama yapılan yıl itibarı ile LQ değeri birden büyük çıkan iller listelenmiştir. Böylece, Türkiye genelinde illerin yaratıcı sektörlerdeki mekansal uzmanlaşma düzeyleri ve rekabet avantajları incelenebilecektir. Bu amaçla illerin göreceli yoğunlaşma düzeylerini ölçmek amacıyla LQ değeri 1'den büyük çıkan iller dikkate alınmıştır. Bu illerin söz konusu sektörde ülke ortalamasının üzerinde bir istihdam payına ve sektörel kümelenme potansiyeline sahip olduğu söylenebilir. Aşağıdaki bölümlerde, tespit edilen bu uzmanlaşma alanları Nace düzeyinde irdelenerek, illerin YKE içerisindeki mevcut konumları ve potansiyel gelişim eksenleri değerlendirilmiştir.

11.1.1. Genel Değerlendirme

Genel olarak, 2015–2024 döneminde YKE'lerinin coğrafi dağılımında hem süreklilik gösteren merkezler hem de zaman içinde ortaya çıkan yeni uzmanlaşma alanları dikkat çekmektedir. Bazı faaliyetlerde belirli illerin, tüm yıllar boyunca $LQ > 1$ değerini koruduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu illerde kurumsal kapasitenin, beşeri sermayenin ve sektör ekosisteminin kalıcı hale geldiğini göstermektedir.

Tablo üzerinde yapılan inceleme sonucunda Türkiye'deki YKE'nin mekansal uzmanlaşmasında teknoloji yoğun, zanaat odaklı ve kamu destekli faaliyetlerin kendi aralarında kümelendiğini söyleyebiliriz.

- Yüksek katma değer üreten, teknolojik altyapı ve nitelikli insan kaynağına bağımlı olan alt sektörlerde (Yazılım, Sinema-TV Yapımcılığı, Reklamcılık), İstanbul, Ankara ve İzmir illeri merkezli bir yapı hakimdir. Özellikle sinema/TV (5911) ve yazılım (5829, 6210) gibi alanlarda uzmanlaşma, ekosistem bileşenlerinin (üniversiteler, finansman, teknik altyapı) bir arada bulunduğu büyük şehirlerde konsolide olmuştur. Bu sektörlerde çevre illere yayılma etkisi sınırlı düzeyde kalmıştır.
- Tablo incelendiğinde, geleneksel üretim kültürüne dayalı sektörlerde mekansal bağımlılığın yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle mücevherat (3212) ve kısmen tasarım ve moda tasarımı (7414) faaliyetlerinde, uzmanlaşmanın yıllar itibarıyla değişmediği ve belirli illerde (Çorum, Kahramanmaraş, Mardin, Bursa vb.) tarihsel birikime dayalı kalıcı kümeler oluşturduğunu söyleyebiliriz.

- Kültürel miras yönetimi, kütüphanecilik ve gösteri sanatları gibi kar amacı gütmeyen veya dolaylı ekonomik getiri sağlayan alanlarda, uzmanlaşma haritası Anadolu geneline yayılmaktadır. Bu dağılımda piyasa dinamiklerinden ziyade; üniversitelerin varlığı, kültür turizmi potansiyeli ve merkezi yönetimin kültür politikalarının belirleyici olduğu düşünülmektedir. Müzecilik (9121) ve Kütüphane (9111) faaliyetlerindeki il sayısının çokluğu, bu sektörlerin yerel kalkınmada bir araç olarak daha tabana yaygın bir profil çizdiğini göstermektedir.

Sonuç olarak; 2015-2024 dönemi dikkate alındığında Türkiye’deki YKE’nin tek tip bir gelişim göstermediğini; aksine sanayi ile entegre olmuş üretim şehirleri, hizmet ihracatçısı büyük şehirler ve kültür turizmi odaklı iller olmak üzere farklılaşmış uzmanlaşma bölgeleri bulunmaktadır.

11.1.2. Nace Düzeyinde Değerlendirmeler

Aşağıda, YKE’de yer alan Nace Rev 2.1 kodlarına ait yerelleşme katsayısının (LQ) birden büyük değerlerine sahip olan illerin gösterdiği performans ve kümelenme yapıları analiz edilmiştir. EK-4’de verilen tablo kullanılarak yapılan analizlerde, 2015-2024 döneminde ilgili Nace için her yıl hesaplanan LQ katsayısının birden büyük olduğu iller dikkate alınmıştır.

3212 - Mücevher ve Benzeri Eşyaların İmalatı: En istikrarlı kümelenme yapısına sahip faaliyettir. Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin ve Trabzon, 2015-2024 döneminin tamamında uzmanlaşma düzeyini korumuştur. Bu durum, sektörün tarihsel zanaat geleneğine ve yerleşik iş ağlarına bağlı olduğunu göstermektedir. İstanbul dışındaki iller (özellikle Trabzon hasırı, Maraş burması, Mardin telkarisi gibi) coğrafi işaret potansiyeli taşıyan üretimleriyle niş birer üretim merkezi kimliğini sürdürmektedir.

5811 - Kitap Yayımları: Sektör, on yıllık dönemin tamamında sadece Ankara ve İstanbul illerinde yoğunlaşmıştır. Başka hiçbir ilin bu listeye dahil olamaması, yayıncılık ekosisteminin idari/akademik merkez (Ankara) ve kültürel/ticari başkent (İstanbul) ekseninde mutlak bir hakimiyet kurduğunu göstermektedir. Bu durum, taşrada yayınevi işletmeciliğinin ekonomik ölçek yakalamakta zorlandığına ve sektörün mekansal esnekliğinin çok düşük olduğunu göstermektedir.

5812 - Gazetelerin Yayımlanması: Kitap yayımcılığının aksine, mekansal olarak yaygın dağılıma sahip faaliyet kolllarından birisidir. 2015’ten 2024’e kadar listenin uzun olması, yerel basın kültürünün ve yerel gazeteciliğin Anadolu genelinde hala bir ekonomik karşılığı olduğunu göstermektedir. Ancak zamanla listede yaşanan değişimler (bazı illerin çıkıp diğerlerinin girmesi), yerel basının dijitalleşme baskısı altında bazı illerde uzmanlaşma niteliğini yitirdiğini, bazı illerde ise mikro ölçekli yoğunlaşmaların devam ettiğini göstermektedir.

5813 - Dergi ve Süreli Yayınların Yayımlanması: Dönem başında Artvin ve Rize gibi Doğu Karadeniz illerinde görülen yoğunlaşma, dönem sonuna doğru Ankara, Eskişehir ve İstanbul gibi akademik ve büyük illere doğru kaymıştır. 2024 yılında Gümüşhane, Uşak ve Trabzon gibi

illerin listede yer alması, özel süreli yayıncılığın veya üniversite/kurum destekli yayıncılığın belirli Anadolu kentlerinde uzmanlaşma yarattığını düşündürmektedir.

5819 - Diğer Yayıncılık Faaliyetleri: Ankara, İstanbul ve Konya illeri sektörün ana omurgasını oluştururken; Diyarbakır ve Gümüşhane'nin liste olması bölgesel alt merkezlerin oluşumuna işaret etmektedir. Bu illerde dijital katalog, poster, takvim veya rehber basımı gibi özel alt dallarda bir uzmanlaşma olduğuna işaret etmektedir.

5821 - Bilgisayar Oyunlarının Yayımlanması: Bu faaliyette 2015 yılında daha dağınık (Bilecik, Çankırı gibi illerle) bir yapı sergilenirken, 2024'e gelindiğinde Ankara, İstanbul ve İzmir üçgeninde konsolide olmuştur. Bu durum, oyun sektörünün nitelikli iş gücü, teknopark ekosistemi ve yatırım ağlarına olan bağımlılığının arttığını göstermektedir. 2024 yılında Kütahya'nın yer alması, ildeki üniversite (animasyon/oyun bölümleri) veya spesifik bir teknoloji girişimi kaynaklı pozitif bir ayrışma olarak dikkat değerlendirilebilir.

5829 - Diğer Yazılım Programlarının Yayımlanması: Bu faaliyet, sanayi ve ticaretin güçlü olduğu akaslarda yoğunlaşmıştır. Yazılımın sadece bir teknoloji ürünü değil, sanayiye destekleyici bir hizmet olarak konumlandığı anlaşılmaktadır. Son yıllarda Karaman'ın dahil olması, bu ildeki gıda sanayisine yönelik otomasyon veya lojistik yazılımları gibi dikey bir uzmanlaşmanın sonucu olabilir.

5911 - Sinema Filmi, Video ve TV Programları Yapım Faaliyetleri: Mekansal bağımlılığı en yüksek faaliyetlerden biridir. İstanbul bu faaliyette tek başına yoğunlaşma sağlamıştır. 2016 ve 2017 yıllarında Nevşehir'de görülen yoğunlaşma, bölgenin (Kapadokya) doğal bir film platosu olmasından kaynaklanmıştır. Kocaeli'nde 2017 yılında görülen yoğunlaşmanın ise İstanbul'a lojistik yakınlığı ve çekim platolarının etkisiyle olduğunu söyleyebiliriz.

5912 - Sinema Filmi, Video ve TV Programları Çekim Sonrası Faaliyetleri: İstanbul ve Ankara'nın yanında Eskişehir, animasyon ve kurgu alanındaki akademik altyapısı ve genç nüfusu sayesinde kalıcı bir uzmanlaşma oluşturmuştur. Diyarbakır'da ise bölgede yerel TV ve prodüksiyon ihtiyaçlarını karşılayan, İstanbul'dan bağımsız bir kümelenme oluşmuştur.

5913 - Sinema Filmi, Video ve TV Programları Dağıtım Faaliyetleri: Dağıtım ağları, yapım faaliyetlerinden daha merkezi bir şekilde merkezileşmiştir. 2015-2023 arası dönemde sadece Ankara ve İstanbul'da uzmanlaşma görülürken, 2024 yılında sadece İstanbul'un kalması; dağıtım kanallarının, lisanslama işlemlerinin ve dijital platform yönetimlerinin tamamen ticari anlamda bir araya geldiğini, Ankara'nın alandaki rekabet gücünü yitirdiğini göstermektedir.

5914 - Sinema Filmi Gösterim Faaliyetleri: Üretimden ziyade tüketime dayalı bir hizmet faaliyeti olduğundan, yoğunlaşma katsayısı AVM kültürü ve öğrenci nüfusu ile paralel ilerlemektedir. Anadolu'nun birçok ilinde yoğunlaşmanın yüksek çıkması, bu illerdeki diğer YKE faaliyetlerinin zayıflığına karşın sinema salonlarının önemli bir sosyal aktivite alternatifi olarak ağırlık kazandığını göstermektedir.

5920 - Ses Kaydı ve Müzik Yayıncılığı Faaliyetleri: Ankara ve İstanbul ana merkezlerdir. Muğla'nın 2015-2019 döneminde bazı yıllarda uzmanlaşması, turizm sektörüyle entegre canlı müzik, eğlence organizasyonları ve yerel prodüksiyon talepleriyle açıklanabilir. Erzincan (2018) ve Ardahan (2015) gibi illerin geçmişte görünmesi ise geçici yerel projelerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

6020 - Televizyon Programcılığı ve Yayıncılığı Faaliyetleri: Ulusal kanalların merkezi İstanbul ve kamu yayıncılığının merkezi Ankara dışında, Elazığ'daki uzmanlaşma dikkat çekmektedir. Bu durum, Elazığ'da güçlü bir yerel medya geleneğinin ve teknik altyapısı yüksek yayıncılık faaliyetlerinin varlığına işaret eden özel bir durumdur.

6210 - Bilgisayar Programlama Faaliyetleri: Sadece İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli illerinde yoğunlaşmalar görülmektedir. Ancak 2024 yılında Iğdır'ın ile yapılan özel bir kamu yatırımı (çağrı merkezi vb.) veya büyük ölçekli tek bir firmanın faaliyetinden kaynaklandığını söyleyebiliriz.

6220 - Bilgisayar Danışmanlık Faaliyetleri: Samsun, Kocaeli, Ankara ve İstanbul uzmanlaşan illerdir. Samsun'un Karadeniz havzasındaki ticari rolü, bilgi teknolojileri danışmanlığına olan talebi canlı tutmaktadır. Kocaeli ise sanayi dijitalleşmesi (Endüstri 4.0) danışmanlığı ile ilişkilidir.

7111 - Mimarlık Faaliyetleri: İnşaat ve turizm sektörleriyle yüksek ilişkidir gösterir. Ankara (kamu projeleri), İstanbul (kentsel dönüşüm/büyük projeler), Antalya ve Muğla (turizm yatırımları) uzmanlaşmanın olduğu illerdendir. Kastamonu, Bilecik ve Edirne gibi illerin varlığı, bu bölgelerdeki restorasyon projeleri veya yerel konut stokunun yenilenmesi süreçleriyle ilişkilendirilebilir. 2024 yılında Adıyaman ise deprem sonrası imar faaliyetlerinin artması ile uzmanlaşmıştır.

7311 - Reklam Ajanslarının Faaliyetleri: Ankara ve İstanbul ekonomisinin içerisinde bu faaliyet önemli bir yer tutmaktadır. Reklam faaliyetleri, müşteri tabanına (büyük markalara) fiziksel yakınlık gerektirdiğinden, sanayi veya ticaretin genel merkez düzeyinde yoğun olmadığı illerde uzmanlaşma düzeyi 1'in üzerine çıkamamıştır.

7312 - Çeşitli Medya Reklamları İçin Alan ve Zamanın Bir Ücret Veya Sözleşmeye Dayalı Olarak Satışı: İstanbul ve İzmir'de yoğunlaşmalar olsa da; Yozgat, Kırklareli, Ordu gibi illerde de dönem dönem uzmanlaşmaların olması, yerel medya satın alma dinamiklerinin (billboard, yerel radyo/TV reklamları) bu illerdeki ticari hayatta oransal olarak daha fazla yer kapladığını göstermektedir. 2024'te Kırklareli'nin listede kalması, Trakya bölgesindeki yerel reklam pazarının canlılığının bir yansıması olabilir.

7330 - Halkla İlişkiler ve İletişim Faaliyetleri: Bayburt gibi nüfusu az illerin listede sürekli yer alması, az sayıda firmanın varlığı dahi il genelindeki düşük işyeri sayısı nedeniyle yüksek LQ üretebilmektedir. Gaziantep'in varlığı ise sanayi kentinin kurumsal iletişim ve markalaşma ihtiyacının bir yansıması olarak görülebilir.

7414 - Uzmanlaşmış Tasarım Faaliyetleri: Bu Nace kodu, “Sanayi-Tasarım Simbiyozu”nun en net görüldüğü alandır. Bursa (Otomotiv ve Tekstil), Hatay (Mobilya ve Ayakkabı), Zonguldak (Madencilik/Makine aksamı) ve İstanbul; tasarım faaliyetlerinin doğrudan imalat sanayi ile entegre olduğu illerdir. 2015-2024 arasındaki süreklilik, bu illerde tasarımın üretim ekosisteminin içiçe geçtiğinin göstergesi olmuştur..

7420 - Fotoğrafçılık Faaliyetleri: Turizm bölgeleri (Antalya, Muğla, Nevşehir) ve büyükşehirler dışında Bayburt, Artvin, Sinop gibi illerin olması; fotoğrafçılık faaliyetlerinin bu illerde düğün, mezuniyet ve yerel etkinlikler gibi sosyal hizmetlere dayalı mikro işletmeler üzerinden yürüdüğünü ve diğer hizmet sektörlerinin zayıflığı nedeniyle bu alanın oransal olarak öne çıktığını göstermektedir.

7430 - Tercüme ve Sözlü Tercüme Faaliyetleri: Diploması ve bürokrasinin merkezi Ankara ve dış ticaretin merkezi İstanbul, sektörün doğal kümelenme alanlarıdır. Antalya ve Muğla (turizm) ile Mersin (liman/lojistik) illerinin de olması, tercüme hizmetlerinin türev talep yapısını gösterir. Çorum’un listedeki şaşırtıcı ve sürekli varlığı (2018-2024), ilin makine sanayisine dayalı ihracat odaklı KOBİ yapısının teknik tercüme hizmetlerine olan talebi ile açıklanabilir.

8552 - Kültürel Eğitim: Mekansal olarak en dağınık faaliyetlerden biridir. Büyükşehirlerin yanı sıra Kütahya, Isparta, Sivas, Batman gibi illerde yoğunlaşma görülmesi; halk eğitim merkezleri, belediye kursları ve özel yetenek kurslarının Türkiye geneline yayıldığını, kültürel eğitimin yerel taleple şekillenen bir “hizmet-yoğun” faaliyet olduğunu göstermektedir.

9020 - Gösteri Sanatları: Devlet Tiyatroları ile Devlet Opera ve Balesi müdürlüklerinin bulunduğu iller (Ankara, İstanbul, İzmir, Antalya, Samsun, Sivas) listede belirgin bir ağırlığa sahiptir. Bu durum, gösteri sanatlarında kamunun rolünün ve kurumsal altyapının, sektörel yoğunlaşmayı belirleyen ana faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Batman ve Bartın’ın bazı yıllarda listede yer alması, bu illerdeki kültür merkezlerinin etkinliğine bağlı olabilir.

9031 - Sanat Tesislerinin İşletilmesi: Eskişehir’in sürekli yer alması, kentin “kültür başkenti” vizyonu ve yerel yönetimlerin sanat mekanlarına yaptığı yatırımlarla doğrudan ilişkilidir. Edirne ve Sivas gibi illerde, tarihi mekanların (kervansaraylar, medreseler) kültürel etkinliklerde kullanımı yoluyla yoğunlaşma olmuştur. 2024 yılında Samsun ve Muğla’nın eklenmesi, kıyı şeridinde sanat mekanı işletmeciliğinin canlandığını göstermektedir.

9039 - Gösteri Sanatlarını Destekleyici Faaliyetler: Antalya, Nevşehir, Rize ve Düzce gibi illerin öne çıkması; festival organizasyonları, turistik ve yerel etkinliklerin bu illerin ekonomisinde yarattığı katma değerın yüksekliğini göstermektedir. Sektör, büyük illerden ziyade turizm akslarına yerleşmiştir.

9111 - Kütüphane ve Arşivlerin Faaliyetleri: Üniversiteleşme oranının yüksek olduğu veya tarihi arşiv niteliği taşıyan iller (Konya, Erzurum, İstanbul) ön plandadır. Kilis, Bayburt, Ardahan gibi illerdeki yüksek yoğunlaşma, üniversite kütüphanelerinin veya il halk

kütüphanelerinin, ildeki toplam kültürel istihdam içindeki payının çok yüksek olmasından (kamu sektörü etkisi) kaynaklanmaktadır.

9121 - Müzelerin Faaliyetleri Ve Tarihi Alanların Ve Yapıların İşletilmesi: Türkiye'nin kültür turizmi haritası ile birebir örtüşen bir yoğunlaşma dağılımı oluşmuştur. Adıyaman (Nemrut), Çorum (Hattuşaş), Nevşehir (Kapadokya), Şanlıurfa (Göbeklitepe), Muğla ve Antalya gibi iller; müze ve ören yeri işletmeciliğinin yerel ekonominin lokomotifi olduğu merkezlerdir. İllerin çeşitliliği, Türkiye'nin arkeolojik ve kültürel mirasının belirli bir bölgeye sıkışmadığını, ülke sathına yayıldığını teyit etmektedir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, 2015-2024 dönemi YKE yerelleşme dinamiklerinin, merkezi üretim ve yaygın tüketim/deneyim ekseninde ikili bir yapı sergilediği görülmektedir. Yazılım, yayıncılık ve görsel medya gibi teknoloji ve sermaye yoğun alanlar İstanbul-Ankara-İzmir hattında birleşirken olurken; tasarım, el sanatları ve kültürel miras odaklı faaliyetlerin, yerel sanayi altyapısı (Bursa, Hatay vb.) ve turizm potansiyeli (Antalya, Nevşehir vb.) ile etkileşimli olarak Anadolu geneline yayıldığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, Türkiye'nin YKE ekosisteminin tek merkezli olmaktan ziyade; sanayi entegrasyonu, tarihsel miras, kamu yatırımları ve üniversite ekosistemleri tarafından şekillendirilen, çok katmanlı ve mekansal iş bölümüne dayalı bir uzmanlaşma modeline sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

11.1.3. Pandemi ve Deprem Etkisi

2015-2024 dönemine ait uzmanlaşma verileri incelendiğinde, küresel ölçekli COVID-19 pandemisi ve bölgesel ölçekli 6 Şubat depremlerinin, sektörlerin mekansal davranışları üzerinde dönüştürücü ve test edici etkileri olduğu gözlemlenmiştir. Bu iki olay, sektörlerin “dijitalleşme kapasitesi” ve “fiziksel mekana bağımlılık” düzeylerine göre farklı sonuçlar doğurmuştur.

Pandemi Etkisi (2020-2022)

Pandemi dönemi, fiziksel etkileşimin kısıtlandığı ancak dijital tüketimin zirve yaptığı bir süreç olarak ortaya çıkmıştır.

- Bilgisayar oyunlarının yayımlanması (5821), bilgisayar programlama faaliyetleri (6210) ve diğer yazılım programlarının yayımlanması (5829) faaliyetlerinde uzaktan çalışma modellerinin yerleşmesiyle birlikte mekansal esneklik artmıştır. Özellikle oyun sektöründe (5821) Ankara, İstanbul ve İzmir üçgenine ek olarak, 2022 itibarıyla Kütahya gibi illerin eklenmesi ve 2024'te bilgisayar programlama faaliyetlerinde Iğdır'ın listeye girmesi, nitelikli iş gücünün büyük iller dışına da taşabileceğini göstermiştir.
- Gazetelerin yayımlanması (5812) pandemi döneminde bilgiye erişim ihtiyacının artmasına rağmen, fiziksel baskı ve dağıtım zorlukları nedeniyle 2020 sonrasında il bazında kısmi bir daralma ve merkezileşme eğilimi göstermiştir.

Deprem Etkisi

6 Şubat 2023 depremlerinden etkilenen illerin (özellikle Kahramanmaraş, Hatay, Adıyaman, Malatya) 2024 yılı LQ'ları, sektörlerin yapısal ve altyapı değişikliklerine karşı duyarlılıklarını ortaya koymaktadır. Aşağıda bu duyarlılıklar açıklanmıştır.

Yüksek Direnç Gösteren Alanlar

- Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı (3212) faaliyetinde, depremin merkez üslerinden Kahramanmaraş, 2024 yılında da uzmanlaşma ($LQ > 1$) düzeyini korumuştur. Bu durum, sektörün sadece fiziksel atölyelere değil, aynı zamanda derinleşmiş bir ustalık ağına ve ticari ilişkilere dayandığını; fiziksel yıkıma rağmen üretim kültürünün şehri terk etmediğini göstermektedir.
- Uzmanlaşmış tasarım faaliyetleri (7414) faaliyetinde, mobilya sektörüyle entegre çalışan Hatay, 2024 yılında da uzmanlaşmasını devam ettirmiştir. Bu durum yeniden yapılanma sürecinde tasarım ve üretim bilgisinin (know-how) bölgede kalıcı olduğunu işaret etmektedir.
- Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi (9121) faaliyetinde Hatay, Adıyaman ve Malatya gibi iller, kültürel varlıkların ve müzelerin zarar görmesine rağmen 2024 yılındanda performanslarını devam ettirmişlerdir. Bu durum, kurumsal hafızanın ve koruma faaliyetlerinin devamlılığının bir sonucu olarak yorumlanabilir.

Kırılganlık Gösteren Alanlar

- Sinema filmi gösterim faaliyetleri (5914) 2022 ve 2023 yıllarında uzmanlaşmasının yüksek olduğu Hatay, 2024 yılında uzmanlaşmasını kaybetmiştir. AVM'lerin ve sinema salonlarının fiziksel olarak yıkılması veya kullanılamaz hale gelmesi, mekana bağlı olan bu hizmet sektörünü doğrudan sekteye uğratmıştır.

Pandemi süreci, teknoloji odaklı sektörlerin belirli bir mekansal esneklik kazanabildiğini gösterirken; deprem felaketi, köklü zanaat ve sanayi kümelerinin (Kuyumculuk, Tasarım vb.) fiziksel yıkıma karşı dirençli olduğunu, ancak fiziksel altyapıya doğrudan bağımlı hizmet sektörlerinin savunmasız kaldığını vurgulamaktadır.

11.2. İllerdeki Nace Faaliyetlerinin Yoğunlaşmaları

Tablo 11.2'de il bazında son beş yılda (2020-2024) LQ yoğunlaşma katsayısının birden büyük çıktığı Nace faaliyetleri verilmiştir. Bir Nace faaliyetinin bir ilde üst üste beş yıl boyunca $LQ > 1$ değerine sahip olması, söz konusu faaliyetin; ilin ekonomik yapısında ulusal ortalamanın üzerinde bir yoğunlaşmaya sahip olduğunu, geçici dalgalanmadan ziyade yapısal bir uzmanlaşma gösterdiğini, mekansal ekonomi literatüründe tanımlanan kalıcı kümelenme özelliği taşıdığını göstermektedir. Bu çerçevede illerde öne çıkan Nace faaliyetleri aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 11.2. 2020-2024 Yılları Arasında İl Bazında Uzmanlaşılan Faaliyetler

#	İl Adı	Uzmanlaşılan Faaliyetler (Nace Rev.2.1)
1	Adana	5829 (Diğer yazılım programlarının yayımlanması)
2	Adıyaman	9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
3	Afyonkarahisar	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 5829 (Diğer yazılım programlarının yayımlanması)
4	Ağrı	9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
5	Amasya	7420 (Fotoğrafçılık faaliyetleri), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri), 9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
6	Ankara	5811 (Kitap yayımı), 5813 (Dergi ve süreli yayınların yayımlanması), 5819 (Diğer yayıncılık faaliyetleri), 5821 (Bilgisayar oyunlarının yayımlanması), 5829 (Diğer yazılım programlarının yayımlanması), 5912 (Sinema filmi, video ve televizyon programları çekim sonrası faaliyetleri), 5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 5920 (Ses kaydı ve müzik yayıncılığı faaliyetleri), 6210 (Bilgisayar programlama faaliyetleri), 6220 (Bilgisayar danışmanlık faaliyetleri), 7111 (Mimarlık faaliyetleri), 7430 (Tercüme ve sözlü tercüme faaliyetleri), 8552 (Kültürel eğitim), 9020 (Gösteri sanatları)
7	Antalya	5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 7111 (Mimarlık faaliyetleri), 7420 (Fotoğrafçılık faaliyetleri), 7430 (Tercüme ve sözlü tercüme faaliyetleri), 8552 (Kültürel eğitim), 9020 (Gösteri sanatları), 9039 (Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler)
8	Artvin	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 8552 (Kültürel eğitim)
9	Aydın	7420 (Fotoğrafçılık faaliyetleri)
10	Balıkesir	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 8552 (Kültürel eğitim), 9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
11	Bilecik	7111 (Mimarlık faaliyetleri), 8552 (Kültürel eğitim)
12	Bingöl	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
13	Bitlis	9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
14	Bolu	5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri)
15	Burdur	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
16	Bursa	7111 (Mimarlık faaliyetleri), 7414 (Uzmanlaşmış tasarım faaliyetleri)
17	Çanakkale	5812 (Gazetelerin yayımlanması)
18	Çankırı	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
19	Çorum	3212 (Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı), 5812 (Gazetelerin yayımlanması), 5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 7430 (Tercüme ve sözlü tercüme faaliyetleri)
20	Denizli	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
21	Diyarbakır	5819 (Diğer yayıncılık faaliyetleri), 5912 (Sinema filmi, video ve televizyon programları çekim sonrası faaliyetleri)
22	Edirne	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 7111 (Mimarlık faaliyetleri), 9031 (Sanat tesislerinin işletilmesi)
23	Elazığ	9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
24	Erzincan	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri)
25	Erzurum	9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
26	Eskişehir	5912 (Sinema filmi, video ve televizyon programları çekim sonrası faaliyetleri), 9031 (Sanat tesislerinin işletilmesi), 9039 (Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler)
27	Gaziantep	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
28	Giresun	5812 (Gazetelerin yayımlanması)

#	İl Adı	Uzmanlaşılın Faaliyetler (Nace Rev.2.1)
29	Gümüşhane	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
30	Hakkari	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
31	Hatay	7414 (Uzmanlaşmış tasarım faaliyetleri), 9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
32	Isparta	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 7111 (Mimarlık faaliyetleri), 8552 (Kültürel eğitim), 9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
33	Mersin	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
34	İstanbul	3212 (Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı), 5811 (Kitap yayımı), 5812 (Gazetelerin yayımlanması), 5813 (Dergi ve süreli yayınların yayımlanması), 5819 (Diğer yayıncılık faaliyetleri), 5821 (Bilgisayar oyunlarının yayımlanması), 5829 (Diğer yazılım programlarının yayımlanması), 5911 (Sinema filmi, video ve televizyon programları yapım faaliyetleri), 5912 (Sinema filmi, video ve televizyon programları çekim sonrası faaliyetleri), 5913 (Sinema filmi, video ve televizyon programları dağıtım faaliyetleri), 5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 5920 (Ses kaydı ve müzik yayıncılığı faaliyetleri), 6020 (Televizyon programcılığı ve yayıncılığı faaliyetleri), 6210 (Bilgisayar programlama faaliyetleri), 6220 (Bilgisayar danışmanlık faaliyetleri), 7111 (Mimarlık faaliyetleri), 7311 (Reklam ajanslarının faaliyetleri), 7312 (Çeşitli medya reklamları için alan ve zamanın bir ücret veya sözleşmeye dayalı olarak satışı), 7330 (Halkla ilişkiler ve iletişim faaliyetleri), 7414 (Uzmanlaşmış tasarım faaliyetleri), 7420 (Fotoğrafçılık faaliyetleri), 7430 (Tercüme ve sözlü tercüme faaliyetleri), 8552 (Kültürel eğitim), 9020 (Gösteri sanatları), 9031 (Sanat tesislerinin işletilmesi), 9039 (Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri), 9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
35	İzmir	5829 (Diğer yazılım programlarının yayımlanması), 5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 6210 (Bilgisayar programlama faaliyetleri), 7312 (Çeşitli medya reklamları için alan ve zamanın bir ücret veya sözleşmeye dayalı olarak satışı), 7420 (Fotoğrafçılık faaliyetleri), 8552 (Kültürel eğitim), 9039 (Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler)
36	Kars	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
37	Kastamonu	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 7111 (Mimarlık faaliyetleri)
38	Kayseri	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
39	Kırklareli	5812 (Gazetelerin yayımlanması)
40	Kırşehir	5813 (Dergi ve süreli yayınların yayımlanması), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
41	Kocaeli	6210 (Bilgisayar programlama faaliyetleri), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
42	Konya	5819 (Diğer yayıncılık faaliyetleri), 8552 (Kültürel eğitim), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
43	Kütahya	9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
44	Malatya	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
45	Manisa	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
46	Kahramanmaraş	3212 (Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
47	Mardin	3212 (Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı)
48	Muğla	5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 7111 (Mimarlık faaliyetleri), 7420 (Fotoğrafçılık faaliyetleri)
49	Muş	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
50	Nevşehir	9039 (Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler)
51	Niğde	9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
52	Ordu	5812 (Gazetelerin yayımlanması)

#	İl Adı	Uzmanlaşılın Faaliyetler (Nace Rev.2.1)
53	Rize	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 5813 (Dergi ve süreli yayınların yayımlanması), 9039 (Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler)
54	Sakarya	5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri)
55	Samsun	6220 (Bilgisayar danışmanlık faaliyetleri)
56	Siirt	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
57	Sinop	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 7420 (Fotoğrafçılık faaliyetleri), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
58	Sivas	8552 (Kültürel eğitim), 9031 (Sanat tesislerinin işletilmesi)
59	Tekirdağ	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
60	Tokat	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
61	Trabzon	3212 (Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı), 5812 (Gazetelerin yayımlanması), 5813 (Dergi ve süreli yayınların yayımlanması)
62	Tunceli	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri), 9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
63	Şanlıurfa	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
64	Uşak	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
65	Van	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
66	Yozgat	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 9039 (Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler)
67	Zonguldak	5812 (Gazetelerin yayımlanması), 5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 7414 (Uzmanlaşmış tasarım faaliyetleri), 9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
68	Aksaray	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
69	Bayburt	7420 (Fotoğrafçılık faaliyetleri), 9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
70	Karaman	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
71	Kırıkkale	5914 (Sinema filmi gösterim faaliyetleri), 9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
72	Batman	9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
73	Şırnak	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
74	Bartın	9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
75	Ardahan	9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri)
76	Iğdır	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
77	Yalova	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
78	Karabük	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
79	Kilis	9111 (Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri), 9121 (Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi)
80	Osmaniye	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.
81	Düzce	Herhangi bir Nace faaliyetinde uzmanlaşma olmamıştır.

- 1. Adana:** Uzmanlaşma, diğer yazılım programlarının yayınlanması faaliyetinde yoğunlaşmaktadır. Bu durum, ilin geleneksel medya gücünün dijital araçlarla dönüşüme uğradığını ve bölgesel bir dijital içerik merkezi olma potansiyeli taşıdığını göstermektedir.
- 2. Adıyaman:** İldeki yoğunlaşma, müzelerin faaliyetleri ve tarihi yapıların işletilmesi üzerinedir. Bu, kentin turizm stratejisinin kültürel mirasın korunması ve sergilenmesi ekseninde şekillendiğini ve tarih turizminin ekonomik bir çıpa olarak kullanıldığını gösterir.
- 3. Afyonkarahisar:** Gazete yayıncılığı ve yazılım programları üzerine kurulu ikili bir yapı mevcuttur. Yerel basının gücünü korurken, dijitalleşme ve yazılım alanında gelişen bir ekosistemin varlığı, ilin geleneksel ve modern sektörleri sentezlediğine işaret eder.
- 4. Ağrı:** Uzmanlaşma, kütüphane ve arşiv faaliyetlerinde belirgindir. Bu durum, kamu destekli kültür hizmetlerinin ildeki bilgi erişim altyapısının temelini oluşturduğunu ve kültürel sermayenin kurumsal yapılar üzerinden desteklendiğini göstermektedir.
- 5. Amasya:** Fotoğrafçılık, kütüphanecilik ve müzecilik alanlarındaki yoğunlaşma, kentin görsel belgeleme ve kültürel miras yönetimi konusundaki yetkinliğini ortaya koymaktadır. Bu yapı, kültür turizmini destekleyen güçlü bir yerel hizmet zinciri oluşturmaktadır.
- 6. Ankara:** Uzmanlaşma; yayıncılık, sinema, yazılım, mimarlık ve gösteri sanatları gibi yaratıcı endüstrilerin neredeyse tüm alt kollarını kapsamaktadır. Bu çeşitlilik, Ankara'nın kamu yönetimi merkezi olmasının ötesinde, entelektüel sermayenin ve yaratıcı üretimin ulusal düzeydeki ana merkezlerinden biri olduğunu kanıtlamaktadır.
- 7. Antalya:** Sinema, mimarlık, fotoğrafçılık ve gösteri sanatları alanlarındaki yoğunlaşma, ilin turizm endüstrisiyle entegre bir deneyim ekonomisi inşa ettiğini göstermektedir. Eğlence ve tasarım odaklı bu yapı, kentin uluslararası marka değerini desteklemektedir.
- 8. Artvin:** Gazete yayıncılığı ve kültürel eğitim alanındaki uzmanlaşma, yerel bilincin ve toplumsal hafızanın korunmasına yönelik güçlü bir eğilimi yansıtmaktadır.
- 9. Aydın:** Fotoğrafçılık faaliyetlerindeki tekil uzmanlaşma, ilin turizm potansiyeli ve görsel dokümantasyon ihtiyacı ile paralellik gösteren, hizmet odaklı bir sektörel derinleşmeye işaret etmektedir.
- 10. Balıkesir:** Gazetecilik, kültürel eğitim ve müzecilik alanlarındaki yoğunlaşma; kentin tarihi mirasını koruma ve yerel bilgi akışını sürdürme konusundaki kararlılığını yansıtan dengeli bir kültürel altyapı sunmaktadır.
- 11. Bilecik:** Mimarlık ve kültürel eğitimdeki uzmanlaşma, kentin sanayileşme süreciyle paralel olarak mekânsal tasarım ve nitelikli iş gücü yetiştirme ihtiyacına yanıt verdiğini göstermektedir.
- 12. Bingöl:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

13. Bitlis: Müze ve tarihi alan işletmeciliğindeki yoğunlaşma, kentin tarihsel derinliğinin ekonomik bir değere dönüştürülmesi ve inanç/kültür turizmi altyapısının güçlendiğini işaret etmektedir.

14. Bolu: Sinema filmi gösterim faaliyetlerindeki uzmanlaşma, ildeki sosyal yaşamın ve tüketim alışkanlıklarının eğlence sektörü üzerinden şekillendiğini ve yerel talebin bu yönde canlı olduğunu göstermektedir.

15. Burdur: Gazete yayıncılığı ve kütüphanecilik alanındaki faaliyetler, ilin yazılı kültür ve bilgi arşivleme konusundaki geleneksel yapısının sürdürülebilirliğini koruduğunu göstermektedir.

16. Bursa: Mimarlık ve uzmanlaşmış tasarım faaliyetlerindeki yoğunlaşma, Türkiye'nin sanayi başkentlerinden biri olan Bursa'da üretimin "tasarım" ile katma değer kazandığını ve endüstriyel tasarım talebinin yüksek olduğunu kanıtlamaktadır.

17. Çanakkale: Gazete yayıncılığındaki uzmanlaşma, yerel medyanın kent kimliğindeki gücünü ve yerel gündemin takibindeki toplumsal hassasiyeti yansıtmaktadır.

18. Çankırı: Yaratıcı sektörlerde istatistiksel olarak anlamlı bir yoğunlaşma gözlemlenmemiştir, bu durum sektörel çeşitliliğin artırılması gerektiğini düşündürmektedir.

19. Çorum: Mücevherat imalatı, gazetecilik ve tercüme faaliyetlerindeki çeşitlilik; ilin zanaatkâr geleneğini modern hizmet sektörleriyle harmanladığını ve özellikle altın/takı tasarımında niş bir üretim merkezi olduğunu göstermektedir.

20. Denizli: Güçlü sanayi altyapısına rağmen, yaratıcı endüstriler başlığı altında belirgin bir uzmanlaşma verisi oluşmamıştır; bu durum sanayi ile yaratıcı sektörler arası entegrasyon potansiyelini işaret etmektedir.

21. Diyarbakır: Yayıncılık faaliyetleri ve sinema çekim sonrası hizmetlerindeki yoğunlaşma, ilin bölgesel bir medya ve prodüksiyon merkezi olma yolunda ilerlediğini, görsel-işitsel içerik üretiminde teknik altyapının geliştiğini göstermektedir.

22. Edirne: Mimarlık, sanat tesisleri ve sinema gösterimi alanlarındaki uzmanlaşma; sınır kenti olmanın getirdiği kültürel hareketlilik ve tarihi dokunun modern sanat işletmeciliği ile desteklendiğini ortaya koymaktadır.

23. Elazığ: Müze ve tarihi yapı işletmeciliğindeki uzmanlaşma, Harput başta olmak üzere kentin köklü geçmişinin turizm ve kültür ekonomisine kazandırılması yönündeki çabaların sonucudur.

24. Erzincan: Gazetecilik ve sinema gösterim faaliyetleri, ildeki sosyokültürel yaşamın haber alma ve eğlence ekseninde şekillendiğini, yerel iletişim kanallarının aktif olduğunu göstermektedir.

25. Erzurum: Kütüphane ve arşiv faaliyetlerindeki yoğunlaşma, kentin bir eğitim ve kültür merkezi olarak akademik ve kamusal bilgi kaynaklarına verdiği önemi teyit etmektedir.

26. Eskişehir: Sinema post-produksiyon, sanat tesisleri ve gösteri sanatları destek hizmetlerindeki uzmanlaşma; genç nüfus ve üniversite dinamizmiyle beslenen, Türkiye'nin en canlı kültür-sanat ekosistemlerinden birine sahip olduğunu göstermektedir.

27. Gaziantep: Sanayi ve gastronomi gücüne rağmen, veri setinde yaratıcı endüstriler özelinde sürekli bir uzmanlaşma yakalanmamıştır; bu alanlarda potansiyel gelişim fırsatları bulunmaktadır.

28. Giresun: Gazete yayıncılığındaki tekil uzmanlaşma, yerel basının toplumsal iletişimdeki kritik rolünü ve yazılı kültür geleneğinin devamlılığını vurgulamaktadır.

29. Gümüşhane: Gazetecilik ve kütüphanecilik faaliyetleri, ilde bilgiye erişim ve yerel gündem takibinin kültürel altyapının merkezinde yer aldığını göstermektedir.

30. Hakkari: Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

31. Hatay: Uzmanlaşmış tasarım ve müzecilik faaliyetleri; kentin zengin tarihsel katmanlarının ve zanaat kültürünün, tasarım odaklı bir yaklaşımla modernize edildiğine ve turizme entegre edildiğine işaret etmektedir.

32. Isparta: Mimarlık, eğitim, müzecilik ve sinema alanlarındaki çok yönlü uzmanlaşma; üniversite etkisiyle şekillenen, kültürel tüketim alışkanlıklarının yüksek olduğu dengeli bir sosyal yapı sunmaktadır.

33. Mersin: Lojistik ve ticaret gücünün aksine, yaratıcı endüstrilerde spesifik bir kümelenme verisi oluşmamıştır.

34. İstanbul: Yaratıcı ekonominin tartışmasız merkezidir. Mücevherattan yazılıma, reklamcılıktan sinemaya, mimarlıktan gösteri sanatlarına kadar hemen her alanda uzmanlaşma mevcuttur. Bu tablo, İstanbul'un sadece ulusal değil, küresel ölçekte bir tasarım, teknoloji ve kültür üretim merkezi olduğunu kanıtlamaktadır.

35. İzmir: Yazılım, reklamcılık, fotoğrafçılık ve gösteri sanatlarındaki yoğunlaşma; İzmir'in yenilikçi, modern ve hizmet odaklı ekonomisini yansıtmaktadır. Özellikle teknoloji ve reklamcılık alanındaki kümelenme, kentin yaratıcı sınıf için bir çekim merkezi olduğunu göstermektedir.

36. Kars: Gazetecilik ve kütüphanecilikteki uzmanlaşma, kentin entelektüel birikiminin ve tarihi/siyasi öneminin yazılı kültür ve arşivleme üzerinden sürdürüldüğünü göstermektedir.

37. Kastamonu: Gazete yayıncılığı ve mimarlık faaliyetleri; yerel basının gücü ile kentin tarihi dokusunun restorasyon ve planlama süreçlerindeki mimari talebi yansıtan bir görünüm sunmaktadır.

- 38. Kayseri:** Güçlü ticaret ve sanayi yapısına karşın, raporlanan dönemde yaratıcı endüstriler özelinde bir yoğunlaşma tespit edilmemiştir.
- 39. Kırklareli:** Gazete yayıncılığındaki uzmanlaşma, Trakya bölgesindeki yerel iletişim ağlarının aktifliğine ve yerel haberciliğin önemine işaret etmektedir.
- 40. Kırşehir:** Dergi/sürelî yayınlar ve kütüphanecilik faaliyetleri; ilin kültürel derinliğinin ve okuma kültürünün, sürelî yayıncılık ve kamu arşivleri üzerinden canlı tutulduğunu göstermektedir.
- 41. Kocaeli:** Bilgisayar programlama ve kütüphanecilik alanındaki uzmanlaşma; Türkiye'nin sanayi üssü olan ilin, teknolojik dönüşüm (Sanayi 4.0) sürecinde yazılım yetkinliğini artırdığını ve bilgi altyapısını güçlendirdiğini ortaya koymaktadır.
- 42. Konya:** Yayıncılık, kültürel eğitim ve kütüphanecilikteki yoğunlaşma; kentin tarihsel ilim merkezi kimliğinin modern eğitim ve yayıncılık faaliyetleriyle sürdürüldüğünü göstermektedir.
- 43. Kütahya:** Müze ve tarihi alan işletmeciliğindeki uzmanlaşma, çini ve porselen gibi zanaat kültürünün ve tarihi mirasın turizm ekonomisine entegrasyonunu yansıtmaktadır.
- 44. Malatya:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.
- 45. Manisa:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.
- 46. Kahramanmaraş:** Mücevher imalatı ve kütüphanecilikteki uzmanlaşma; "Altınşehir" kimliğiyle örtüşen güçlü kuyumculuk sektörü ve tasarıma dayalı katma değer üretiminin il ekonomisindeki baskın rolünü kanıtlamaktadır.
- 47. Mardin:** Sadece mücevher ve benzeri eşyaların imalatında görülen yoğunlaşma; telkari gibi geleneksel el sanatlarının ticari bir sektöre dönüştüğünü ve kentin marka değerinin en önemli bileşeni olduğunu göstermektedir.
- 48. Muğla:** Sinema, mimarlık ve fotoğrafçılık faaliyetleri; lüks turizm ve gayrimenkul gelişimiyle paralel olarak estetik ve görsel hizmetlere olan yüksek talebi yansıtmaktadır.
- 49. Muş:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.
- 50. Nevşehir:** Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetlerdeki uzmanlaşma; Kapadokya bölgesindeki yoğun turizm hareketliliğinin getirdiği organizasyon, festival ve etkinlik yönetimi ihtiyacına doğrudan bir yanıttır.
- 51. Niğde:** Kütüphane ve arşiv faaliyetlerindeki yoğunlaşma, üniversite ve kamu odaklı bilgi hizmetlerinin ildeki kültürel altyapının merkezinde olduğunu göstermektedir.

52. Ordu: Gazete yayıncılığındaki uzmanlaşma, Karadeniz bölgesindeki güçlü yerel medya geleneğinin Ordu'da da hakim olduğunu ve toplumsal iletişimin bu kanalla sağlandığını işaret eder.

53. Rize: Gazete, dergi yayıncılığı ve gösteri sanatları destek hizmetleri; ilde hem yazılı medyanın hem de kültürel etkinlik organizasyonlarının canlı bir sektör oluşturduğunu göstermektedir.

54. Sakarya: Sinema filmi gösterim faaliyetlerindeki uzmanlaşma, sanayi ve öğrenci nüfusuyla büyüyen kentin sosyal tüketim alışkanlıklarında sinema ve eğlencenin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

55. Samsun: Bilgisayar danışmanlık faaliyetlerindeki tekil uzmanlaşma; Samsun'un Karadeniz bölgesinin teknoloji ve bilişim hizmetleri merkezi olma potansiyelini ve dijital dönüşüm danışmanlığına olan talebi yansıtmaktadır.

56. Siirt: Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

57. Sinop: Gazetecilik, fotoğrafçılık ve kütüphanecilik; kentin sakin ve kültürel ağırlıklı yaşam tarzının, belgelemeye ve bilgiye dayalı sektörleri desteklediğini göstermektedir.

58. Sivas: Kültürel eğitim ve sanat tesislerinin işletilmesi; kentin köklü kültürel mirasının eğitim yoluyla aktarılmasına ve sanatın kurumsal mekanlarda icra edilmesine verilen önemi ortaya koymaktadır.

59. Tekirdağ: Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

60. Tokat: Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

61. Trabzon: Mücevher imalatı (hasır bilezik vb.) ve yayıncılık faaliyetlerindeki yoğunlaşma; el sanatlarına dayalı tasarım yeteneğinin ticari gücünü koruduğunu ve bölgesel medya merkezi olma özelliğini sürdürdüğünü göstermektedir.

62. Tunceli: Gazetecilik, kütüphanecilik ve müzecilik; ilin yüksek okuryazarlık oranı ve kültürel bilinciyle paralel olarak bilgi ve kültür odaklı hizmetlerin ekonomide ağırlık kazandığını kanıtlamaktadır.

63. Şanlıurfa: Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

64. Uşak: Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

65. Van: Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

- 66. Yozgat:** Gazetecilik ve gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler; yerel iletişim ağlarının yanı sıra sosyal etkinlik ve organizasyon sektörünün gelişmekte olduğuna işaret etmektedir.
- 67. Zonguldak:** Tasarım, sinema, gazetecilik ve müzecilik; endüstriyel mirasın (kömür/maden) tasarımıyla dönüştürülmesi ve kentin sanayi kimliğinin kültürel hafıza ile harmanlanması sürecini yansıtmaktadır.
- 68. Aksaray:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.
- 69. Bayburt:** Fotoğrafçılık ve müzecilik faaliyetleri; özellikle Baksı Müzesi gibi inisiyatiflerin etkisiyle kentin sanat ve kültür turizminde butik ama güçlü bir marka değeri oluşturduğunu göstermektedir.
- 70. Karaman:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.
- 71. Kırıkkale:** Sinema ve kütüphanecilik faaliyetleri; ildeki sosyal yaşamın kamu destekli kültür hizmetleri ve eğlence sektörü ile desteklendiğini göstermektedir.
- 72. Batman:** Müze ve tarihi alan işletmeciliğindeki uzmanlaşma; Hasankeyf ve çevresindeki kültürel mirasın korunması ve turizme kazandırılması süreçlerinin sektörel bir odak yarattığını işaret etmektedir.
- 73. Şırnak:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.
- 74. Bartın:** Müze ve tarihi alan faaliyetleri; Amasra gibi turistik merkezlerin etkisiyle tarih ve kültür turizminin il ekonomisindeki belirleyici rolünü yansıtmaktadır.
- 75. Ardahan:** Kütüphane ve arşiv faaliyetlerindeki uzmanlaşma, kamusal bilgi hizmetlerinin ildeki en belirgin kültürel faaliyet alanı olduğunu göstermektedir.
- 76. Iğdır:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.
- 77. Yalova:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.
- 78. Karabük:** Safranbolu gibi güçlü bir markaya sahip olmasına rağmen veri setinde sektörel kod bazında sürekli uzmanlaşma ayrışmamıştır.
- 79. Kilis:** Kütüphanecilik ve müzecilik faaliyetleri; sınır hattındaki kentin kültürel hafızasını koruma ve kamu eliyle kültür hizmeti sunma refleksini göstermektedir.
- 80. Osmaniye:** Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

81. Düzce: Mevcut dönemde YKE'ne ait faaliyetlerde belirgin bir uzmanlaşma tespit edilememiştir. Bu durum, sektörlerin henüz kümelenme aşamasına gelmediğini göstermektedir.

2020-2024 yılları arasında herhangi bir Nace faaliyetinde sürekli uzmanlaşma göstermeyen iller üzerinde ayrıca durulmalıdır. Öncelikle sanayi, ticaret ve ihracat kapasitesi çok yüksek olan bazı büyükşehirlerin yaratıcı endüstrilerde kalıcı uzmanlaşmayı sağlayamadıkları görülmüştür. Gaziantep, Kayseri, Denizli, Manisa, Tekirdağ gibi üretim üslerinde yaratıcı sektörlerde belirgin bir kümelenme görülmemektedir. Bu iller üretim odaklı olmalarına karşın üretimi tasarım, markalaşma ve içerik ile katma değerli hale getirme aşamasında henüz istatistiksel bir eşiği aşamamışlardır. Sanayi kasları çok güçlü, ancak yaratıcı kasları henüz gelişme aşamasındadır. Hakkari, Şırnak, Iğdır, Muş, Bingöl, Siirt gibi illerdeki yoğunlaşma eksikliği, pazarın darlığı ve altyapı yetersizliklerinden kaynaklanmaktadır. Şanlıurfa, Malatya, Tokat, Osmaniye, Düzce, Yalova, Uşak, Aksaray, Karaman, Kırıkkale gibi illerde kültürel potansiyel (Göbeklitepe vb.) henüz YKE uzmanlaşmasına dönüşmemiştir.

12. SONUÇ ve ÖNERİLER

2015-2024 dönemine ait veriler, YKE yapısal bir dönüşüm geçirerek ulusal ekonominin büyüme hızını aşan bir performans sergilediğini ortaya koymaktadır. YKE, istihdam ve girişim sayısındaki artışla ekonomik dinamizmini kanıtlamış; özellikle yazılım, oyun ve dijital içerik alanlarında küresel rekabet gücü kazanmıştır. Ancak, toplam cirodaki payın görece düşük kalması (değer yakalama sorunu), geleneksel sektörlerdeki dijitalleşme eksikliği ve bölgesel yoğunlaşmadaki dengesizlikler, sürdürülebilir büyüme önündeki temel yapısal kısıtlar olarak tespit edilmiştir. Bu bağlamda, sektörün potansiyelini tam kapasiteyle kullanabilmesi ve küresel değer zincirinde üst sıralara yükselmesi amacıyla aşağıdaki dört ana başlık altında öneriler sunulmaktadır.

Öneri 1: Dijital Yaratıcılık Ekosisteminin Ölçeklendirilmesi ve Finansal Derinleşme

Dijital oyun ve yazılım gibi yüksek katma değerli alanlarda gözlemlenen başarıların Unicorn/Turcorn seviyesinden tabana yayılması ve KOBİ ölçeğindeki işletmelerin büyüme sorunlarının giderilmesi hedeflenmelidir.

- **Girişim Sermayesi ve Ortak Yatırım Fonları:** Geleneksel banka kredilerinin yanı sıra yaratıcı teknoloji dikeyinde (oyun, VR/AR, dijital sanat) faaliyet gösteren girişimlere yönelik “Risk Sermayesi” ve “Özel Sermaye” yatırımlarını teşvik edici vergi avantajları sağlanmalıdır. Kamu destekli fonların fonu mekanizmaları ile özel sektör yatırımları kaldıraç etkisiyle artırılmalıdır.
- **Fikri Mülkiyet (IP) Ticarileştirme Altyapısı:** Üniversiteler ve Teknoparklar bünyesinde, yaratıcı ürünlerin (oyun karakterleri, format hakları vb.) patent, marka ve telif süreçlerini yönetecek ve finanse edecek “Fikri Mülkiyet Destek Ofisleri” kurulmalıdır. Yapay zeka destekli YKE üretimlerinin telif hakları, gelir paylaşımı ve etik kullanım ilkeleri tanımlanarak yaratıcılığın korunması güvence altına alınmalıdır.
- **Küresel Yetenek Erişimi (Teknoloji Vizesi):** YKE’ndeki üst düzey uzman açığını kapatmak amacıyla; nitelikli yabancı yazılımcı, tasarımcı ve prodüktörlerin Türkiye’de istihdamını bürokratik engellerden arındıran özel bir “Yaratıcı Teknoloji Vizesi” programı hayata geçirilmelidir.
- **Yapay Zeka Destekli Yaratıcı Üretim Ekosisteminin Geliştirilmesi:** Türkiye’de yapay zekanın YKE’nde, insan yaratıcılığını destekleyici ve üretkenliği artırıcı bir araç olarak konumlandırılması amacıyla, içerik üretimi, dağıtımı ve ticarileştirilmesini kapsayan bütüncül bir ekosistem oluşturulmalıdır. Bu kapsamda, yapay zeka tabanlı yaratıcı üretim yapan girişimler, stüdyolar ve bağımsız üreticiler için teknik altyapı, veri erişimi ve yetkinlik geliştirme destekleri sağlanmalı; kamu kurumları, üniversiteler ve özel sektör arasında ortak üretim ve “Yaratıcı Teknoloji Laboratuvarları” kurulmalıdır.

Öneri 2: Geleneksel Sektörlerde Dijital Entegrasyon ve Katma Değerli Markalaşma

İstihdam kapasitesi yüksek olan ancak büyüme ivmesi durağanlaşan geleneksel sektörlerin (el sanatları, yayımcılık, tasarım) dijital ekonomiye entegrasyonunun sağlanması önemlidir.

- **Yaratıcı KOBİ Dijital Dönüşüm Programı:** Geleneksel üretim yapan işletmelerin küresel pazar yerlerine (Etsy, Amazon Handmade vb.) erişimini sağlamak, e-ticaret altyapılarını kurmak ve dijital pazarlama yetkinliklerini artırmak üzere hibe ve mentorluk destekleri artırılmalıdır.
- **Coğrafi İşaretli Ürünlerde Küresel Markalaşma:** UNESCO “Yaratıcı Şehirler Ağı” ve “Coğrafi İşaret” tesciline sahip yerel ürünlerin (örn. Maraş işi, Kütahya çinisi) uluslararası pazarlarda rekabet edebilir modern tasarımlarla sunulması için Ticaret Bakanlığı koordinasyonunda “Anadolu Tasarım Markaları” programı başlatılmalıdır.
- **Yaratıcı Girdi Teşvik Mekanizması:** İmalat sanayindeki KOBİ’lerin, yerli YKE’nden (reklam, yazılım, tasarım) alacakları hizmetlerin belirli bir oranda devlet desteği kapsamına alınması sağlanmalıdır.

Öneri 3: Akıllı Uzmanlaşma Esaslı Bölgesel Kalkınma Modeli

Yoğunlaşma Katsayısı (LQ) analizleri, Türkiye genelinde tek tip teşvik sistemi yerine, bölgelerin özgün potansiyellerine dayalı ayrıştırmış stratejilerin gerekliliğini ortaya koymaktadır.

- **Bölgesel Yaratıcı Odakların Belirlenmesi:** Kalkınma Ajansları öncülüğünde bölgesel potansiyel haritaları güncellenmelidir. (Örn: Kahramanmaraş için Zanaat/Tasarım, Konya için Kültürel Miras Teknolojileri, Ankara için Oyun/Yazılım). Teşvik mekanizmaları bu sektörel odaklara göre özelleştirilmelidir.
- **Tematik Altyapı Yatırımları:** Belirlenen odak alanlarına uygun olarak, yerel yönetimler iş birliğiyle ortak üretim atölyeleri (maker labs), tematik kuluçka merkezleri ve sanatçı rezidans programları için fiziki altyapı hibeleri sağlanmalıdır. Yüksek hızlı internet ve ortak çalışma alanlarına sahip merkezler kurulmalıdır. Deprem bölgesindeki zanaatkarlar için kalıcı “Yaratıcı Üretim Kampüsleri” kurulmalı, bu alanlar dijital pazar yerlerine doğrudan entegre edilmelidir.
- **Festival ve Etkinlik Yönetimi Stratejisi:** Yerel kültürel değerlerin uluslararası festivallere dönüştürülerek gösteri sanatları alanında yeni uzmanlaşmalar yaratılmalıdır.
- **Yaratıcı Turizm Rotalarının Tasarımı:** Turistlerin sadece izlediği değil, yerel zanaatları deneyimlediği (öğren-yap atölyeleri) turizm modelleri geliştirilmelidir.

Öneri 4: Beşeri Sermayenin Güçlendirilmesi ve Yeni Nesil Yetkinlik Gelişimi

YKE’ndeki yüksek ücret ve nitelikli iş gücü açığı, eğitim sisteminin endüstri ihtiyaçlarına göre yenilenmesini zorunlu kılmaktadır.

- **Yaratıcı Endüstriler Meslek Liseleri:** Tematik liselerin (Animasyon, Sahne Sanatları, Dijital Tasarım) sayısının artırılması ve müfredatın sektörle birlikte yazılması.
- **Disiplinlerarası Akademik Müfredat:** Yükseköğretim Kurulu (YÖK) koordinasyonunda; Güzel Sanatlar ve Tasarım fakülteleri ile Mühendislik ve İşletme fakültelerinin entegre olduğu yaratıcı teknoloji mühendisliği, kültür ekonomisi, yaratıcı teknolojiler ve oyun tasarımı gibi hibrit lisans/lisansüstü programları yaygınlaştırılmalıdır.
- **Usta-Çırak Mekanizması:** Geleneksel zanaat bilgisinin kaybolmasını önlemek ve modern tasarımla buluşturmak amacıyla; ustalar ile genç tasarımcı/mühendisleri fiziksel/dijital platformlarda bir araya getiren bir mentorluk ve ortak üretim ağı kurulmalıdır. Unutulmaya yüz tutmuş zanaatların mesleki eğitim müfredatına alınması ve sertifikalandırılması sağlanmalıdır.
- **Sosyal Güvenlik Sisteminin Güçlendirilmesi:** Serbest çalışanlar için sosyal güvenlik sisteminin YKE için düzenlenmesi ve esnek çalışma modellerinin sektörel bazda yasal altyapısı iyileştirilmelidir.

Türkiye YKE, 2015-2024 döneminde gösterdiği performansla stratejik bir sektör olduğunu kanıtlamıştır. Yukarıda sunulan önerilerin hayata geçirilmesi; sektörün KOBİ ağırlıklı yapısının ölçeklenebilir modellere dönüşmesini, geleneksel üretimin katma değer kazanmasını ve bölgesel kalkınma farklarının azalmasını sağlayacaktır. Bu stratejik yönelim, Türkiye'nin yaratıcı ekonomide sadece bir pazar değil, aynı zamanda küresel bir içerik ve teknoloji üreticisi konumuna yükselmesi için kritik öneme sahiptir.

EKLER

EK-1: İl Bazında İşyeri Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

#	İl Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 (%)
1	Adana	601	619	639	631	604	659	688	719	749	743	23,63
2	Adıyaman	56	64	75	77	74	73	69	66	63	63	12,50
3	Afyonkarahisar	113	109	124	126	127	149	162	161	146	121	7,08
4	Ağrı	27	27	25	33	32	29	29	32	29	29	7,41
5	Amasya	58	59	71	72	74	75	74	84	79	76	31,03
6	Ankara	3.874	3.912	4.154	4.238	4.197	4.447	4.744	5.216	5.252	5.458	40,89
7	Antalya	1.399	1.276	1.315	1.397	1.448	1.443	1.561	1.788	1.887	1.919	37,17
8	Artvin	28	39	37	38	32	31	41	45	43	36	28,57
9	Aydın	283	289	324	325	301	328	347	382	360	386	36,40
10	Balıkesir	216	212	259	299	301	287	314	343	377	400	85,19
11	Bilecik	39	43	51	51	57	58	50	55	53	56	43,59
12	Bingöl	18	20	23	21	25	31	31	30	22	23	27,78
13	Bitlis	19	25	26	30	29	35	37	41	32	36	89,47
14	Bolu	90	76	85	78	70	67	75	94	99	103	14,44
15	Burdur	45	45	45	63	69	68	71	82	65	72	60,00
16	Bursa	1.094	1.126	1.227	1.237	1.250	1.299	1.414	1.540	1.620	1.650	50,82
17	Çanakkale	158	154	170	173	169	181	215	227	251	277	75,32
18	Çankırı	20	20	20	26	22	23	25	27	19	40	100,00
19	Çorum	99	93	108	112	111	108	121	125	127	124	25,25
20	Denizli	282	286	317	327	325	343	377	423	438	439	55,67
21	Diyarbakır	170	166	184	201	204	205	224	229	197	209	22,94
22	Edirne	127	121	156	161	155	162	182	209	204	229	80,31
23	Elazığ	85	85	103	108	110	130	131	132	124	138	62,35
24	Erzincan	44	41	52	47	44	47	47	54	50	49	11,36
25	Erzurum	119	131	135	134	135	149	157	162	157	161	35,29
26	Eskişehir	288	301	321	316	346	330	354	386	393	390	35,42
27	Gaziantep	401	349	400	429	412	432	513	548	533	569	41,90
28	Giresun	89	93	101	100	108	105	116	119	111	120	34,83
29	Gümüşhane	19	24	31	28	25	30	32	36	34	37	94,74
30	Hakkari	15	19	24	19	19	27	23	42	29	24	60,00
31	Hatay	199	211	221	239	241	242	273	274	236	248	24,62
32	Isparta	103	109	117	114	112	117	122	145	138	151	46,60
33	Mersin	410	401	453	472	445	454	470	491	524	571	39,27
34	İstanbul	16.833	17.179	18.001	18.510	19.166	20.091	21.994	24.513	25.149	25.861	53,63
35	İzmir	2.182	2.204	2.403	2.447	2.523	2.680	2.889	3.101	3.160	3.300	51,24
36	Kars	28	27	25	24	21	24	23	32	24	24	-14,29
37	Kastamonu	69	73	89	91	80	87	90	99	98	98	42,03
38	Kayseri	421	421	453	459	479	480	509	553	558	589	39,90
39	Kırklareli	69	62	72	84	88	93	97	100	104	100	44,93
40	Kırşehir	33	32	39	44	39	41	42	41	36	40	21,21

#	İl Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 (%)
41	Kocaeli	667	720	790	837	866	928	1.017	1.179	1.302	1.392	108,70
42	Konya	479	492	539	525	547	583	632	681	659	713	48,85
43	Kütahya	99	86	97	113	118	111	118	133	123	137	38,38
44	Malatya	131	132	163	168	166	186	197	195	168	191	45,80
45	Manisa	232	215	247	242	235	240	273	313	301	336	44,83
46	Kahramanmaraş	255	257	292	312	336	348	426	488	466	511	100,39
47	Mardin	53	48	67	63	67	75	86	101	66	73	37,74
48	Muğla	434	432	451	484	490	501	547	633	638	675	55,53
49	Muş	39	35	38	36	38	32	31	46	34	35	-10,26
50	Nevşehir	58	54	55	56	67	71	78	97	84	99	70,69
51	Niğde	40	39	49	51	58	66	64	68	69	69	72,50
52	Ordu	105	114	138	141	144	162	176	184	177	176	67,62
53	Rize	71	73	77	85	85	90	89	98	84	95	33,80
54	Sakarya	263	260	265	262	278	287	317	336	347	371	41,06
55	Samsun	285	286	332	336	318	340	379	395	382	391	37,19
56	Siirt	15	16	17	18	28	24	28	34	22	27	80,00
57	Sinop	40	42	45	55	56	60	53	53	49	58	45,00
58	Sivas	82	94	111	109	112	134	148	161	148	156	90,24
59	Tekirdağ	283	271	295	291	281	300	339	357	364	386	36,40
60	Tokat	82	80	80	90	84	82	82	100	91	88	7,32
61	Trabzon	230	240	253	264	252	264	270	284	302	315	36,96
62	Tunceli	11	12	12	8	13	18	21	21	18	24	118,18
63	Şanlıurfa	90	88	113	131	134	126	131	188	180	165	83,33
64	Uşak	84	79	93	90	88	85	96	99	95	96	14,29
65	Van	63	72	80	87	90	105	116	127	104	118	87,30
66	Yozgat	59	75	78	92	81	81	81	89	74	81	37,29
67	Zonguldak	125	121	128	135	144	136	134	138	136	150	20,00
68	Aksaray	68	76	81	85	93	90	93	89	87	83	22,06
69	Bayburt	21	18	22	21	25	30	30	30	24	26	23,81
70	Karaman	44	42	55	63	63	60	61	59	51	61	38,64
71	Kırıkkale	47	45	46	35	39	48	49	77	68	67	42,55
72	Batman	46	41	65	56	54	71	78	94	70	79	71,74
73	Şırnak	15	15	17	17	18	23	22	23	19	22	46,67
74	Bartın	33	34	39	40	35	38	37	36	37	37	12,12
75	Ardahan	6	8	9	6	7	9	7	6	6	8	33,33
76	İğdır	17	17	19	20	20	18	15	18	19	44	158,82
77	Yalova	69	76	81	92	86	91	88	99	100	95	37,68
78	Karabük	69	70	75	68	68	70	70	73	62	82	18,84
79	Kilis	19	22	27	28	26	31	29	27	21	22	15,79
80	Osmaniye	56	70	68	79	76	80	76	84	79	77	37,50
81	Düzce	66	77	87	88	89	107	118	151	154	165	150,00
	Toplam	35.174	35.587	38.071	39.160	39.944	41.861	45.435	50.210	50.850	52.755	49,98

EK-2: İl Bazında Çalışan Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

#	İl Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 (%)
1	Adana	3.582	3.923	4.207	3.649	3.519	3.461	3.720	3.831	4.197	4.172	16,47
2	Adıyaman	458	1.168	1.213	1.143	951	1.259	1.158	1.073	959	1.112	142,79
3	Afyonkarahisar	460	376	493	442	473	492	528	525	538	541	17,61
4	Ağrı	86	82	78	131	105	114	274	546	515	528	513,95
5	Amasya	255	251	226	239	232	246	258	329	251	256	0,39
6	Ankara	32.158	33.028	36.890	35.937	36.937	37.651	41.612	47.167	46.376	47.705	48,35
7	Antalya	7.305	6.485	6.457	6.304	7.054	6.541	7.047	8.716	9.324	9.323	27,62
8	Artvin	198	138	149	171	169	175	159	215	155	189	-4,55
9	Aydın	911	841	911	988	886	924	865	1.133	1.025	1.086	19,21
10	Balıkesir	945	923	1.000	1.316	1.293	1.300	1.491	1.743	1.758	1.664	76,08
11	Bilecik	305	535	579	550	494	517	530	608	584	524	71,80
12	Bingöl	77	80	109	129	134	109	117	110	60	58	-24,68
13	Bitlis	52	66	107	71	72	96	102	148	81	92	76,92
14	Bolu	346	342	375	262	198	172	218	317	415	397	14,74
15	Burdur	124	128	163	199	176	181	196	253	241	246	98,39
16	Bursa	6.346	7.090	6.894	6.885	6.489	7.051	7.689	8.327	8.517	8.817	38,94
17	Çanakkale	534	496	587	607	546	643	694	851	1.184	1.233	130,90
18	Çankırı	59	72	82	85	75	57	63	63	62	210	255,93
19	Çorum	514	601	603	609	589	545	580	720	757	796	54,86
20	Denizli	1.133	1.136	1.338	1.099	1.027	1.219	1.390	1.750	1.630	1.513	33,54
21	Diyarbakır	1.010	912	1.122	1.044	1.128	1.092	1.261	1.238	1.231	1.207	19,50
22	Edirne	644	758	879	803	713	783	974	1.513	1.154	1.233	91,46
23	Elazığ	1.342	1.554	1.262	1.108	1.280	1.280	1.452	1.062	777	972	-27,57
24	Erzincan	178	173	203	170	177	159	151	170	161	173	-2,81
25	Erzurum	578	602	672	671	660	645	622	625	549	607	5,02
26	Eskişehir	1.274	1.275	1.285	1.338	1.475	1.426	1.722	2.078	1.962	1.860	46,00
27	Gaziantep	2.574	3.072	3.310	2.481	2.461	2.329	2.501	2.798	2.822	2.569	-0,19
28	Giresun	284	268	290	247	267	282	306	274	289	296	4,23
29	Gümüşhane	467	428	587	476	497	381	86	102	83	95	-79,66
30	Hakkari	59	92	92	71	50	76	90	189	100	88	49,15
31	Hatay	729	739	771	752	790	855	940	1.082	1.088	1.330	82,44
32	Isparta	897	1.024	932	916	878	888	877	993	912	779	-13,15
33	Mersin	1.820	2.683	2.863	2.661	2.386	1.750	1.951	1.999	1.981	2.156	18,46
34	İstanbul	160.544	153.557	163.096	168.458	179.735	186.178	215.749	246.871	249.062	252.246	57,12
35	İzmir	14.161	13.773	14.529	14.434	15.015	15.611	17.258	19.537	20.088	20.307	43,40
36	Kars	304	254	306	85	73	80	89	98	82	98	-67,76
37	Kastamonu	324	344	394	394	357	328	411	425	411	418	29,01
38	Kayseri	1.833	1.812	1.991	2.281	2.302	2.209	2.429	2.687	2.492	2.577	40,59
39	Kırklareli	479	319	330	333	347	363	361	417	408	362	-24,43
40	Kırşehir	129	132	123	156	146	123	188	137	97	105	-18,60
41	Kocaeli	6.621	6.230	6.570	6.256	6.297	6.481	7.774	9.752	11.641	12.353	86,57
42	Konya	2.896	3.005	3.061	3.429	3.573	3.618	4.169	4.458	4.457	4.678	61,53
43	Kütahya	479	446	847	550	531	422	512	694	637	794	65,76

#	İl Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2015-2024 (%)
44	Malatya	749	1.022	1.095	675	787	757	1.088	1.164	783	903	20,56
45	Manisa	788	972	1.113	891	831	844	1.012	1.236	1.274	1.391	76,52
46	Kahramanmaraş	1.893	2.097	2.231	1.676	1.731	1.916	2.261	2.539	2.340	2.432	28,47
47	Mardin	354	333	547	378	434	540	624	892	538	567	60,17
48	Muğla	1.331	1.367	1.466	1.557	1.583	1.642	1.749	2.029	2.272	2.322	74,46
49	Muş	321	213	234	120	136	121	102	142	101	182	-43,30
50	Nevşehir	265	285	279	241	258	274	341	372	296	309	16,60
51	Niğde	165	136	155	161	194	205	211	232	242	236	43,03
52	Ordu	369	383	519	503	481	560	631	630	568	482	30,62
53	Rize	295	390	412	281	286	309	295	327	286	298	1,02
54	Sakarya	1.304	1.234	1.248	1.271	1.469	1.489	1.528	1.699	1.841	1.836	40,80
55	Samsun	1.681	1.832	2.020	1.902	1.803	1.849	2.136	2.580	2.147	2.224	32,30
56	Siirt	45	49	58	58	73	79	85	114	64	84	86,67
57	Sinop	125	123	173	161	159	162	144	165	152	171	36,80
58	Sivas	669	615	642	713	733	747	976	1.027	885	1.022	52,77
59	Tekirdağ	1.480	1.445	1.472	1.380	1.341	1.519	1.638	1.535	1.575	1.891	27,77
60	Tokat	341	345	344	390	404	321	368	445	379	518	51,91
61	Trabzon	1.307	1.367	1.404	1.392	1.300	1.269	1.356	2.019	1.668	1.707	30,60
62	Tunceli	46	50	44	32	38	50	54	61	50	49	6,52
63	Şanlıurfa	606	680	660	802	984	693	734	858	990	1.012	67,00
64	Uşak	229	218	247	273	204	230	269	269	289	334	45,85
65	Van	372	358	317	368	453	851	664	527	504	631	69,62
66	Yozgat	200	208	238	279	238	219	255	302	283	290	45,00
67	Zonguldak	650	617	618	576	602	595	626	768	729	955	46,92
68	Aksaray	254	235	251	264	262	234	280	266	249	228	-10,24
69	Bayburt	68	39	55	85	108	77	74	75	49	74	8,82
70	Karaman	191	131	143	199	145	125	131	141	129	152	-20,42
71	Kırıkkale	263	186	116	114	125	151	181	265	367	388	47,53
72	Batman	289	559	628	572	602	758	816	1.199	950	784	171,28
73	Şırnak	66	87	88	66	63	76	94	71	63	80	21,21
74	Bartın	123	137	141	115	99	121	117	109	107	106	-13,82
75	Ardahan	20	30	27	12	13	14	12	11	15	20	-
76	Iğdır	49	54	69	87	100	66	57	64	86	296	504,08
77	Yalova	287	396	352	301	333	342	324	434	403	316	10,10
78	Karabük	208	265	271	190	189	190	192	225	204	284	36,54
79	Kilis	304	212	236	152	103	130	75	73	61	77	-74,67
80	Osmaniye	192	224	202	250	275	271	294	342	381	350	82,29
81	Düzce	265	294	323	341	336	411	554	767	890	868	227,55
	Toplam	273.638	270.401	288.414	288.758	301.832	310.319	352.912	403.598	405.323	413.634	51,16

EK-3: İl Bazında Ortalama Aylık Ücretlerin Yıllara Göre Dağılımı

#	İl Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1	Adana	1.649,96	1.934,50	2.096,93	2.472,56	3.183,69	3.305,64	4.828,06	8.782,48	17.799,78	31.590,51
2	Adıyaman	1.061,85	1.038,49	1.003,81	1.232,10	1.691,60	684,96	2.324,95	4.288,06	10.870,53	32.028,01
3	Afyonkarahisar	1.553,76	1.813,86	2.115,14	2.243,55	2.612,61	2.273,18	3.613,78	6.858,40	13.851,41	24.707,99
4	Ağrı	1.116,23	1.464,28	1.605,75	2.073,99	2.952,24	2.661,33	2.493,77	7.886,97	9.388,58	13.880,55
5	Amasya	1.487,56	1.898,73	2.103,55	2.237,69	2.897,53	2.983,41	4.160,34	7.436,22	15.023,01	21.423,93
6	Ankara	2.807,83	3.403,97	3.823,02	4.674,86	5.875,95	6.787,17	9.351,31	17.237,75	37.284,26	62.691,08
7	Antalya	1.378,89	1.787,85	2.060,96	2.370,13	2.746,98	2.458,60	4.526,56	8.229,47	17.746,62	36.857,61
8	Artvin	1.286,12	1.706,43	1.888,11	2.391,79	2.883,47	2.457,35	3.635,59	6.326,32	13.312,21	15.959,55
9	Aydın	1.340,30	1.734,92	1.876,78	2.244,68	2.745,82	2.381,95	4.325,04	7.793,74	15.036,26	22.088,49
10	Balıkesir	1.796,62	2.320,12	2.576,61	2.774,39	3.462,02	3.411,85	5.057,90	9.768,54	21.488,03	37.151,16
11	Bilecik	966,72	983,38	1.168,88	1.299,88	1.758,28	888,68	2.503,98	4.627,96	9.329,98	14.278,04
12	Bingöl	1.532,64	1.448,04	2.022,14	1.680,41	2.070,45	2.235,33	3.483,29	5.485,61	14.664,22	25.166,39
13	Bitlis	1.500,06	1.792,84	1.986,31	2.366,74	2.802,72	2.915,89	4.192,18	7.367,88	15.268,57	24.711,96
14	Bolu	1.365,82	1.665,41	1.808,34	2.459,83	2.748,70	2.211,71	3.868,02	8.050,40	19.338,64	32.667,91
15	Burdur	1.539,84	1.887,67	2.100,40	1.882,91	2.707,36	2.774,75	3.837,87	9.922,41	19.760,93	31.493,25
16	Bursa	1.547,53	1.758,50	2.176,68	2.559,38	3.148,21	2.842,91	4.480,06	8.280,49	17.888,57	29.936,94
17	Çanakkale	1.310,40	1.725,17	2.007,67	2.136,72	2.887,86	3.172,59	5.354,04	10.652,61	23.278,73	40.193,48
18	Çankırı	1.279,92	1.650,95	1.810,37	2.363,63	3.102,04	2.682,35	4.025,56	7.327,06	20.769,97	51.268,15
19	Çorum	1.323,86	1.609,26	1.862,51	2.032,14	2.952,97	2.922,66	4.018,52	7.227,38	16.529,39	26.224,81
20	Denizli	1.520,93	1.948,63	2.066,94	2.385,99	3.041,41	2.555,61	5.264,27	9.315,61	18.444,99	28.264,60
21	Diyarbakır	1.708,12	2.144,94	2.341,71	2.485,61	3.055,79	3.223,26	4.439,51	8.549,83	16.887,41	27.138,71
22	Edirne	1.781,66	1.934,88	2.014,92	2.414,23	3.550,94	3.451,92	5.890,09	9.271,48	28.450,13	49.944,73
23	Elazığ	1.354,04	1.711,32	1.995,31	2.386,86	2.871,87	3.330,42	5.111,87	9.637,24	28.244,11	62.920,07
24	Erzincan	1.651,14	1.873,42	2.172,10	2.445,30	2.762,38	2.857,94	4.202,22	9.034,63	17.016,05	26.929,75
25	Erzurum	1.773,54	1.995,38	2.263,28	2.381,06	2.911,03	3.006,91	4.602,78	9.264,89	18.259,97	34.969,94
26	Eskişehir	1.845,40	2.103,47	2.478,75	2.778,85	3.576,54	3.375,18	5.291,92	9.371,07	21.612,22	34.913,74
27	Gaziantep	1.513,68	2.299,94	2.474,23	2.707,39	3.276,29	3.296,45	4.749,11	8.843,52	20.251,66	31.537,43
28	Giresun	1.319,12	1.760,37	1.923,75	2.092,77	2.844,22	2.654,98	3.934,54	7.005,85	14.061,90	22.221,40
29	Gümüşhane	1.383,82	1.763,55	1.769,33	2.185,05	2.379,25	2.528,51	3.766,06	7.433,77	15.555,16	21.555,37
30	Hakkari	1.187,79	1.788,01	1.871,42	2.077,38	3.268,22	3.198,21	3.917,21	6.619,38	15.002,20	22.991,02
31	Hatay	2.010,70	2.599,75	2.781,92	3.102,09	3.894,25	3.744,05	5.860,84	11.079,44	22.530,10	34.617,68
32	Isparta	1.376,81	1.652,03	1.709,87	2.041,18	2.697,15	2.486,67	3.494,58	7.260,79	13.637,71	21.786,26
33	Mersin	1.486,08	1.854,38	2.053,98	2.407,92	3.045,19	2.990,06	4.260,57	8.425,23	17.157,37	26.595,24
34	İstanbul	2.796,60	3.447,44	3.893,26	4.392,70	5.396,08	5.738,76	8.385,41	15.748,38	34.033,47	56.514,63
35	İzmir	1.856,46	2.313,80	2.660,41	3.262,88	4.259,11	4.528,99	7.223,70	13.625,64	29.792,05	48.482,43
36	Kars	1.429,18	1.731,45	1.908,96	2.117,46	2.764,47	2.915,40	3.669,97	6.924,20	14.095,94	22.177,41
37	Kastamonu	2.082,54	2.416,38	2.492,99	3.155,83	3.539,89	3.911,19	5.962,38	10.990,76	21.311,41	41.162,66
38	Kayseri	1.626,48	2.028,80	2.261,48	2.501,49	3.091,19	3.223,21	4.745,48	8.304,08	18.305,98	28.871,53
39	Kırklareli	3.597,81	2.816,84	2.723,68	2.969,51	3.660,75	3.632,92	6.238,35	11.867,99	22.757,13	36.843,13
40	Kırşehir	1.386,91	1.925,69	1.971,58	2.430,23	3.006,62	3.076,00	3.606,14	7.723,59	16.269,26	24.707,86
41	Kocaeli	3.816,71	3.842,25	4.244,81	5.252,84	6.028,47	6.658,90	10.048,61	19.319,60	40.830,09	67.366,74
42	Konya	1.425,96	1.691,52	1.902,88	2.327,03	2.790,67	3.158,73	4.146,20	8.909,59	17.754,73	32.530,02
43	Kütahya	1.495,78	1.725,23	2.049,72	2.495,60	3.101,32	2.997,95	3.952,96	11.456,84	25.481,53	35.012,90
44	Malatya	1.468,00	1.776,23	2.115,61	2.448,39	2.769,53	2.630,82	3.710,20	7.671,08	19.361,76	34.713,99

#	İl Adı	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
45	Manisa	1.406,98	1.851,94	2.006,89	2.344,52	3.074,17	3.124,41	4.911,36	8.947,17	19.778,97	33.053,82
46	Kahramanmaraş	1.357,12	1.730,50	1.933,36	1.931,14	2.422,53	2.118,50	3.489,62	6.518,50	13.813,29	22.411,52
47	Mardin	1.104,61	1.484,49	1.575,30	2.084,69	2.290,48	2.117,01	2.829,25	4.074,55	9.504,70	13.807,02
48	Muğla	1.453,76	1.873,67	2.026,02	2.304,31	2.842,21	2.628,14	4.539,76	8.686,34	15.017,84	24.255,65
49	Muş	1.301,14	1.852,48	2.055,12	2.205,61	2.608,78	3.051,75	4.162,89	7.414,77	15.915,67	19.312,31
50	Nevşehir	1.432,52	1.542,37	1.611,44	1.963,93	2.496,56	1.655,15	3.839,87	7.357,95	15.143,97	20.992,40
51	Niğde	1.293,71	1.874,70	1.983,20	1.964,59	2.473,93	2.620,36	3.565,22	7.130,33	16.876,58	28.359,00
52	Ordu	1.580,45	2.035,16	1.990,84	2.297,85	2.780,96	2.380,93	4.061,69	7.147,65	12.892,37	19.428,64
53	Rize	1.462,93	1.719,92	2.038,48	2.379,36	2.853,75	2.649,87	4.253,84	7.229,31	12.807,36	19.486,24
54	Sakarya	1.739,79	2.010,08	2.395,07	2.743,05	3.197,90	2.711,21	4.979,85	9.436,19	22.716,05	44.021,41
55	Samsun	1.608,20	1.729,62	1.926,33	2.157,36	2.688,74	2.521,85	4.162,97	7.159,53	15.719,27	24.166,05
56	Siirt	1.247,76	1.529,10	1.671,40	1.956,35	2.632,27	2.244,37	3.611,33	7.073,54	15.007,04	23.548,60
57	Sinop	1.261,70	1.637,87	1.604,84	2.074,07	2.560,24	2.036,13	3.325,28	6.215,06	11.566,21	18.727,05
58	Sivas	1.770,11	2.584,47	2.773,35	3.453,34	4.277,94	4.246,67	5.368,67	10.179,29	21.623,52	37.019,75
59	Tekirdağ	1.876,21	2.109,43	2.338,80	2.920,10	3.646,14	3.765,39	5.046,62	9.496,16	16.953,49	25.694,35
60	Tokat	1.329,12	1.768,77	1.964,84	2.353,23	2.886,08	2.627,95	4.009,00	7.388,37	16.320,76	41.625,23
61	Trabzon	1.599,59	2.056,23	2.244,53	2.524,20	3.181,58	2.928,50	4.548,29	10.386,51	19.310,62	33.553,32
62	Tunceli	1.163,67	1.542,76	1.807,01	2.050,94	2.771,78	3.729,17	4.748,64	9.553,96	20.975,49	32.330,43
63	Şanlıurfa	1.503,92	2.043,31	2.017,25	2.494,05	3.379,11	2.788,45	4.013,75	7.345,24	13.565,78	22.091,73
64	Uşak	1.274,06	1.650,20	1.717,84	1.912,61	2.309,45	2.111,35	3.249,11	5.844,89	13.582,37	32.895,02
65	Van	1.919,27	2.266,63	2.186,62	2.331,00	2.789,28	1.702,73	4.233,91	9.588,86	21.135,14	33.711,70
66	Yozgat	1.359,34	1.719,19	1.845,77	2.322,45	2.863,11	2.948,01	4.164,78	9.093,31	24.232,36	39.324,68
67	Zonguldak	2.890,05	3.676,59	3.929,18	4.144,80	4.879,68	5.508,30	7.959,43	14.000,56	26.961,07	39.944,53
68	Aksaray	1.348,40	1.712,50	1.763,88	2.005,94	2.731,07	2.532,45	3.328,30	6.761,66	13.429,21	20.147,87
69	Bayburt	1.174,44	1.914,71	1.977,38	2.359,34	2.469,96	2.488,90	3.384,27	6.495,95	12.153,29	19.144,92
70	Karaman	1.136,42	1.826,96	1.945,15	1.732,49	2.763,01	2.186,73	3.585,79	6.624,55	13.536,75	19.337,97
71	Kırıkkale	1.225,19	1.576,16	1.808,93	2.581,40	3.112,36	2.759,84	4.845,07	11.932,97	32.206,83	60.739,98
72	Batman	1.860,35	1.491,04	1.358,90	1.493,52	2.042,25	1.394,65	2.653,10	4.209,19	14.384,80	32.914,43
73	Şırnak	1.349,10	2.014,00	2.073,89	2.587,49	3.344,76	3.053,36	4.229,15	7.968,78	18.092,86	25.094,45
74	Bartın	1.499,27	1.860,08	2.154,72	2.231,74	2.959,96	2.790,60	4.462,15	8.987,61	16.137,51	25.144,49
75	Ardahan	985,78	1.740,45	2.098,91	1.888,96	2.559,34	3.063,55	4.119,62	7.953,15	14.182,11	19.788,46
76	Iğdır	1.361,97	1.762,40	1.822,89	2.019,09	2.477,90	2.694,65	3.884,80	7.141,75	18.710,47	47.224,70
77	Yalova	1.426,39	1.851,66	2.067,28	2.532,88	2.417,67	2.606,56	4.522,14	7.879,29	17.867,14	25.857,90
78	Karabük	1.345,21	1.805,75	1.994,26	2.113,84	2.660,08	2.378,61	3.854,63	7.677,10	20.010,15	41.926,07
79	Kilis	1.418,16	1.918,93	1.735,35	2.965,78	3.991,57	2.380,54	4.788,71	9.903,74	19.528,90	27.816,13
80	Osmaniye	1.333,44	1.532,81	1.786,57	2.166,47	2.549,50	2.468,82	3.671,35	6.541,38	13.058,59	21.098,52
81	Düzce	1.317,53	1.699,67	2.070,57	2.303,44	3.129,10	3.684,90	6.781,94	14.400,95	31.631,30	56.035,22
	Genel Ortalama	2.499,41	3.023,55	3.410,54	3.953,99	4.902,68	5.222,68	7.699,00	14.459,18	31.346,40	52.343,66

EK-4: 2015-2024 Arasında Nace Faaliyetlerinin Yıllara Göre Yoğunlaşma Gösterdiği İller

Nace Kodu	Açıklama	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
3212	Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon	Çorum, İstanbul, Kahramanmaraş, Mardin, Trabzon
5811	Kitap yayımı	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul
5812	Gazetelerin yayımlanması	Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bingöl, Bolu, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Kütahya, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Tunceli, Yozgat, Zonguldak, Şanlıurfa, Yozgat, Bayburt, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Kırıkkale, Batman, Şırnak, Karabük, Kilis	Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bingöl, Bitlis, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Samsun, Sinop, Trabzon, Tunceli, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Kırıkkale, Batman, Bartın, Iğdır, Karabük	Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bingöl, Bitlis, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırşehir, Konya, Muğla, Muş, Niğde, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Tunceli, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Kırıkkale, Batman, Bartın, Iğdır, Karabük, Kilis	Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bingöl, Bitlis, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Kütahya, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Samsun, Sinop, Trabzon, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak, Batman, Bartın, Iğdır, Karabük, Kilis, Osmaniye	Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bingöl, Bitlis, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Kütahya, Muş, Nevşehir, Niğde, Samsun, Sinop, Trabzon, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak, Batman, Bartın, Iğdır, Karabük, Kilis, Osmaniye	Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bingöl, Burdur, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Kütahya, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Samsun, Sinop, Trabzon, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Batman, Bartın, Iğdır, Karabük, Kilis, Osmaniye	Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bingöl, Bitlis, Burdur, Çanakkale, Çorum, Diyarbakır, Edirne, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Kütahya, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Samsun, Sinop, Trabzon, Tunceli, Van, Yozgat, Zonguldak, Aksaray, Bayburt, Batman, Bartın, Iğdır, Karabük, Kilis, Osmaniye	Afyonkarahisar, Ağrı, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bingöl, Bitlis, Burdur, Çanakkale, Çorum, Edirne, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Kütahya, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Samsun, Sinop, Trabzon, Tunceli, Yozgat, Zonguldak, Batman, Bartın, Iğdır, Osmaniye	Afyonkarahisar, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Burdur, Çanakkale, Çorum, Edirne, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Niğde, Ordu, Rize, Sinop, Sivas, Trabzon, Tunceli, Yozgat, Zonguldak, Karaman, Batman, Bartın, Ardahan, Düzce	Afyonkarahisar, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Burdur, Çanakkale, Çorum, Edirne, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, Isparta, İstanbul, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Konya, Niğde, Ordu, Rize, Sinop, Sivas, Trabzon, Tunceli, Yozgat, Zonguldak, Bayburt, Ardahan, Iğdır, Osmaniye

Nace Kodu	Açıklama	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
5813	Dergi ve süreli yayınların yayımlanması	Artvin, İstanbul, Muş, Rize	Ankara, Artvin, İstanbul, Trabzon	Ankara, Artvin, Edirne, İstanbul, Rize, Sinop, Trabzon	Ankara, Artvin, İstanbul, Kırşehir, Rize, Samsun, Sinop, Sivas, Trabzon	Afyonkarahisar, Ankara, Artvin, İstanbul, Kırşehir, Sinop, Sivas, Trabzon	Ankara, Artvin, İstanbul, Kırşehir, Rize, Sinop, Sivas, Trabzon	Ankara, Artvin, Eskişehir, İstanbul, Kırşehir, Rize, Sivas, Trabzon, Zonguldak	Ankara, Artvin, Eskişehir, Gümüşhane, İstanbul, Kırşehir, Rize, Siirt, Sivas, Trabzon, Zonguldak, Karabük	Afyonkarahisar, Ağrı, Ankara, Artvin, Bolu, Eskişehir, Gümüşhane, İstanbul, Kırşehir, Rize, Trabzon, Uşak, Zonguldak, Karabük	Ağrı, Amasya, Ankara, Bolu, Eskişehir, Gümüşhane, Hatay, İstanbul, Kırşehir, Malatya, Muş, Rize, Trabzon, Uşak
5819	Diğer yayıncılık faaliyetleri	Ankara, Diyarbakır, Giresun, Hakkari, İstanbul, Muş, Karabük	Ankara, Diyarbakır, İstanbul, Konya, Muş, Tunceli, Yalova	Ankara, Diyarbakır, İstanbul, Konya, Muş, Batman	Ankara, Diyarbakır, İstanbul, Konya, Muş, Karabük	Ankara, Diyarbakır, İstanbul, Konya, Muş, Karabük	Ankara, Diyarbakır, Gümüşhane, İstanbul, Konya, Karabük	Ankara, Diyarbakır, Mersin, İstanbul, Konya, Karabük	Ankara, Diyarbakır, Gümüşhane, İstanbul, Konya, Karaman	Ağrı, Ankara, Diyarbakır, Gümüşhane, İstanbul, Konya	Ağrı, Ankara, Diyarbakır, Gümüşhane, İstanbul, Konya
5821	Bilgisayar oyunlarının yayımlanması	Ankara, Bilecik, Çanakkale, Çankırı, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Sivas, Kırıkkale, Osmaniye	Adıyaman, Ankara, Bilecik, Bursa, Çanakkale, Çankırı, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Sivas, Kırıkkale	Ankara, Bilecik, Elazığ, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Kırıkkale	Ankara, Bilecik, Elazığ, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Kırıkkale	Ankara, Bilecik, Çanakkale, Elazığ, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Osmaniye	Ankara, Aydın, Çanakkale, İstanbul, Kocaeli	Ankara, İstanbul, İzmir	Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Kütahya	Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Kütahya, Trabzon	Ankara, İstanbul, İzmir, Kütahya
5829	Diğer yazılım programlarının yayımlanması	Adana, Ankara, Bursa, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Rize	Adana, Ağrı, Ankara, Bursa, İstanbul, Kocaeli	Adana, Ağrı, Ankara, Bursa, İstanbul, İzmir, Kocaeli	Adana, Ağrı, Ankara, Bursa, İstanbul, İzmir, Kocaeli	Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Bursa, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Malatya, Şanlıurfa	Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Bursa, İstanbul, İzmir, Malatya, Düzce	Adana, Afyonkarahisar, Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Malatya, Karaman, Düzce	Adana, Afyonkarahisar, Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Karaman	Adana, Afyonkarahisar, Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Karaman	Adana, Afyonkarahisar, Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Karaman
5911	Sinema filmi, video ve televizyon programları yapım faaliyetleri	İstanbul	İstanbul, Nevşehir	İstanbul, Kocaeli, Nevşehir	İstanbul	İstanbul	İstanbul	İstanbul	İstanbul	İstanbul	İstanbul

Nace Kodu	Açıklama	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
5912	Sinema filmi, video ve televizyon programları çekim sonrası faaliyetleri	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, Eskişehir, İstanbul	Ankara, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, Kahramanmaraş	Ankara, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul	Ankara, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul	Ankara, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, Trabzon	Ankara, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul	Ankara, Diyarbakır, Eskişehir, İstanbul, Düzce	Ankara, Diyarbakır, Erzincan, Eskişehir, İstanbul, Düzce
5913	Sinema filmi, video ve televizyon programları dağıtım faaliyetleri	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul, Kars	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	İstanbul
5914	Sinema filmi gösterim faaliyetleri	Ankara, Aydın, Bolu, Çanakkale, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Malatya, Muğla, Sakarya, Samsun, Sivas, Tokat, Trabzon, Van, Zonguldak, Kırıkkale, Bartın, Yalova, Osmaniye	Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Çanakkale, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Hatay, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Konya, Malatya, Muğla, Sakarya, Samsun, Siirt, Sivas, Trabzon, Van, Zonguldak, Kırıkkale, Bartın, Yalova, Karabük	Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Çorum, Denizli, Edirne, Erzurum, Hatay, Isparta, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Muğla, Sakarya, Samsun, Sivas, Trabzon, Van, Zonguldak, Kırıkkale, Bartın, Yalova	Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bingöl, Bolu, Çanakkale, Çorum, Denizli, Edirne, Erzincan, Erzurum, Hatay, İstanbul, Kayseri, Kırklareli, Konya, Muğla, Sakarya, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon, Van, Zonguldak, Kırıkkale	Ağrı, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bingöl, Bolu, Çanakkale, Çorum, Denizli, Edirne, Erzincan, Erzurum, Hatay, Isparta, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kırklareli, Muğla, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Trabzon, Van, Zonguldak, Kırıkkale, Yalova	Ağrı, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bingöl, Bolu, Çorum, Denizli, Edirne, Erzincan, Erzurum, Hatay, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Mardin, Muğla, Sakarya, Samsun, Tokat, Van, Yozgat, Zonguldak, Kırıkkale, Karabük, Osmaniye	Ankara, Antalya, Aydın, Bingöl, Bolu, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Edirne, Erzincan, Hatay, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, İzmir, Mardin, Muğla, Sakarya, Sivas, Tokat, Yozgat, Zonguldak, Kırıkkale, Bartın, Karabük	Ankara, Antalya, Bolu, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Edirne, Erzincan, Hatay, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Muğla, Rize, Sakarya, Siirt, Zonguldak, Kırıkkale, Bartın	Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Edirne, Erzincan, Erzurum, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Manisa, Muğla, Sakarya, Trabzon, Zonguldak, Kırıkkale, Düzce	Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Edirne, Erzincan, Erzurum, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kayseri, Kırklareli, Manisa, Muğla, Sakarya, Sivas, Trabzon, Zonguldak, Kırıkkale, Bartın
5920	Ses kaydı ve müzik yayıncılığı faaliyetleri	Ankara, İstanbul, Muğla, Ardahan	Ankara, İstanbul, Muğla, Karaman	Ankara, İstanbul	Ankara, Erzincan, İstanbul	Ankara, İstanbul, Muğla	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul
6020	Televizyon programcılığı ve yayıncılığı faaliyetleri	Diyarbakır, Elazığ, İstanbul, Malatya, Rize, Sivas	Ankara, Bolu, Diyarbakır, Elazığ, İstanbul, Rize	Ankara, Bitlis, Bolu, Diyarbakır, Elazığ, İstanbul	Ankara, Elazığ, İstanbul	Elazığ, İstanbul	İstanbul	Ankara, Elazığ, İstanbul	Ankara, Elazığ, İstanbul	Ankara, Elazığ, İstanbul	Ankara, Elazığ, İstanbul

Nace Kodu	Açıklama	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
6210	Bilgisayar programlama faaliyetleri	Adıyaman, Ankara, Elazığ, Gümüşhane, İstanbul, İzmir, Kars, Kocaeli, Muş	Adıyaman, Ankara, Elazığ, Gümüşhane, İstanbul, Kars, Kocaeli, Kahramanmaraş, Muş, Batman	Adıyaman, Ankara, Elazığ, Gümüşhane, İstanbul, Kars, Kocaeli, Kütahya, Kahramanmaraş, Muş, Batman	Adıyaman, Ankara, Elazığ, Gümüşhane, İstanbul, İzmir, Kocaeli	Adıyaman, Ankara, Elazığ, Gümüşhane, İstanbul, İzmir, Kocaeli	Adıyaman, Ankara, Elazığ, Gümüşhane, İstanbul, İzmir, Kocaeli	Adıyaman, Ankara, Elazığ, İstanbul, İzmir, Kocaeli	Adıyaman, Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli	Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli	Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Iğdır
6220	Bilgisayar danışmanlık faaliyetleri	Ankara, Erzincan, İstanbul, Kahramanmaraş, Niğde	Ankara, Erzincan, Mersin, İstanbul, Malatya, Samsun	Ankara, Erzincan, Mersin, İstanbul, Malatya, Samsun	Ankara, İstanbul, Samsun	Ankara, Mersin, İstanbul, Samsun	Ankara, İstanbul, Samsun	Ankara, Elazığ, İstanbul, Kırşehir, Samsun	Ağrı, Ankara, İstanbul, Kocaeli, Samsun	Ankara, İstanbul, Kocaeli, Samsun	Ankara, İstanbul, Kocaeli, Samsun
7111	Mimarlık faaliyetleri	Ankara, Antalya, Bilecik, Edirne, Isparta, İstanbul, Kırklareli, Tekirdağ	Ankara, Antalya, Bilecik, Bursa, Edirne, Isparta, İstanbul, Kastamonu, Tekirdağ	Ankara, Antalya, Bilecik, Bursa, Edirne, Isparta, İstanbul, Kastamonu	Ankara, Antalya, Bilecik, Edirne, Isparta, İstanbul, Kastamonu, Kayseri, Konya, Muğla	Ankara, Antalya, Bilecik, Edirne, Isparta, İstanbul, Kastamonu, Kayseri, Konya, Muğla, Tekirdağ	Ankara, Antalya, Bilecik, Bursa, Edirne, Isparta, İstanbul, Kastamonu, Konya, Muğla	Ağrı, Ankara, Antalya, Bilecik, Bursa, Edirne, Isparta, İstanbul, Kastamonu, Muğla	Ağrı, Ankara, Antalya, Bilecik, Bursa, Edirne, Isparta, İstanbul, Kastamonu, Muğla	Ağrı, Ankara, Antalya, Bilecik, Bursa, Edirne, Isparta, İstanbul, Kastamonu, Muğla	Adıyaman, Ağrı, Ankara, Antalya, Bilecik, Bursa, Edirne, Isparta, İstanbul, Kastamonu, Muğla
7311	Reklam ajanslarının faaliyetleri	Adana, İstanbul, İzmir	Adana, Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir	Adana, Ankara, İstanbul, İzmir	İstanbul	İstanbul	Adana, İstanbul	İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul	Ankara, İstanbul
7312	Çeşitli medya reklamları için alan ve zamanın bir ücret veya sözleşmeye dayalı olarak satışı	Gaziantep, İstanbul, İzmir, Kırıkkale	Ankara, İstanbul, İzmir, Batman	Ankara, İstanbul, İzmir, Muğla, Yozgat	Ankara, İstanbul, İzmir, Muğla, Yozgat	Ankara, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Yozgat	Amasya, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Rize, Yozgat	İstanbul, İzmir, Kırklareli, Ordu, Yozgat	İstanbul, İzmir, Kırklareli, Ordu, Rize	Ankara, İstanbul, İzmir, Yozgat	Ankara, İstanbul, İzmir, Kırklareli
7330	Halkla ilişkiler ve iletişim faaliyetleri	Antalya, Çankırı, Gaziantep, İstanbul, Kırşehir, Van, Bayburt, Kırıkkale	Ankara, Artvin, Gaziantep, İstanbul, Bayburt, Kırıkkale, Kilis	Ankara, Artvin, Bolu, Burdur, Diyarbakır, Gaziantep, İstanbul, Manisa, Bayburt, Iğdır, Kilis	Adana, Ankara, Artvin, Gaziantep, İstanbul, Kırşehir, Kütahya, Tokat, Bayburt, Iğdır, Yalova, Kilis	Adana, Ankara, Artvin, Erzincan, Gaziantep, İstanbul, Kırşehir, Kütahya, Tokat, Bayburt, Iğdır, Yalova, Kilis	Ağrı, Gaziantep, İstanbul, Mardin, Bayburt, Yalova	Gaziantep, İstanbul, Bayburt	Antalya, Gaziantep, İstanbul, Kars, Bayburt	Antalya, Gaziantep, İstanbul, Tekirdağ, Bayburt	Çanakkale, İstanbul, Tekirdağ

Nace Kodu	Açıklama	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
7414	Uzmanlaşmış tasarım faaliyetleri	Bursa, Hatay, İstanbul, Zonguldak	Bursa, Hatay, İstanbul, Zonguldak	Bursa, Hatay, İstanbul, Zonguldak	Bursa, Denizli, Hatay, İstanbul, Zonguldak	Bursa, Hatay, İstanbul, Zonguldak	Ankara, Bursa, Hatay, İstanbul, Zonguldak	Bursa, Hatay, İstanbul, Zonguldak	Bursa, Hatay, İstanbul, Zonguldak	Bursa, Hatay, İstanbul, Zonguldak	Ankara, Bursa, Hatay, İstanbul, Zonguldak
7420	Fotoğrafçılık faaliyetleri	Ağrı, Amasya, Antalya, Artvin, Aydın, Çanakkale, Denizli, Edirne, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kütahya, Malatya, Muğla, Niğde, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak, Bayburt, Bartın	Adıyaman, Ağrı, Amasya, Antalya, Artvin, Aydın, Denizli, Edirne, Hakkari, Mersin, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kütahya, Malatya, Muğla, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak, Aksaray, Bartın, Düzce	Adıyaman, Amasya, Antalya, Artvin, Aydın, Denizli, Edirne, Giresun, Gümüşhane, Hakkari, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Muğla, Rize, Samsun, Sinop, Yozgat, Zonguldak, Bayburt, Düzce	Adana, Adıyaman, Ağrı, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Çanakkale, Denizli, Edirne, Giresun, Gümüşhane, İstanbul, İzmir, Isparta, Mersin, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Kütahya, Muğla, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak, Aksaray, Bayburt	Adana, Adıyaman, Amasya, Antalya, Aydın, Balıkesir, Denizli, Edirne, Giresun, Gümüşhane, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kayseri, Kırklareli, Muğla, Nevşehir, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Zonguldak, Bayburt, Karabük	Adana, Adıyaman, Amasya, Antalya, Aydın, Edirne, Giresun, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Muğla, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak, Bayburt	Adana, Adıyaman, Amasya, Antalya, Artvin, Aydın, Bitlis, Bursa, Burdur, Denizli, Edirne, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, İzmir, Kayseri, Muğla, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon, Zonguldak, Aksaray, Bayburt	Adıyaman, Amasya, Antalya, Artvin, Aydın, Bitlis, Bursa, Burdur, Denizli, Edirne, Gümüşhane, Isparta, İstanbul, İzmir, Kayseri, Muğla, Ordu, Rize, Samsun, Sinop, Trabzon, Bayburt	Afyonkarahisar, Amasya, Antalya, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Edirne, Eskişehir, Giresun, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kütahya, Muğla, Ordu, Sinop, Bayburt	Amasya, Antalya, Aydın, Bursa, Çanakkale, Denizli, Edirne, Eskişehir, Giresun, Isparta, İstanbul, İzmir, Kayseri, Kırklareli, Muğla, Rize, Sinop, Bayburt
7430	Tercüme ve sözlü tercüme faaliyetleri	Afyonkarahisar, Ankara, Gaziantep, İstanbul, Malatya, Sivas, Şanlıurfa, Aksaray, Kilis	Ankara, İstanbul, Malatya, Sivas, Şanlıurfa, Kilis	Ankara, İstanbul, Malatya, Sivas, Şanlıurfa, Aksaray, Kilis	Ankara, Çorum, İstanbul, Malatya, Sivas, Şanlıurfa, Osmaniye	Adıyaman, Ankara, Çorum, İstanbul, Malatya, Sivas, Şanlıurfa, Osmaniye	Ankara, Antalya, Çorum, Mersin, İstanbul, Uşak	Ankara, Antalya, Çorum, İstanbul, Uşak, Kırıkkale	Ankara, Antalya, Çorum, İstanbul, Uşak, Kırıkkale	Ankara, Antalya, Çorum, İstanbul	Ankara, Antalya, Çorum, Mersin, İstanbul, Trabzon, Kırıkkale

Nace Kodu	Açıklama	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
8552	Kültürel eğitim	Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Denizli, Gaziantep, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kütahya, Kocaeli, Kütahya, Sakarya, Sivas, Trabzon, Batman	Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Bilecik, Çankırı, Gaziantep, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kütahya, Sakarya, Sivas, Tokat, Trabzon, Van, Batman	Amasya, Ankara, Artvin, Bilecik, Çankırı, Gaziantep, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kütahya, Sakarya, Sivas, Trabzon, Batman, Bartın	Amasya, Ankara, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Bursa, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kırklareli, Konya, Kütahya, Sakarya, Sivas, Trabzon, Uşak, Batman, Kilis	Amasya, Ankara, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Konya, Kütahya, Sakarya, Sivas, Trabzon, Batman	Adıyaman, Ankara, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Isparta, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Konya, Sakarya, Sinop, Sivas, Trabzon, Kilis	Adıyaman, Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Çorum, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Konya, Kütahya, Sakarya, Sivas, Sinop, Sivas, Trabzon, Tunceli	Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Çorum, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Konya, Kütahya, Sakarya, Sivas, Trabzon, Tunceli	Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Çorum, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Konya, Kütahya, Muş, Sakarya, Sivas, Batman	Amasya, Ankara, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Çorum, Isparta, İstanbul, İzmir, Konya, Muş, Sivas, Tunceli
9020	Gösteri sanatları	Adana, Ankara, Antalya, Erzurum, Mersin, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Samsun, Sivas, Van, Batman, Bartın	Adana, Ankara, Antalya, Mersin, İstanbul, İzmir, Samsun, Sivas, Bartın	Adana, Ankara, Antalya, Mersin, İstanbul, İzmir, Samsun, Sivas	Adana, Ankara, Antalya, Erzurum, Mersin, İstanbul, İzmir, Samsun, Sivas	Ankara, Antalya, Erzurum, İstanbul, İzmir, Samsun, Sivas	Ankara, Antalya, İstanbul, Samsun, Sivas	Ankara, Antalya, Erzurum, İstanbul, İzmir, Samsun, Sivas	Ankara, Antalya, İstanbul, İzmir, Samsun, Sivas	Ankara, Antalya, İstanbul	Ankara, Antalya, İstanbul
9031	Sanat tesislerinin işletilmesi	Adana, Ankara, Diyarbakır, Edirne, Hakkari, İstanbul	Ankara, Diyarbakır, Edirne, İstanbul, Nevşehir, Sivas, Batman	Afyonkarahisar, Ankara, Diyarbakır, Edirne, İstanbul, Nevşehir	Ankara, Diyarbakır, Edirne, Gaziantep, İstanbul, Nevşehir	Ankara, Balıkesir, Edirne, Eskişehir, İstanbul	Ankara, Diyarbakır, Edirne, Eskişehir, İstanbul, Kahramanmaraş, Nevşehir, Sivas	Diyarbakır, Edirne, Eskişehir, İstanbul, Sivas	Diyarbakır, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Sivas, Yalova	Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Muğla, Sivas, Yalova	Bursa, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Muğla, Samsun, Sivas
9039	Gösteri sanatlarını destekleyici faaliyetler	Amasya, Antalya, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Düzce	Adana, Amasya, Antalya, Denizli, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Rize, Düzce	Adana, Antalya, Denizli, Edirne, İstanbul, İzmir, Rize	Antalya, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Yozgat, Düzce	Antalya, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Rize, Yozgat	Antalya, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Rize, Yozgat, Düzce	Antalya, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Rize, Sinop, Yozgat, Düzce	Antalya, Aydın, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Rize, Sinop, Yozgat	Ankara, Antalya, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Rize, Sinop, Yozgat	Antalya, Burdur, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Nevşehir, Rize, Sinop, Yozgat, Düzce

Nace Kodu	Açıklama	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
9111	Kütüphane ve arşivlerin faaliyetleri	Bitlis, Burdur, Erzurum, Isparta, İstanbul, Kocaeli, Konya, Kahramanmaraş, Samsun, Kilis	Amasya, Ankara, Burdur, Erzurum, İzmir, Gümüşhane, İstanbul, Kocaeli, Konya, Kahramanmaraş, Nevşehir, Samsun, Karabük, Kilis	Amasya, Burdur, Erzurum, Gümüşhane, İstanbul, Kocaeli, Konya, Kahramanmaraş, Nevşehir, Samsun, Kırıkkale, Kilis	Amasya, Ankara, Burdur, Hakkari, İstanbul, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Nevşehir, Samsun, Sinop, Kırıkkale, Kilis	Amasya, Bitlis, Burdur, Erzurum, Giresun, İstanbul, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Kahramanmaraş, Nevşehir, Samsun, Sinop, Tunceli, Kırıkkale, Ardahan, Kilis	Ağrı, Amasya, Ankara, Bilecik, Bitlis, Burdur, Çanakkale, Erzincan, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, İstanbul, Kars, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Kahramanmaraş, Muş, Nevşehir, Niğde, Samsun, Siirt, Sinop, Tokat, Tunceli, Bayburt, Karaman, Kırıkkale, Bartın, Ardahan, Kilis	Ağrı, Amasya, Ankara, Bitlis, Burdur, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, İstanbul, Kars, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Kahramanmaraş, Nevşehir, Niğde, Samsun, Siirt, Sinop, Tunceli, Uşak, Bayburt, Kırıkkale, Ardahan, Kilis	Ağrı, Amasya, Ankara, Bitlis, Burdur, Çankırı, Erzurum, Giresun, Gümüşhane, İstanbul, Kars, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kastamonu, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Kütahya, Kahramanmaraş, Samsun, Siirt, Sinop, Tokat, Tunceli, Yozgat, Aksaray, Bayburt, Karaman, Kırıkkale,	Ağrı, Amasya, Burdur, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, İstanbul, Kars, Kocaeli, Konya, Niğde, Samsun, Sinop, Tunceli, Kırıkkale, Ardahan, Kilis, Osmaniye	Ağrı, Amasya, Bitlis, Bolu, Burdur, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, İstanbul, Kars, Kırşehir, Kocaeli, Konya, Malatya, Kahramanmaraş, Sinop, Tunceli, Nevşehir, Niğde, Siirt, Sinop, Tunceli, Kırıkkale, Bartın, Ardahan, Kilis
9121	Müzelerin faaliyetleri ve tarihi alanların ve yapıların işletilmesi	Adıyaman, Ağrı, Amasya, Aydın, Bilecik, Bitlis, Burdur, Çanakkale, Çorum, Denizli, Elazığ, Erzurum, Isparta, Mersin, İstanbul, Kars, Kırşehir, Konya, Mardin, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sinop, Trabzon, Şanlıurfa, Bayburt	Adıyaman, Amasya, Aydın, Bilecik, Bitlis, Burdur, Çanakkale, Çorum, Denizli, Elazığ, Isparta, Mersin, İstanbul, Kars, Kırşehir, Kütahya, Mardin, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sinop, Trabzon, Bayburt, Şırnak, Yalova, Kilis	Adıyaman, Amasya, Bilecik, Bitlis, Bolu, Edirne, Elazığ, Erzincan, Isparta, İstanbul, Mardin, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sinop, Trabzon, Bayburt, Şırnak, Yalova, Kilis	Adıyaman, Amasya, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Bolu, Bursa, Elazığ, Erzincan, Edirne, Elazığ, Mersin, İstanbul, Konya, Mardin, Muğla, Nevşehir, Sinop, Trabzon, Zonguldak, Bayburt, Batman, Kilis, Osmaniye	Adıyaman, Amasya, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Bolu, Bursa, Elazığ, Erzincan, Edirne, Elazığ, Mersin, İstanbul, Konya, Mardin, Muğla, Nevşehir, Niğde, Sinop, Trabzon, Zonguldak, Bayburt, Batman, Kilis, Osmaniye	Adıyaman, Amasya, Antalya, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Bursa, Elazığ, Erzincan, Hatay, Isparta, Mersin, İstanbul, Konya, Kütahya, Malatya, Mardin, Muğla, Sinop, Trabzon, Tunceli, Zonguldak, Bayburt, Batman, Bartın, Kilis, Osmaniye	Adıyaman, Afyonkarahisar, Amasya, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Bursa, Elazığ, Erzincan, Hatay, Isparta, Mersin, İstanbul, Konya, Kütahya, Muğla, Mardin, Sivas, Trabzon, Tunceli, Zonguldak, Bayburt, Batman, Bartın, Kilis, Osmaniye	Adıyaman, Amasya, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bilecik, Bitlis, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Konya, Kütahya, Mardin, Sivas, Trabzon, Tunceli, Zonguldak, Bayburt, Batman, Bartın, Kilis, Osmaniye	Adıyaman, Amasya, Balıkesir, Bitlis, Elazığ, Hatay, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Konya, Kütahya, Mardin, Sivas, Trabzon, Tunceli, Zonguldak, Bayburt, Batman, Bartın, Kilis, Osmaniye	Adıyaman, Amasya, Balıkesir, Bitlis, Elazığ, Hatay, Isparta, İstanbul, İzmir, Kastamonu, Konya, Kütahya, Mardin, Sivas, Trabzon, Tunceli, Zonguldak, Bayburt, Batman, Bartın, Kilis

KAYNAKÇA

- Amabile, T. M., & Pratt, M. G. (2016). The dynamic componential model of creativity and innovation in organizations: Making progress, making meaning. *Research in Organizational Behavior*, 36, 157–183.
- Bakhshi, H., Freeman, A., & Higgs, P. (2013). A dynamic mapping of the UK's creative industries. Nesta.
- Barker, C. (2002). *Yaratıcı zeka ve sorun çözme* (C. Ş. Çukur, Çev.). Hayat Yayınları.
- Conner, T. S., DeYoung, C. G., & Silvia, P. J. (2018). Everyday creative activity as a path to flourishing. *The Journal of Positive Psychology*, 13(2), 181–189.
- DCMS (Department for Culture, Media and Sport). (2001). Creative industries mapping document 2001. United Kingdom Government.
- DCMS. (2016). Creative industries economic estimates: Statistical release. Department for Culture, Media and Sport.
- DCMS. (2023). DCMS sectors economic estimates: Methodology. United Kingdom Government.
- DCMS. (2025). DCMS sectors economic estimates: Definitions and methodology. UK Department for Digital, Culture, Media & Sport.
- De Bono, E. (1996). *Serious creativity: Using the power of later althinking to create new ideas*. Harper Collins.
- Duran, C., & Saraçoğlu, M. (2009). Yenilikçilik ve yaratıcılık tutumlarının araştırılması: Kamu sektöründe bir alan çalışması. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), 77-95.
- Edmondson, A.C. (2018). *The fearless organization: Creating psychological safety in the work place for learning, innovation, and growth*. Wiley.
- Eser U., ve Köse S., (2005), Endüstriyel Yerleşme ve Yoğunlaşma Açısından Türkiye Sanayii: İl İmalat Sanayiilerinin Analizi [Industrial Localization and Concentration in the Turkish Industry: an Analysis of Manufacturing Industries in Provinces], *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 60-2, 97- 139.
- Glăveanu, V.P. (2020). *The possible: A sociocultural theory*. Oxford University Press.
- Karwowski, M., & Beghetto, R.A. (2019). Creative behavior as a genetic action. *Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts*, 13(4), 402–415.
- Levickaitė, R. (2011). Four approaches to the creative economy: General overview. *Business, Management and Education*, 9(1), 81–92
- Miller M., Gibson J., ve Wright G., (1991), Location Quotient: A Basic Tool for Economic Development Analysis, *Economic Development Review*, 65-68.
- OECD. (2022). *Thinking outside the box: The PISA 2022 creative thinking assessment*. OECD Publishing.
- Özen, E. (2014). Yaratıcı ekonomi ve kentler. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(27), 23–32.

- Runco, M. A., & Jaeger, G. J. (2012). The standard definition of creativity. *Creativity Research Journal*, 24(1), 92–96.
- Samen, E. (2008). Eğitimde yaratıcılık ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesi (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2019). Yaratıcı endüstriler ve ekonomik katkıları (Yayın No: 166-12).
- The Business Research Company. (2024). Generative AI in creative industries global market report.
- UNCTAD. (2022). Creative economy outlook 2022. United Nations Conference on Trade and Development.
- UNCTAD. (2024). Creative economy outlook 2024 (Draft/Annex documents). United Nations Conference on Trade and Development.
- UNESCO. (2005). Convention on the protection and promotion of the diversity of cultural expressions. UNESCO.
- Yardımcı, A. (2016), İçerdiği Faaliyet Gruplarına Göre Türkiye’deki Yaratıcı Endüstri Üzerine Bir Çalışma, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53 (613), 65-77.
- WIPO. (2003). Guide on surveying the economic contribution of the copyright-based industries. World Intellectual Property Organization.